

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

**Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στις Διεθνείς
Σχέσεις και Ασφάλεια**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**(ΤΙΤΛΟΣ): Νομικά ζητήματα που προκύπτουν μετά την αποχώρηση
του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση.**

Υπεύθυνος Καθηγητής: Ιωάννης Αλεξ. Τζιώνας

Φοιτητής: Δημήτριος Γ. Νακούλας

Θεσσαλονίκη, Οκτώβριος 2021

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΝΑΚΟΥΛΑΣ

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα.....	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΙΣΤΟΡΙΚΟ.....	5
1. ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΕΟΚ ΣΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΓΙΑ ΑΠΟΧΩΡΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΕ.....	5
2. ΠΡΟΚΑΤΑΡΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΩΝ.....	8
3. ΟΙ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΤΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ Η ΤΑΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΠΛΕΥΡΩΝ.....	12
4. ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΑΡΞΗ ΤΩΝ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΤΗΣ Τ.ΜΑΥ.....	21
5. ΟΙ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ ΕΠΙ BORIS JOHNSON ΚΑΙ Η ΚΥΡΩΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΑΠΟΧΩΡΗΣΗΣ.....	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΑΠΟΧΩΡΗΣΗΣ.....	28
1. ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ ΚΑΙ ΤΕΤΑΡΤΟ.....	28
2. ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	31
3. ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ.....	35
4. ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ.....	39
5. ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟ.....	41
6. ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΙΡΛΑΝΔΙΑ/ Β.ΙΡΛΑΝΔΙΑ.....	45
7. ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΑΡΧΩΝ ΒΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΗΝΩΜΕΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΙΡΛΑΝΔΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ.....	53
8. ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΓΙΑ ΤΟ ΓΙΒΡΑΛΤΑΡ.....	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΚΟΙΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΞΗΡΥΞΗ.....	56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΟΙ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΗΒ-ΕΕ.....	60
1. Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	61
2. Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΔΙΑΒΑΘΜΙΣΜΕΝΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΚΑΙ Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΣΦΑΛΕΙΣ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΙΚΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ ΠΥΡΗΝΙΚΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ.....	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΟΙ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.....	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	70
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ.....	73
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	77
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	79

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στις 23 Ιουνίου 2016 ο βρετανικός λαός αποφάσισε σε δημοψήφισμα την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Πρόκειται για ένα ιστορικής σημασίας γεγονός. Ποτέ πριν στην πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ένα κράτος μέλος δεν είχε αποχωρήσει από αυτήν. Το πλησιέστερο παράδειγμα ήταν η αποχώρηση της Γροιλανδίας, αυτόνομης περιοχής της Δανίας, από την τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα το 1985 μετά από δημοψήφισμα στις 23/02/1982, που είχε πραγματοποιηθεί με τροποποίηση των Συνθηκών. Η Γροιλανδία όμως ήταν αυτόνομη περιοχή κράτους μέλους και όχι κράτος μέλος¹. Εκτός αυτού επρόκειτο για μια απομακρυσμένη γεωγραφικά, πολύ μικρή πληθυσμιακά και οικονομικά μάλλον ασήμαντη περιοχή που δεν μπορεί να συγκριθεί με το Ηνωμένο Βασίλειο και η αποχώρηση της έλαβε χώρα όταν η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και η συνακόλουθη αλληλεξάρτηση των ευρωπαϊκών οικονομιών και κοινωνιών δεν είχαν φτάσει στο σημερινό επίπεδο. Η αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου λοιπόν, που επικράτησε να λέγεται Μπρέξιτ (Brexit), είναι ένα πρωτοφανές γεγονός το οποίο ήγειρε και εγείρει ακόμα πολλά ερωτήματα τόσο για το μέλλον του ΗΒ όσο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για τον λόγο αυτό από την πρώτη στιγμή, και ενώ τα γεγονότα ακόμα εξελίσσονταν, ασχολήθηκαν μαζί της μελετητές από όλο το φάσμα των κοινωνικών επιστημών, νομικοί, κοινωνιολόγοι, πολιτικοί επιστήμονες, οικονομολόγοι και διεθνολόγοι, δημιουργώντας μέσα σε λίγα χρόνια μια εκτενέστατη βιβλιογραφία.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να δώσει μια συνολική εικόνα, μια κάτοψη στην πραγματικότητα, του Μπρέξιτ εστιάζοντας στις νομικές πτυχές του, δηλαδή στο περιεχόμενο των νομικά δεσμευτικών συμφωνιών που συνάφθηκαν εξαιτίας του μεταξύ ΕΕ και ΗΒ και στο νομικό πλαίσιο των διαπραγματεύσεων που οδήγησαν σε αυτές. Δεδομένου ότι πλέον το Ηνωμένο Βασίλειο έχει αποχωρήσει επισήμως από την Ευρωπαϊκή Ένωση, έχει λήξει η μεταβατική περίοδος που ακολούθησε την αποχώρηση και έχουν συναφθεί και τεθεί σε ισχύ όλες οι συμφωνίες που προβλέπονται στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών Συνθηκών για ένα αποχωρούν από την Ευρωπαϊκή Ένωση κράτος μέλος, μια τέτοια κάτοψη είναι πλέον εφικτή όσο και χρήσιμη.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε το ιστορικό της αποχώρησης του ΗΒ από την ΕΕ ξεκινώντας από την αρχική ένταξη στην τότε ΕΟΚ και φτάνοντας μέχρι το δημοψήφισμα της 23^{ης} Ιουνίου και τις διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν έως ότου συναφθεί, μετά από τρεισήμισι περίπου χρόνια και δυο εθνικές εκλογές, η Συμφωνία Αποχώρησης. Στο τρίτο κεφάλαιο θα παρουσιαστεί η Συμφωνία Αποχώρησης του ΗΒ από την ΕΕ αναλυτικά ως προς το κάθε μέρος της και τα

¹ Τσιλιώτης Χ. (2020), Η αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Brexit) υπό το πρίσμα του Ενωσιακού και του Βρετανικού Συνταγματικού Δικαίου, εκδόσεις Σάκκουλα, σ.15-6, Παπαγεωργίου Ι. (2021), Interpretation and implementation of Article 50 TEU. Legal and Institutional assessment, Policy department for citizen's rights and constitutional affairs, Directorate-General for Internal Policies, European Parliament, σ.14, Hobolt S. (2016), The Brexit vote: a divided nation, a divided continent, Journal of European Public Policy, 23(9), σ.1274

επιμέρους πρωτόκολλά της. Στο τέταρτο θα ασχοληθούμε με την Πολιτική Διακήρυξη που συνοδεύει την Συμφωνία Αποχώρησης. Στο πέμπτο θα παρουσιάσουμε τις συνθήκες που συνάφθηκαν μεταξύ ΗΒ και ΕΕ μετά την αποχώρησή του πρώτου και διέπουν τις μελλοντικές τους σχέσεις, ιδίως την Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας και δευτερευόντως τις δυο μικρότερες συμφωνίες για την ανταλλαγή και προστασία διαβαθμισμένων πληροφοριών και για την πυρηνική ενέργεια. Στο έκτο κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με τις πολιτικές και ιδίως τα νομοθετικά μέτρα που έλαβε το ελληνικό κράτος για να ανταποκριθεί στα προβλήματα που δημιούργησε το Μπρέξιτ. Τέλος θα παρουσιάσουμε ορισμένα γενικά συμπεράσματα που προκύπτουν σχετικά με την αποχώρηση ενός κράτους μέλους από την ΕΕ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : ΙΣΤΟΡΙΚΟ

1. ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΕΟΚ ΣΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΓΙΑ ΑΠΟΧΩΡΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΕ

Το Ηνωμένο Βασίλειο εντάχθηκε στην τότε ΕΟΚ την 1^η Ιανουαρίου 1973, έχοντας υπογράψει τη Συνθήκη προσχώρησης έναν χρόνο πριν, στις 22 Ιανουαρίου 1972². Εξαρχής υπήρχαν αντιδράσεις για την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ και 2 χρόνια αργότερα η καινούργια κυβέρνηση των Εργατικών, έχοντας επαναδιαπραγματευθεί την συνθήκη ένταξης στην ΕΟΚ και κερδίσει κάποιες παραχωρήσεις, διεξήγαγε δημοψήφισμα για την παραμονή ή όχι της χώρας στην ΕΟΚ. Το δημοψήφισμα διεξήχθη στις 5 Ιουνίου 1975 και το 67.2% ψήφισε υπέρ της παραμονής³.

Παρόλα αυτά καθ' όλη την διάρκεια παραμονής στην ΕΟΚ και μετέπειτα την ΕΕ το ΗΒ ξεχώριζε από τα άλλα κράτη μέλη με την στάση του προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση. Για τις βρετανικές ελίτ η ένταξη στην ΕΟΚ ήταν μια καθαρά πραγματιστική απόφαση που είχε να κάνει με τα οικονομικά οφέλη που αυτή πρόσφερε⁴. Ουδέποτε συμμερίστηκαν τις πολιτικές φιλοδοξίες των άλλων κρατών μελών για μια ενωμένη Ευρώπη ούτε ανέπτυξαν μια ευρωπαϊκή ταυτότητα⁵. Το αποτέλεσμα ήταν ότι το ΗΒ αντιτάχθηκε συστηματικά σε όλα τα βήματα για περαιτέρω ενοποίηση που δεν αφορούσαν την Κοινή Αγορά και είχε πετύχει μια σειρά εξαιρέσεων από βασικές ευρωπαϊκές πολιτικές, όπως από την συμμετοχή στην

²Τσιλιώτης Χ. (2020) σ. 143

³ Papageorgiou I. (2021) σ.14-5, Hobolt S. (2016) σ.1264

⁴ Piris J-C. (2021), The making of Brexit: Legal Aspects of the 2016-2020 Negotiations, EU3D Research Paper 6, σ.3.

⁵Τσιλιώτης Χ. (2020) σ.1-3, Martill B, Steiger U. (2020), Negotiating Brexit: The cultural sources of British hard bargaining, JCMS: Journal of Common Market Studies, 59(2), σ.8,

Οικονομική και Νομισματική Ένωση και το ευρώ, ενώ λάμβανε και μερική επιστροφή των εισφορών του στον κοινοτικό προϋπολογισμό⁶.

Ωστόσο η δυσαρέσκεια με την ΕΕ παρέμενε. Διαχρονικά η βρετανική κοινή γνώμη ήταν η πιο ευρωσκεπτικιστική στην ΕΕ⁷ και η τάση αυτή ενδυναμωνόταν, ενώ μερίδα των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης καλλιεργούσε αυτό το αίσθημα. Στους κόλπους του Συντηρητικού κόμματος υπήρχε επίσης μια σημαντική ευρωσκεπτικιστική μερίδα και από το 1999 το κόμμα UKIP (Κόμμα Ανεξαρτησίας του ΗΒ), του οποίου κεντρική ατζέντα ήταν ο Ευρωσκεπτικισμός και η έξοδος από την ΕΕ, άρχισε να σημειώνει εκλογικές επιτυχίες, ιδίως στις Ευρωεκλογές, που έθεταν υπό πίεση τους Συντηρητικούς⁸. Ως αποτέλεσμα όλων αυτών, θέλοντας να διακόψει την διαρροή ψήφων προς το UKIP και να κατευνάσει την ευρωσκεπτικιστική πτέρυγα του δικού του κόμματος, ο τότε Συντηρητικός πρωθυπουργός David Cameron υποσχέθηκε σε ομιλία του το 2013 ότι αν το κόμμα του κέρδιζε τις επόμενες εκλογές θα διεξήγε δημοψήφισμα για την παραμονή στην ΕΕ αφού πρώτα επαναδιαπραγματευόταν την θέση του ΗΒ σε αυτήν και εξασφάλιζε μια ευνοϊκότερη μεταχείριση, υπόσχεση που ενσωματώθηκε και στο προεκλογικό μανιφέστο των Συντηρητικών το 2015⁹.

Τελικά οι Συντηρητικοί όντως κέρδισαν τις εθνικές εκλογές στις 7 Μαΐου 2015 και ο Cameron διαπραγματεύτηκε μια μεταρρύθμιση της ΕΕ, ιδίως όσον αφορά την θέση του ΗΒ σε αυτήν. Στην διάσκεψη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 18-19 Δεκεμβρίου 2015 οι ηγέτες των κρατών μελών κατέληξαν σε μια συμφωνία η οποία ικανοποιούσε σημαντικά τις βρετανικές απαιτήσεις, κυρίως μέσω μιας υποσχόμενης εξαίρεσης του ΗΒ από την αρχή της όλο και στενότερης ένωσης κατά την επόμενη μεταρρύθμιση των Συνθηκών και περιορισμών στις κοινωνικών παροχές για εργαζομένους που προέρχονταν από άλλα κράτη μέλη¹⁰.

Αυτές οι σημαντικές παραχωρήσεις δεν εντυπωσίασαν πάντως την κοινή γνώμη και δεν έπαιξαν σημαντικό ρόλο στο δημοψήφισμα που ορίστηκε για τις 23 Ιουνίου 2016¹¹. Αν και ο σχετικός νόμος δεν το διευκρίνιζε, η γνώμη της νομικής κοινότητας ήταν ότι το δημοψήφισμα θα είχε συμβουλευτικό χαρακτήρα, όλα τα κόμματα όμως δεσμεύτηκαν να εφαρμόσουν το αποτέλεσμά του¹². Υπήρξαν δυο

⁶ Shad, M. R. (2021). UK's Post-Brexit Economic Prospects in View of its Trade and Cooperation Agreement (TCA) with the EU. *Journal of European Studies (JES)*, 37(2), σ.23, Piris J-C (2021) σ.3, Chang M. (2020), *The Financial Settlement for the Withdrawal of the United Kingdom from the European Union*, Brexit Institute, Working Paper N.3-2020, σ.3

⁷ Hobolt S. (2016), σ.1259-60

⁸ Papageorgiou I. (2021) ό.π., σ.30, Piris J-C (2021), σ.4

⁹ Papageorgiou I. (2021) ό.π., σ.31, Hobolt (2016) ό.π., σ.1261, Laffan B. (2019), *How the EU27 came to be*, JMCS: *Journal of Common Market Studies*, 57(1), σ.1

¹⁰ European Council meeting (18 and 19 February 2016)- Conclusions, διαθέσιμο σε: <https://www.consilium.europa.eu/media/21787/0216-euco-conclusions.pdf>, BBC 20/02/2016, EU reform deal: What Cameron wanted and what he got, διαθέσιμο σε: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-eu-referendum-35622105>

¹¹ Hobolt S. (2016), σ.1261

¹² Papageorgiou I. (2021) ό.π., σ.32, Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.160

επίσημες προεκλογικές εκστρατείες, μια υπέρ της παραμονής στην ΕΕ με όνομα «Η Βρετανία ισχυρότερη στην Ευρώπη» (Britain stronger in Europe) και μια κατά με όνομα «Ψηφίστε να φύγουμε» (Vote Leave). Η βρετανική κυβέρνηση, όντας διαιρεμένη πάνω στο ζήτημα, δεν πήρε επίσημη θέση, αν και ο Cameron υποστήριξε την παραμονή. Οι οπαδοί της παραμονής εστίασαν στους κινδύνους που θα είχε η έξοδος από την ΕΕ για την οικονομία, ενώ αντίθετα οι οπαδοί της αποχώρησης εστίασαν στην μετανάστευση¹³.

Το τελικό αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ήταν 51.9% υπέρ της εξόδου από την ΕΕ και 48.1% κατά. Η συμμετοχή κυμάνθηκε στο 72%¹⁴. Την επομένη του δημοψηφίσματος ο David Cameron παραιτήθηκε από την πρωθυπουργία και τον διαδέχτηκε στις 13 Ιουλίου 2016 η T. May, μετριοπαθής οπαδός της παραμονής στην ΕΕ, που όμως δεσμεύτηκε να φέρει εις πέρας το Μπρέξιτ¹⁵.

Το δημοψήφισμα έφερε στην επιφάνεια βαθιές γεωγραφικές, κοινωνικές και ιδεολογικές διαιρέσεις στην βρετανική κοινωνία. Οι διάφορες περιοχές της χώρας ψήφισαν διαφορετικά μεταξύ τους. Στην Αγγλία και την Ουαλία η πλειοψηφία ψήφισε υπέρ του Μπρέξιτ (53,4% και 52,5% αντίστοιχα). Ειδικά η ψήφος της Αγγλίας, που αποτελεί το 84% του πληθυσμού του ΗΒ καθόρισε το αποτέλεσμα. Αντίθετα η Σκωτία και η Βόρεια Ιρλανδία ψήφισαν υπέρ της παραμονής (62% και 55% αντίστοιχα). Οι τοπικές ταυτότητες στην Αγγλία έπαιξαν μεγάλο ρόλο. Το 73% αυτών που ένιωθαν πάνω από όλα Άγγλοι ψήφισε την αποχώρηση έναντι μόλις 35% αυτών που ένιωθαν πρωτίστως Βρετανοί¹⁶. Σε επίπεδο κοινωνικών ομάδων η αποχώρηση υποστηρίχθηκε κυρίως από τους περισσότερο ηλικιωμένους, τους λιγότερο μορφωμένους¹⁷ και τους πολίτες με χαμηλότερο εισόδημα, ενώ οι νεότεροι, οι πιο μορφωμένοι και οι πιο εύποροι ψήφισαν περισσότερο υπέρ της παραμονής. Επίσης την αποχώρηση υποστήριξαν περισσότερο οι κάτοικοι της επαρχίας και παρηκμασμένων βιομηχανικών πόλεων στα βορειοανατολικά της χώρας, ενώ αντίθετα οι κάτοικοι των μεγάλων πόλεων στήριξαν την παραμονή¹⁸. Τέλος, υπέρ του Μπρέξιτ τάχθηκαν περισσότερο εκείνοι που αντιδρούσαν στην μετανάστευση και γενικότερα είχαν πιο συντηρητικές αξίες, ενώ υπέρ της παραμονής εκείνοι που ανησυχούσαν περισσότερο για την οικονομία¹⁹. Αυτές οι βαθιές διαιρέσεις αντανάκλαστηκαν και στο πολιτικό σύστημα της χώρας μετά το Μπρέξιτ και εξηγούν

¹³Hobolt S. (2016), σ.1261-3

¹⁴Parageorgiou (2021), σ.32, Σερέτη Χ. (2019), Brexit και Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι πιθανές συνέπειες στις εξωτερικές σχέσεις και την πολιτική, Δίκτυο για την Μεταρρύθμιση στην Ελλάδα και την Ευρώπη, σ.5

¹⁵ Τσιλιώτης Χ. ό.π. (2020), σ.163-4

¹⁶ Henderson, A., Jeffery, C., Wincott, D., Wyn Jones, R. (2017). How Brexit was made in England. The British Journal of Politics and International Relations, 19(4), σ.4,8-9

¹⁷ Ενδεικτικά πάνω από το 70% των πολιτών δίχως απολυτήριο υποστήριξε το Μπρέξιτ, έναντι κάτω του 30% των πολιτών με μεταπτυχιακές σπουδές. Hobolt S. (2016), σ.1269

¹⁸ Henderson κ.ά (2017) , σ. 11, Hobolt S. (2016), σ. 1269-70

¹⁹ Hobolt S. (2016), σ. 1270, Green J. , Hellwig T.Fielhouse E., Who gets what: The Economy, Relative Gains and Brexit, British Journal of Political Science, doi:10.1017/S0007123420000551, σ.10-2, 16.

εν πολλοίς τις παλινωδίες και τα αδιέξοδα που το χαρακτήρισαν έως ότου επιτευχθεί η Συμφωνία Αποχώρησης από την ΕΕ.

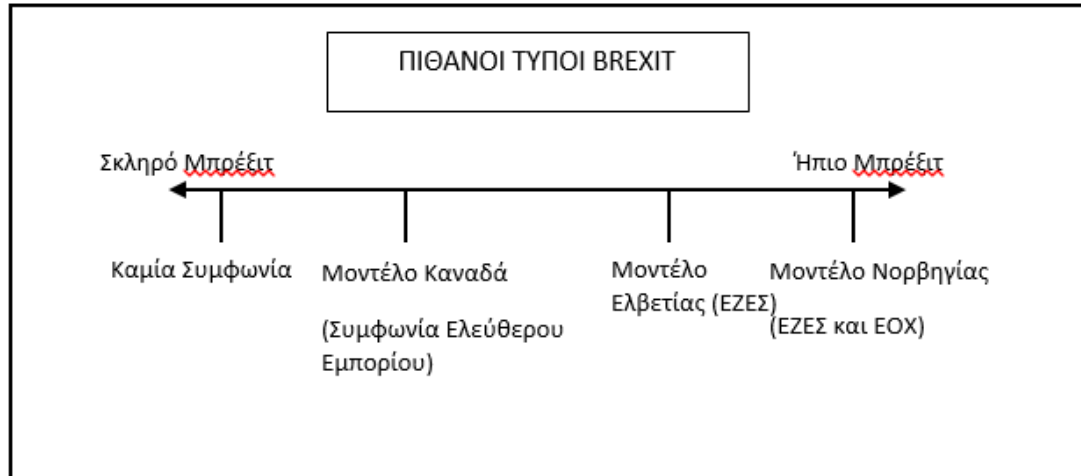
2. ΠΡΟΚΑΤΑΡΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΩΝ

Προτού προχωρήσουμε στην παρουσίαση των διαπραγματεύσεων ανάμεσα σε ΗΒ και ΕΕ για την εύτακτη αποχώρηση του πρώτου από την δεύτερη πρέπει να διευκρινίσουμε δυο σημαντικά προκαταρκτικά ζητήματα χωρίς τα οποία είναι αδύνατο να γίνει κατανοητό τι επακολούθησε του δημοψηφίσματος, τόσο στην νομική όσο και στην πολιτική του πλευρά.

Πρώτον, όσον αφορά το περιεχόμενο των διαπραγματεύσεων, την επαύριο του δημοψηφίσματος ήταν παντελώς άδηλο τι θα συνεπαγόταν η αποχώρηση από την ΕΕ στην πράξη. Δεν υπήρχε καμιά συναίνεση ούτε γενικά ούτε στην κυβέρνηση του ΗΒ για το ποιες ακριβώς θα έπρεπε να είναι οι σχέσεις με την ΕΕ μετά την έξοδο²⁰. Σταδιακά η συζήτηση για το περιεχόμενο της αποχώρησης συγκροτήθηκε γύρω από τις έννοιες του σκληρού και του ήπιου Μπρέξιτ (hard-soft Brexit). Οι όροι αυτοί δεν σημαίνουν κάτι συγκεκριμένο αλλά περικλείουν ο καθένας διάφορα σενάρια πιθανών σχέσεων με την ΕΕ που βασίζονταν στην μέχρι τώρα εμπειρία των σχέσεων της ΕΕ με τρίτες χώρες. Το ήπιο Μπρέξιτ σήμαινε μια κατάσταση στην οποία κατά το μάλλον ή ήττον το ΗΒ θα διατηρούσε πολλές ενωσιακές πολιτικές, παραμένοντας στην τελωνειακή ένωση ή και στην Κοινή Αγορά. Σημαντικά τμήματα της κοινοτικής νομοθεσίας θα εξακολουθούσαν ντε φάκτο να ισχύουν στο ΗΒ, όπως και η αντίστοιχη αρμοδιότητα των ενωσιακών οργάνων, συμπεριλαμβανομένου του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής ΔΕΕ). Πρότυπο ήταν η περίπτωση της Νορβηγίας, η οποία συμμετέχει στην Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ) και τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (ΕΟΧ), συμμετέχει στις 4 ελευθερίες της ΕΕ (ελευθερία κίνησης αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίου και προσώπων) και συνεισφέρει στον ενωσιακό προϋπολογισμό, ή η πιο μετριοπαθής εκδοχής της Ελβετίας, η οποία συμμετέχει μόνο στην ΕΖΕΣ, δέχεται την ελεύθερη μετακίνηση προσώπων και συμμετέχει στην Κοινή Αγορά μέσω διμερών συμφωνιών για συγκεκριμένους τομείς, με τις οποίες όμως δεσμεύεται στην αντίστοιχη ευρωπαϊκή νομοθεσία. Στον αντίποδα το σκληρό Μπρέξιτ σήμαινε τον τερματισμό των 4 ελευθεριών και ότι πλέον η νομοθεσία της ΕΕ δεν θα είχε καμιά ισχύ στο ΗΒ, άρα είτε μια απλή συμφωνία ελεύθερου εμπορίου με την ΕΕ, σαν αυτή που η τελευταία διατηρεί με μη ευρωπαϊκές οικονομίες όπως ο Καναδάς, έστω και σε μια ενισχυμένη εκδοχή που θα συμπεριλάμβανε τις υπηρεσίες ή και κάποια συνεργασία στην ασφάλεια και την εξωτερική πολιτική, είτε καμιά απολύτως συμφωνία²¹.

²⁰ Martill, B. (2020), *Shadows of the Empire: Hard Brexit, Commonwealth Revival, and UK-Canada Relations*. *Balsillie Papers*, 3(3), σ.2, Hix S. (2018), *Brexit: Where is the EU-UK relationship heading?* *JCMS: Journal of Common Market Studies* 56(S1), σ.7, Papageorgiou I. (2021), σ.35-6

²¹ Φουρλή Π. (2020), *Αποχώρηση κράτους μέλους από την Ε.Ε: Νομικές ρυθμίσεις και πρακτικά ζητήματα*. Το παράδοξο της ενοποιητικής διάστασης του άρθρου 50 ΣΕΕ, *Διπλωματική εργασία*, σ.40-1, Jones E. (2019), *The Brexit negotiations: Hampered by the UK's Weak Strategy*, *Brexit Institute, Working Paper*, N.5-2019, σ.5-6, Hix S. (2018), σ.2, Σερέτη Χ. (2019), σ.15

Γράφημα 1: Φάσμα πιθανών Μπρέξιτ. Πηγή: HixS. (2018), σ.2

Το δεύτερο προκαταρκτικό ζήτημα αφορά την νόμιμη διαδικασία αποχώρησης. Μέχρι την Συνθήκη της Λισαβόνας, που τέθηκε σε ισχύ την 1^η Δεκεμβρίου 2009, δεν υπήρχε καμία πρόβλεψη στις Συνθήκες για αποχώρηση από την ΕΕ, γεγονός που τροφοδότησε μια καθαρά ακαδημαϊκή συζήτηση για το αν έχει ή όχι ένα κράτος μέλος το δικαίωμα να αποχωρήσει²². Με την Συνθήκη αυτή όμως προστέθηκε για πρώτη φορά μια διάταξη, το άρθρο 50 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΕΕ), κληρονομημένη από την προγενέστερη απορριφθείσα Συνταγματική Συνθήκη, με το οποίο ρυθμίζεται για πρώτη φορά η διαδικασία αποχώρησης κράτους μέλους από την ΕΕ. Το άρθρο 50 αναγνωρίζει ρητά το δικαίωμα ενός κράτους μέλους να αποχωρήσει από την ΕΕ και ταυτόχρονα συναρτά αυτό το δικαίωμα από το ευρωπαϊκό συνταγματικό δίκαιο, με σκοπό την διασφάλιση μιας εύτακτης αποχώρησης²³. Αν και υπήρξαν ορισμένες περιθωριακές φωνές στο στρατόπεδο των οπαδών του Μπρέξιτ που πρότειναν το ΗΒ να αποχωρήσει χωρίς να κάνει χρήση του άρθρου 50 ΣΕΕ, επικαλούμενο το διεθνές δίκαιο των συνθηκών, άποψη νομικά αμφισβητήσιμη, και τα δυο μέρη συμφώνησαν εξ αρχής η αποχώρηση να γίνει με βάση τις προβλέψεις του άρθρου 50²⁴.

Το άρθρο 50 της ΣΕΕ ορίζει ότι κάθε κράτος μέλος μπορεί να αποφασίσει αποχωρήσει από την Ένωση σύμφωνα με τους εσωτερικούς συνταγματικούς του κανόνες²⁵. Το κράτος μέλος που αποφασίζει να αποχωρήσει γνωστοποιεί την πρόθεσή του στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Υπό το πρίσμα των προσανατολισμών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, η Ένωση προβαίνει σε διαπραγματεύσεις και συνάπτει με το εν λόγω κράτος συμφωνία που καθορίζει τις λεπτομερείς ρυθμίσεις για την αποχώρησή του, λαμβάνοντας υπόψη το πλαίσιο των μελλοντικών του σχέσεων με την Ένωση. Η διαπραγμάτευση της συμφωνίας αυτής γίνεται σύμφωνα με το άρθρο

²² Papageorgiou I. (2021), σ.12, Φουρλή Π. (2020), σ. 13

²³ Papageorgiou I. (2021), σ. 15-6, Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.36, 50, Φουρλή Π. (2020), σ.19

²⁴ Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.222, Piris J.-C. (2021), σ.5

²⁵ Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΕΕ), διαθέσιμη στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:12012M050>, Άρθρο 50, παρ.1

218, παράγραφος 3, της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ). Η συμφωνία συνάπτεται εξ ονόματος της Ένωσης από το Συμβούλιο, το οποίο αποφασίζει με ειδική πλειοψηφία, μετά από την έγκριση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου²⁶. Η πλειοψηφία στην οποία αναφέρεται το άρθρο είναι τουλάχιστον το 72% των μελών του Συμβουλίου και το 65% του πληθυσμού των κρατών μελών, χωρίς να υπολογίζεται το αποχωρούν κράτος μέλος ή ο πληθυσμός του²⁷. Όσον αφορά τον Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, με βάση τον κανονισμό του, απαιτείται απλώς μια απλή πλειοψηφία των παρόντων, που δεν μπορεί να είναι λιγότεροι από το 1/3 των μελών του²⁸. Η παράγραφος 3 του άρθρου 50 της ΣΕΕ ορίζει ότι οι συνθήκες παύουν να ισχύουν στο αποχωρούν κράτος από την ημερομηνία έναρξης ισχύος της συμφωνίας αποχώρησης ή, ελλείψει τέτοιας συμφωνίας, δύο έτη μετά τη γνωστοποίηση που μνημονεύεται στην παράγραφο 2, εκτός εάν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, σε συμφωνία με το εν λόγω κράτος μέλος, αποφασίσει ομόφωνα την παράταση της προθεσμίας αυτής²⁹. Το αποχωρούν κράτος δεν συμμετέχει στις συζητήσεις και τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Συμβουλίου που αφορούν την εφαρμογή του άρθρου 50 στην περίπτωση του³⁰. Κατ' αντιδιαστολή συνάγεται ότι οι ευρωβουλευτές από αυτό το κράτος μέλος μπορούν να συμμετέχουν στις αντίστοιχες διαδικασίες στο Ευρωκοινοβούλιο³¹. Τέλος διευκρινίζεται ότι αν το κράτος που αποχώρησε από την Ένωση ζητήσει την εκ νέου προσχώρησή του, η αίτηση αυτή υπόκειται στη διαδικασία του άρθρου 49 της Συνθήκης³². Με άλλα λόγια, μετά την αποχώρηση το πρώην κράτος μέλος είναι τρίτη χώρα και ισχύουν για τυχόν επανένταξή του στην ΕΕ όσα και για κάθε άλλη υποψήφια προς ένταξη χώρα, συμπεριλαμβανομένης της ανάγκης ομοφωνίας των κρατών μελών και επικύρωσης της ένταξης από το καθένα χωριστά³³.

Επειδή το άρθρο 50 συντάχτηκε σε ιστορικό κενό, χωρίς να υπάρχει πρότερη εμπειρία από αποχώρηση κρατους μέλους και χωρίς οι συντάκτες του να περιμένουν στα αλήθεια να εφαρμοστεί ποτέ στην πράξη³⁴, περιλαμβάνει αρκετές ασάφειες, κάποιες εκ των οποίων διασαφηνίστηκαν κατά την διαδικασία του Μπρέξιτ. Πρώτον, δεν αναφέρεται πουθενά κάποια προθεσμία εντός της οποίας το αποχωρούν κράτος μέλος πρέπει να γνωστοποιήσει την πρόθεσή του στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και ούτε το τελευταίο μπορεί να το αναγκάσει να κάνει κάτι τέτοιο. Θεωρείται ότι το κράτος μέλος δεσμεύεται από την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας του άρθρου 4 της ΣΕΕ και ως εκ τούτου οφείλει να υποβάλλει την γνωστοποίηση εντός εύλογου διαστήματος, στην πράξη όμως πέρασαν εννιά μήνες ανάμεσα στο δημοψήφισμα και

²⁶ ΣΕΕ, άρθρο 50, παρ.2

²⁷ Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.64, Φουρλή Π. (2020), σ. 21

²⁸ Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.80

²⁹ ΣΕΕ, άρθρο 50, παρ.3

³⁰ ΣΕΕ, άρθρο 50, παρ.4

³¹ Φουρλή Π. (2020), σ. 21

³² ΣΕΕ, άρθρο 50, παρ.5

³³ ΣΕΕ, άρθρο 49

³⁴ Papageorgiou I. (2021), σ.10

την ενεργοποίηση του άρθρου 50 από την βρετανική κυβέρνηση³⁵. Δεύτερον, δεν διευκρινίζεται αν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο μπορεί να παρατείνει την διετή προθεσμία εντός της οποίας πρέπει να συναφθεί συμφωνία αποχώρησης πάνω από μια φορά ή να θέτει όρους για την παράταση³⁶. Αυτό διευκρινίστηκε στην πράξη από το ίδιο το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το οποίο παρέτεινε την προθεσμία τρεις φορές, και την πρώτη μάλιστα φορά εξάρτησε την έκταση της παράτασης από το αν το βρετανικό κοινοβούλιο θα ενέκρινε την συμφωνία αποχώρησης ή όχι³⁷. Τρίτον, το άρθρο δεν καθορίζει καθόλου το περιεχόμενο της Συμφωνίας Αποχώρησης, κάνει όμως σαφές ότι αυτή πρέπει να διακριθεί από την συμφωνία που θα αφορά την μελλοντική σχέση. Τέταρτον, παραμένει ανοιχτό αν το ΔΕΕ έχει δικαιοδοσία να γνωμοδοτήσει επί της Συμφωνίας Αποχώρησης πριν την επικύρωσή της. Η κυρίαρχη γνώμη στους νομικούς κύκλους φαίνεται να είναι ότι έχει, καθώς όμως δεν κλήθηκε να το κάνει στην περίπτωση του Μπρέξιτ, το ζήτημα παραμένει ανοιχτό³⁸. Πέμπτον, και πολύ σημαντικό, δεν γίνεται σαφές αν το αποχωρούν κράτος μέλος μπορεί να ανακαλέσει την πρόθεσή του να αποχωρήσει και αν ναι υπό ποιες προϋποθέσεις. Ως προς αυτό, το ΔΕΕ έκρινε σε απόφασή του για την υπόθεση Wightman στις 10 Δεκεμβρίου 2018, απαντώντας σε προδικαστικό ερώτημα που του υποβλήθηκε από βρετανικό δικαστήριο μετά από σχετική προσφυγή μια ομάδας Σκωτσέζων πολιτικών, ότι το αποχωρούν κράτος μέλος μπορεί να ανακαλέσει μονομερώς την απόφασή του να αποχωρήσει οποιαδήποτε στιγμή προτού τεθεί σε ισχύ ή συμφωνία αποχώρησης ή λήξει η διετής προθεσμία του άρθρου 50 και οι παρατάσεις της, με το σκεπτικό ότι εφόσον το άρθρο 50 αναγνωρίζει στο κράτος μέλος το κυρίαρχο δικαίωμα να αποφασίσει την αποχώρησή του πρέπει αναλογικά να υποτεθεί ένα εξίσου κυρίαρχο δικαίωμα να ανακαλέσει αυτή την απόφαση και ότι το αντίθετο θα συνιστούσε αποπομπή κράτους μέλους, πράγμα που αντιβαίνει στις Συνθήκες³⁹. Έκτον, το άρθρο δεν διευκρινίζει αν επιτρέπεται μια μεταβατική περίοδος ανάμεσα στην λήξη της διετούς προθεσμίας και των παρατάσεών της και της πλήρους παύσης της ισχύος των συνθηκών στο αποχωρούν κράτος μέλος. Η διατύπωση του άρθρου θα υπονοούσε πως όχι, αλλά τελικά μια τέτοια περίοδος συμφωνήθηκε και εφαρμόστηκε στην περίπτωση του Μπρέξιτ⁴⁰. Τέλος, αν και δεν αναφέρεται ρητά στο άρθρο 50, θα πρέπει να υποτεθεί ότι μετά την αποχώρηση ενός κράτους μέλους οι Συνθήκες πρέπει να τροποποιηθούν με την συνήθη διαδικασία για να απαλειφθούν οι αναφορές σε αυτές στο εν λόγω κράτος μέλος. Αυτό μέχρι στιγμής δεν έχει γίνει στην περίπτωση του ΗΒ, σε κάθε περίπτωση όμως είναι μια τυπική πράξη που δεν

³⁵ Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.57, Φουρλή Π. (2020), σ.24

³⁶ Παπαγεωργίου Ι. (2021), σ.27

³⁷ Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο παρέτεινε την διετή προθεσμία αποχώρησης του άρθρου 50 ΣΕΕ, στις 22/03/2019 έως τις 12/04/2019 (που θα μπορούσε να φτάσει ως τις 22/05/2019 αν η βρετανική βουλή ενέκρινε την Συμφωνία Αποχώρησης μέσα στην επόμενη βδομάδα), στις 11/04/2019 έως τις 31/10/2019 και στις 28/10/2019 έως τις 31/01/2020. Βλ. Παπαγεωργίου Ι. (2021), σ.42, Τσιλιώτης Χ. (2020), σ. 286-301

³⁸ Παπαγεωργίου Ι. (2021), σ. 87, Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.100

³⁹ Παπαγεωργίου Ι. (2021), σ.67-8, 72, Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.267-74

⁴⁰ Piris J-C (2021), σ.18-9

επηρεάζει την εγκυρότητα της αποχώρησης του ΗΒ ή των συνθηκών που συνάφθηκαν στην βάση της⁴¹.

Εκτός από το αν και πώς θα εφαρμοστεί το άρθρο 50 της ΣΕΕ, έμενε ένα ακόμα προκαταρκτικό ερώτημα, βρετανικού συνταγματικού δικαίου αυτή την φορά, για να ξεκινήσει επίσημα η διαδικασία του Μπρέξιτ. Δεν ήταν σαφές ποιος, η κυβέρνηση ή το κοινοβούλιο, με βάση το (άγραφο) βρετανικό Σύνταγμα είχε το δικαίωμα να εκκινήσει την διαδικασία του άρθρου 50. Η βρετανική κυβέρνηση υποστήριζε ότι η κοινοποίηση προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της πρόθεσης του ΗΒ να αποχωρήσει από την ΕΕ ανήκε στις εκτελεστικές τις αρμοδιότητες, όμως το Ανώτατο Δικαστήριο του ΗΒ απεφάνθη αναφορικά με την υπόθεση Miller στις 3 Νοεμβρίου 2016, μετά από προσφυγή πολιτών που αντιτίθεντο στο Μπρέξιτ, ότι για να γίνει αυτό χρειαζόταν πρότερος νόμος της Βουλής⁴². Η κυβέρνηση συμμορφώθηκε με την απόφαση και στις 17 Μαρτίου 2017 η βουλή πέρασε νόμο (τον European Union (Withdrawal) Act 2017) που εξουσιοδοτούσε την βρετανική κυβέρνηση να κοινοποιήσει στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο την πρόθεση της χώρας για αποχώρηση⁴³. Στις 29 Μαρτίου 2017 η πρωθυπουργός T.May αποστέλλει σχετική επιστολή στον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Donald Tusk και ξεκινά πλέον επίσημα από την σκοπιά του ευρωπαϊκού δικαίου η διαδικασία αποχώρησης.

3. ΟΙ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΤΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ Η ΤΑΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΠΛΕΥΡΩΝ

Στην επιστολή της προς τον Πρόεδρο Tusk η T. May επαναλάμβανε πολλές φορές ότι το ΗΒ επιδίωκε μια βαθιά και ειδική σχέση με την ΕΕ⁴⁴. Το νόημα αυτή της σχέσης είχε διαφανεί σε μια ομιλία της δώδεκα σημείων στις 17 Ιανουαρίου 2017 με την οποία έκανε γνωστούς τους στόχους της κυβέρνησής της για το Μπρέξιτ και η οποία αποτέλεσε την βάση της Λευκής Βίβλου της κυβέρνησης για τις διαπραγματεύσεις που εκδόθηκε τον Φεβρουάριο του ίδιου έτους⁴⁵. Το ΗΒ ξεκαθάριζε λοιπόν ότι δεν επιθυμούσε να παραμείνει ούτε στην τελωνειακή ένωση ούτε στην Κοινή Αγορά και ότι δεν ενδιαφερόταν για μια σχέση με την ΕΕ σαν εκείνη της Νορβηγίας ή της Ελβετίας. Επιθυμούσε αντίθετα τερματισμό της δικαιοδοσίας του ΔΕΕ, πλήρη έλεγχο των συνόρων του, άρα τερματισμό της ελευθερίας κίνησης προσώπων, και μια ανεξάρτητη εμπορική πολιτική που θα του επέτρεπε να συνάπτει συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου με άλλες χώρες ανεξάρτητα από την ΕΕ. Ήθελε επίσης να σταματήσει να συνεισφέρει στον κοινοτικό προϋπολογισμό, πέρα από μεμονωμένα ευρωπαϊκά προγράμματα στα οποία θα συμμετείχε σε εθελοντική βάση. Όσον αφορά το τελευταίο η Λευκή Βίβλος

⁴¹ Papageorgiou I. (2021), σ.26-7, Piris J-C (2021), σ.10

⁴² Papageorgiou I. (2021), σ.37, ΤσιλιώτηςΧ. (2020), σ.167-74

⁴³ Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.217-8

⁴⁴ Theresa May's letter invoking Art.50, The Prime Minister's Office, 29 March 2017, διαθέσιμο σε: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/604079/Prime_Ministers_letter_to_European_Council_President_Donald_Tusk.pdf

⁴⁵ Jones E. (2019), σ.6

διευκρίνιζε ότι το ΗΒ προτίθετο να εκπληρώσει τις οικονομικές υποχρεώσεις που είχε αναλάβει πριν το δημοψήφισμα, αλλά όχι όλες όσες προέκυπταν από το Πολυετές Δημοσιονομικό Πλαίσιο της ΕΕ για την περίοδο 2014-2020⁴⁶.

Οι μελλοντικές σχέσεις με την ΕΕ θα έπρεπε να ρυθμιστούν από μια συμφωνία ελεύθερου εμπορίου, η οποία όμως θα πήγαινε πολύ πέρα από τις συμφωνίες που είχε συνάψει η ΕΕ μέχρι τότε. Αν και η Τ.Μay στα λόγια αναγνώριζε ότι οι 4 ελευθερίες ήταν αδιαίρετες, η συμφωνία αυτή θα εξασφάλιζε την μεγαλύτερη δυνατή πρόσβαση στην Κοινή Αγορά σε αμοιβαία βάση, χωρίς όμως να προϋποθέτει συμμετοχή σε αυτήν. Θα περιλάμβανε όχι μόνο τα αγαθά, αλλά και τις υπηρεσίες, ιδιαίτερα τις χρηματοοικονομικές, οι οποίες παίζουν μεγάλο ρόλο στην βρετανική οικονομία. Για τον σκοπό της μέγιστης δυνατής διευκόλυνσης του εμπορίου με την ΕΕ το ΗΒ θα μπορούσε επίσης να συμμετάσχει επιλεκτικά σε τμήματα της τελωνειακής ένωσης. Πέραν αυτών το ΗΒ επιδίωκε στενή συνεργασία με την ΕΕ σε θέματα επιστήμης, έρευνας και τεχνολογίας, στον τομέα της πάταξης του εγκλήματος και της τρομοκρατίας, στην εξωτερική πολιτική και την άμυνα⁴⁷. Εξέφραζε τέλος την πρόθεση να εγγυηθεί τα δικαιώματα των Ευρωπαίων πολιτών που ήδη διέμεναν σε αυτό και δήλωνε την πρόθεση της κυβέρνησης να διατηρήσει την Ελεύθερη Ταξιδιωτική Περιοχή με την Ιρλανδία⁴⁸. Το τελευταίο ζήτημα σχετιζόταν με τις διευθετήσεις για τον τερματισμό της βίας στην Βόρεια Ιρλανδία και την αποφυγή σκληρών συνόρων ανάμεσα στην Ιρλανδία και την Βόρεια Ιρλανδία που θα δούμε παρακάτω και στην επιστολή προς τον Πρόεδρο Tusk διατυπωνόταν ξεκάθαρα η προσήλωση του ΗΒ στην ειρηνευτική συμφωνία του 1998 στην Βόρεια Ιρλανδία, την Συμφωνία της Μεγάλης Παρασκευής ή Συμφωνία του Μπέλφαστ και στην ευρύτερη ειρηνευτική διαδικασία στην περιοχή⁴⁹. Όσον αφορά την διαδικασία των διαπραγματεύσεων το ΗΒ ήθελε παράλληλες διαπραγματεύσεις για την Συμφωνία αποχώρησης και την συμφωνία που θα διέπει την μελλοντική σχέση με την ΕΕ ούτως ώστε στο τέλος της διετούς προθεσμίας του άρθρου 50 να είναι έτοιμες και οι δυο⁵⁰.

Ουσιαστικά αυτό που επιδίωκε η βρετανική κυβέρνηση με αυτές τις προτάσεις ήταν μια σχέση με την ΕΕ στην οποία θα είχε και την πίτα ολόκληρη και τον σκύλο χορτάτο ή αλλιώς επιδίωκε μέσω μιας συμφωνίας κατά παραγγελία, προσαρμοσμένης ειδικά στην περίπτωση της, ένα σκληρό Μπρέξιτ όσον αφορά τις υποχρεώσεις της προς την ΕΕ, αλλά ένα ήπιο Μπρέξιτ όσον αφορά τα δικαιώματα⁵¹.

⁴⁶ Cherry M. (2020), The Financial Settlement for the Withdrawal of the United Kingdom from the European Union, Brexit Institute, Working Paper N.3-2020, σ.3-4

⁴⁷ Ειδικά για την συνεργασία στην άμυνα, βλ. Tonra B. (2021), Defence and Security in Trade and Cooperation Agreement: The missing piece, Brexit Institute, Working Paper N.2-2021, σ.3,7-8

⁴⁸ May Theresa (2017), Speech at Lancaster House, διαθέσιμο σε: <https://www.gov.uk/government/speeches/the-governments-negotiating-objectives-for-exiting-the-eu-pm-speech>

⁴⁹ Theresa May's letter invoking Art.50

⁵⁰ Theresa May's letter invoking Art.50, Papageorgiou I. (2021), σ. 40

⁵¹ Martill B. (2021), Deal or no Deal: Theresa May's Withdrawal Agreement and the Politics of (Non-) Ratification, JCMS: Journal of Common Market Studies, doi: 10.1111/jcms.13205, σ.5, Piris J-C (2021), σ.4

Για να πετύχει αυτό ακολούθησε μια σκληρή, συγκρουσιακή διαπραγματευτική τακτική, απειλώντας να αποχωρήσει από τις διαπραγματεύσεις και προσπαθώντας ανεπιτυχώς να διαιρέσει τα κράτη μέλη⁵², που διαφαίνεται ήδη στην ομιλία της May του Ιανουαρίου του 2017. Σε αυτήν λοιπόν η T. May προειδοποιούσε ότι η μη συμφωνία ήταν προτιμότερη από μια κακή συμφωνία και τόνιζε τις απώλειες για την ΕΕ από την αποχώρηση του ΗΒ χωρίς συμφωνία, δίνοντας έμφαση αφενός στην σημασία της βρετανικής οικονομίας για την ΕΕ και αφετέρου στην σημασία του ΗΒ, μακράν μαζί με την Γαλλία της σημαντικότερης στρατιωτικής δύναμης στην ΕΕ, για την ευρωπαϊκή ασφάλεια. Τόνιζε ιδιαίτερα την εξάρτηση συγκεκριμένων ευρωπαϊκών οικονομιών από την βρετανική, θέλοντας έτσι να διαιρέσει τα κράτη μέλη. Επίσης ανέφερε ότι σε περίπτωση μη συμφωνίας το ΗΒ θα ήταν ελεύθερο να αλλάξει το οικονομικό του μοντέλο, πράγμα που ήταν μια συγκεκριμένη απειλή ότι θα μπορούσε να ακολουθήσει μια πολιτική οικονομικού ανταγωνισμού σε βάρος της ΕΕ βασισμένη στην απορρύθμιση και την χαμηλή φορολογία⁵³.

Τόσο οι στόχοι όσο και η τακτική του ΗΒ στις διαπραγματεύσεις είχαν ως υπόβαθρο το αφήγημα της Παγκόσμιας Βρετανίας (Global Britain). Η Παγκόσμια Βρετανία είναι ένα αφήγημα για την θέση του ΗΒ στον κόσμο μετά τον κόσμο που ανέπτυξε η κυβέρνηση της May αλλά και η τωρινή βρετανική κυβέρνηση, σύμφωνα με το οποίο το ΗΒ είναι μια παγκόσμιου βεληνεκούς δύναμη με συμφέροντα σε όλο τον πλανήτη που μετά την έξοδο από την ΕΕ ήταν ελεύθερη να αναπτύξει τις σχέσεις της τόσο με τις πρώην αποικίες της σε όλο τον κόσμο, όπως τον Καναδά, την Ινδία, την Αυστραλία, όσο και με ανερχόμενες δυνάμεις όπως η Κίνα και η Βραζιλία⁵⁴. Σε μεγάλο βαθμό είναι ένα αφήγημα εξωτερικής πολιτικής για εσωτερική κατανάλωση, ωστόσο είναι σημαντικό για να κατανοήσουμε την στάση του ΗΒ στις διαπραγματεύσεις γιατί συνεπαγόταν από την μια πλευρά ότι το ΗΒ δεν θα δεχόταν μια σχέση με την ΕΕ τόσο στενή που να την δεσμεύει στις σχέσεις της με άλλες μεγάλες χώρες, ιδίως στον εμπορικό τομέα, και από την άλλη πλευρά την πεποίθηση ότι το ΗΒ διαπραγματευόταν από θέση ισχύος.

Όπως αποδείχτηκε από τα πράγματα, οι στόχοι της βρετανικής κυβέρνησης δεν ήταν ρεαλιστικοί, όπως δεν ήταν και η εκτίμησή της του συσχετισμού δυνάμεων, δεδομένου ότι εν τέλει η ευρωπαϊκή οικονομία ήταν 6 φορές μεγαλύτερη από την βρετανική και οι οικονομικές απώλειες για το ΗΒ από μια μη συμφωνία μεγαλύτερες από ό,τι για την ΕΕ⁵⁵. Πολλοί παράγοντες εξηγούν αυτή την στάση. Κατ' αρχάς το βρετανικό κράτος βρέθηκε παντελώς απροετοίμαστο για το Μπρέξιτ. Ο D. Cameron, βέβαιος για το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος, είχε απαγορεύσει στην δημόσια

⁵² Figueira F., Martill B. (2020) Bounded Rationality and the Brexit negotiations: why Britain failed to understand the EU, *Journal of European Public Policy*, doi: 10.1080/13501763.2020.1810103, σ.7-8, Martill B., Steiger U. (2020), ό.π., 2., Martill (2021), ό.π., σ.5, Jones E. (2019), σ.10-12

⁵³ May Theresa (2017), *Speech at Lancaster House*

⁵⁴ Turner O. (2019), *Global Britain and the Narrative of Europe*, *The Political Quarterly* 90(4), σ.727, Daddows O. (2019), *Global Britain, the discursive construction of Britain's post-Brexit world-role*, *Global Affairs* 5(1), σ.2,10-11

⁵⁵ Martill B., Steiger U. (2020), ό.π, σ.3, Jones E. (2019), σ.7,11

διοίκηση να προετοιμαστεί για το ενδεχόμενο αποχώρησης⁵⁶. Αργότερα η κατάσταση δεν βελτιώθηκε, γιατί ανώτεροι δημόσιοι υπάλληλοι με εμπειρία και γνώσεις στα ευρωπαϊκά ζητήματα αποκλείστηκαν από την διαδικασία των διαπραγματεύσεων θεωρούμενοι ως ύποπτα φιλοευρωπαϊοί, ενώ τα κυβερνητικά στελέχη που ηγήθηκαν των διαπραγματεύσεων δεν είχαν ως επί το πλείστον εμπειρία από την ΕΕ και τις διαδικασίες της⁵⁷. Η ίδια η Τ. May ως υπουργός στην κυβέρνηση Cameron είχε συνηθίσει να χρησιμοποιεί με επιτυχία μια σκληρή διαπραγματευτική τακτική στο Συμβούλιο των Υπουργών της ΕΕ και δεν εκτίμησε σωστά πόσο διαφορετικό χαρακτήρα θα είχαν οι διαπραγματεύσεις για την αποχώρηση κράτους μέλους από αυτές για μεμονωμένες ενωσιακές πολιτικές⁵⁸. Βαθύτεροι, πολιτισμικοί παράγοντες έπαιξαν επίσης κάποιο ρόλο. Η βρετανική πολιτική, λόγω του δικομματικού κοινοβουλευτικού της συστήματος, έχει πιο συγκρουσιακά χαρακτηριστικά από άλλα ευρωπαϊκά πολιτικά συστήματα, η πολιτική του διαίρει και βασίλευε, που απέτυχε στην περίπτωση της ΕΕ, έχει χρησιμοποιηθεί με επιτυχία πολλές φορές στην ιστορία της βρετανικής διπλωματίας, η αδυναμία των βρετανικών ελίτ να κοινωνικοποιηθούν στην ΕΕ σήμαινε ότι δεν είχαν καλή εικόνα του τί ήταν και τί όχι διαπραγματεύσιμο από την ΕΕ και μια αίσθηση υπεροχής της Μεγάλης Βρετανίας εμπόδισε μια ρεαλιστική εκτίμηση του συσχετισμού δυνάμεων⁵⁹.

Για την διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων με την ΕΕ η Τ. May ίδρυσε ένα καινούργιο υπουργείο, το Υπουργείο για την Αποχώρηση από την ΕΕ (DExEU) το οποίο θα αναλάμβανε τις διαπραγματεύσεις, αν και ρόλο σε αυτές θα έπαιζε επίσης το Υπουργείο Εξωτερικών και το Υπουργείο Διεθνούς Εμπορίου. Σημειωτέον ότι και στα τρία διορίστηκαν ως υπουργοί υποστηρικτές του Μπρέξιτ, ο David Davis, ο Boris Johnson και ο Liam Fox αντίστοιχα⁶⁰. Αυτή η μάλλον πολύπλοκη διαρρύθμιση κρύβει ότι σύντομα τον πλήρη έλεγχο των διαπραγματεύσεων ανέλαβε η Τ. May προσωπικά με την βοήθεια ενός κλειστού κύκλου συνεργατών της, παραμερίζοντας τους υπουργούς της⁶¹. Είναι χαρακτηριστικό ότι από τους τρεις υπουργούς που ηγήθηκαν του Υπουργείου την Αποχώρηση από την ΕΕ μέχρι την κατάργησή του με την ολοκλήρωση της αποχώρησης οι δυο παραιτήθηκαν διαφωνώντας με την πολιτική της κυβέρνησής τους στο ζήτημα⁶² και ο τρίτος θεωρήθηκε εξ αρχής ότι δεν θα έπαιζε ρόλο στις διαπραγματεύσεις, μόνο στην εσωτερική διοικητική προετοιμασία του Μπρέξιτ⁶³. Παράλληλα συγκροτήθηκε μια Κοινή Υπουργική Επιτροπή στην οποία συμμετείχαν εκπρόσωποι των τοπικών κυβερνήσεων του ΗΒ, δηλαδή της Β. Ιρλανδίας, της Σκωτίας και της Ουαλίας, ούτως ώστε να μένουν ενήμερες και να έχουν συμμετοχή στις διαπραγματεύσεις, αλλά στην πραγματικότητα

⁵⁶ Figueira F., Martill B. (2020), σ.11, Jones E. (2019), σ.3

⁵⁷ Figueira F., Martill B. (2020), σ.6

⁵⁸ Figueira F., Martill B. (2020), σ.10

⁵⁹ Martill B., Steiger U. (2020), σ.6,8-10

⁶⁰ Papageorgiou I. (2021), σ.34, Jones E. (2019), σ.5

⁶¹ Figueira F., Martill B. (2020), σ.11, Jones E. (2019), σ.13

⁶² Papageorgiou (2021), σ.34

⁶³ BBC 16/11/2018, Stephen Barclay named new Brexit Secretary, διαθέσιμο σε: <https://www.bbc.com/news/uk-46241693>

δεν είχαν ουσιαστικό ρόλο⁶⁴. Ο μόνος θεσμός πέρα από την πρωθυπουργό και τους συμβούλους της που έμμεσα έπαιξε σημαντικό ρόλο στις διαπραγματεύσεις από την βρετανική πλευρά ήταν το Κοινοβούλιο, όμως ο ρόλος του ήταν καθαρά αρνητικός, σε συγκρουσιακή σχέση με την κυβέρνηση, τουλάχιστον μέχρι τις πρόωρες εκλογές του 2019. Το κοινοβούλιο έθετε περιορισμούς στην δράση της κυβέρνησης, αναγκάζοντας την σε δυο περιπτώσεις να ζητήσει παράταση της διετούς προθεσμίας του άρθρου 50 από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και αποτρέποντας έτσι το ενδεχόμενο ενός Μπρέξιτ⁶⁵ χωρίς συμφωνία και απορρίπτοντας τρις την Συμφωνία Αποχώρησης της T. May, επιβάλλοντας έτσι την επαναδιαπραγμάτευσή της, δεν ήταν όμως συμμετοχο άμεσα στις διαπραγματεύσεις ούτε κρατούνταν επαρκώς ενήμερο για αυτές⁶⁶. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο νόμος με τον οποίο εξουσιοδοτούσε την κυβέρνηση να κοινοποιήσει την πρόθεση της χώρας να αποχωρήσει από την ΕΕ ήταν απλώς μια εν λευκώ εξουσιοδότηση, δίχως να περιέχει κάποιες κατευθυντήριες γραμμές που να δεσμεύουν την δράση της⁶⁷.

Σε αντίθεση με το ΗΒ, η ΕΕ εκμεταλλεύτηκε το μακρό διάστημα ανάμεσα στο δημοψήφισμα και την έναρξη των διαπραγματεύσεων για να προετοιμαστεί κατάλληλα. Η γραφειοκρατία της μπόρεσε να εξετάσει τις πιθανές συνέπειες του Μπρέξιτ στους διάφορους τομείς του κοινοτικού δικαίου και να αποκτήσει μια καλή εικόνα του ποιες ήταν νομικά οι επιλογές της⁶⁸. Επίσης οργάνωσε πολύ νωρίς την διαπραγματευτική της ομάδα. Αρχικά κάθε ένα από τα τρία βασικά όργανα, η Επιτροπή, το Συμβούλιο των Υπουργών και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο διόρισε τον δικό του υπεύθυνο για τις διαπραγματεύσεις. Η Επιτροπή διόρισε τον Michel Barnier, πρώην υπουργό της Γαλλίας και πρώην αντιπρόεδρο της Επιτροπής, το Συμβούλιο των Υπουργών, δηλαδή οι εκπρόσωποι των 27 εναπομεινάντων κρατών μελών, διόρισε τον Didier Seeuws, Βέλγο διπλωμάτη, και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τον Guy Verhofstad, πρώην πρωθυπουργό του Βελγίου και αρχηγό της ομάδας των Φιλελευθέρων στο Ευρωκοινοβούλιο⁶⁹. Στην αρχή προέκυψε μια διαφωνία για το ποιος θεσμός, η Επιτροπή ή το Συμβούλιο, θα αναλάμβανε τις διαπραγματεύσεις με το ΗΒ. Γρήγορα όμως ο ρόλος αυτός δόθηκε στην Επιτροπή, η οποία παραδοσιακά αναλαμβάνει διαπραγματεύσεις με τρίτες χώρες και υπερέχει ως προς αυτό από το Συμβούλιο στους πόρους, την τεχνογνωσία και την εμπειρία⁷⁰. Επιπλέον ο M.Barnier διέθετε αυξημένο πολιτικό κύρος και ευρύ δίκτυο επαφών τόσο στους ευρωπαϊκούς θεσμούς όσο και στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες. Του δόθηκε σημαντική αυτονομία στον χειρισμό των διαπραγματεύσεων, από την άλλη πλευρά όμως φρόντισε να

⁶⁴ Murphy M.C. (2021), Northern Ireland and Brexit: where sovereignty and stability collide?, *Journal of Contemporary European Studies*, 29(3), σ.414

⁶⁵ Martill B. (2021), σ.12, Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.250

⁶⁶ Jones (2019), σ.13

⁶⁷ Τσιλιώτης Χ.(2020), σ.218

⁶⁸ Laffan B. (2019), How the EU27 came to be, *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 57(S1), σ.9, Bradley K. (2020), Agreeing to disagree: The European Union and the United Kingdom after Brexit, *Brexit Institute, Working Paper N.7-2020*, σ.7

⁶⁹ Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.224

⁷⁰ Papageorgiou (2021), σ.46-7

βρίσκεται σε τακτική επαφή με τα κράτη μέλη και τους άλλους ευρωπαϊκούς θεσμούς, διατηρώντας έτσι την εμπιστοσύνη τους⁷¹. Επιλέχθηκε δε μια τακτική μέγιστης διαφάνειας στις διαπραγματεύσεις, κρατώντας ενήμερη την κοινή γνώμη για την πορεία τους⁷².

Αν και αυτές καθαυτές τις διαπραγματεύσεις με το ΗΒ τις ανέλαβε η Επιτροπή, οι υπόλοιποι ευρωπαϊκοί θεσμοί έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην διαδικασία. Ρόλο κλειδί έπαιξε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, στην σύνθεση των 27 κρατών μελών, δηλαδή χωρίς το ΗΒ. Ήταν αυτό που στις 29 Απριλίου 2017 εξέδωσε τις κατευθυντήριες γραμμές για τις διαπραγματεύσεις για την ΕΕ⁷³, όπως προβλέπεται και στο άρθρο 50 §2 ΣΕΕ, με τις οποίες καθοριζόταν το πλαίσιο εντός του οποίου θα κινούταν η ΕΕ όσον αφορά τις αρχές, τους στόχους, τις προτεραιότητες και τις κόκκινες γραμμές της, αλλά και την διάρθρωση της διαδικασίας. Οι κατευθύνσεις αυτές πλαισίωσαν τις διαπραγματεύσεις από την αρχή ως το τέλος. Γενικά, αν και δεν παρενέβαινε στις λεπτομέρειες, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, ως το συλλογικό όργανο των 27 κρατών μελών, διατήρησε καθ' όλη την διάρκεια των διαπραγματεύσεων την υψηλή εποπτεία της στάσης της ΕΕ σε αυτές⁷⁴. Το Συμβούλιο των Υπουργών επίσης, το οποίο πρέπει να επικυρώσει με ειδική πλειοψηφία την Συμφωνία αποχώρησης, ήταν εκείνο που ενέκρινε στις 22 Μαΐου 2017 τον διορισμό του M. Barnier ως επικεφαλής των διαπραγματεύσεων για την ΕΕ και ενέκρινε, στην βάση των προτάσεων τις Επιτροπής που με την σειρά τους βασιζόταν στις κατευθύνσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, την διαπραγματευτική εντολή του⁷⁵. Στην συνέχεια ενημερωνόταν τακτικά για την πορεία των διαπραγματεύσεων και όπου χρειάστηκε εξέδωσε συμπληρωματικές οδηγίες για την διαπραγμάτευση⁷⁶. Τέλος το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, αν και το άρθρο 50 δεν προβλέπει για αυτό άλλο ρόλο από την έγκριση της τελικής Συμφωνίας Αποχώρησης, απαίτησε και πέτυχε να ενημερώνεται τακτικά και αυτό και να έχει λόγο στις διαπραγματεύσεις⁷⁷. Τέλος, ήδη από την επομένη του δημοψηφίσματος τα κράτη μέλη διατράνωσαν την ενότητά τους και ξεκαθαρίστηκε ότι το ΗΒ θα διαπραγματευόταν μόνο με τους επίσημους διαπραγματευτές της ΕΕ και με κανένα κράτος μέλος χωριστά⁷⁸. Πράγματι, οι προσπάθειες της βρετανικής κυβέρνησης να προσεγγίσει μεμονωμένα μέλη παρακάμπτοντας τους επίσημους διαπραγματευτές απέτυχαν⁷⁹. Η εντυπωσιακή ενότητα των κρατών μελών, για χάρη της οποίας παραμέρισαν επιμέρους οικονομικά συμφέροντα, φανέρωσε τον φόβο τους ότι το Μπρέξιτ θα μπορούσε να βρει μιμητές και να απειλήσει αυτή την ύπαρξη της ΕΕ, την σε αντίθεση με το ΗΒ προσήλωσή τους στην ΕΕ ως πολιτικό και όχι

⁷¹ Papageorgiou (2021), σ.48, Laffan B. (2019), σ.7-8

⁷² Papageorgiou (2021), σ.49, Laffan B. (2019), σ.8, Jones E. (2019), σ.14

⁷³ Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.225

⁷⁴ Papageorgiou I. (2021), σ.47

⁷⁵ Papageorgiou I. (2021), σ.48, Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.224-7, Φουρλή Π. (2020), σ.32

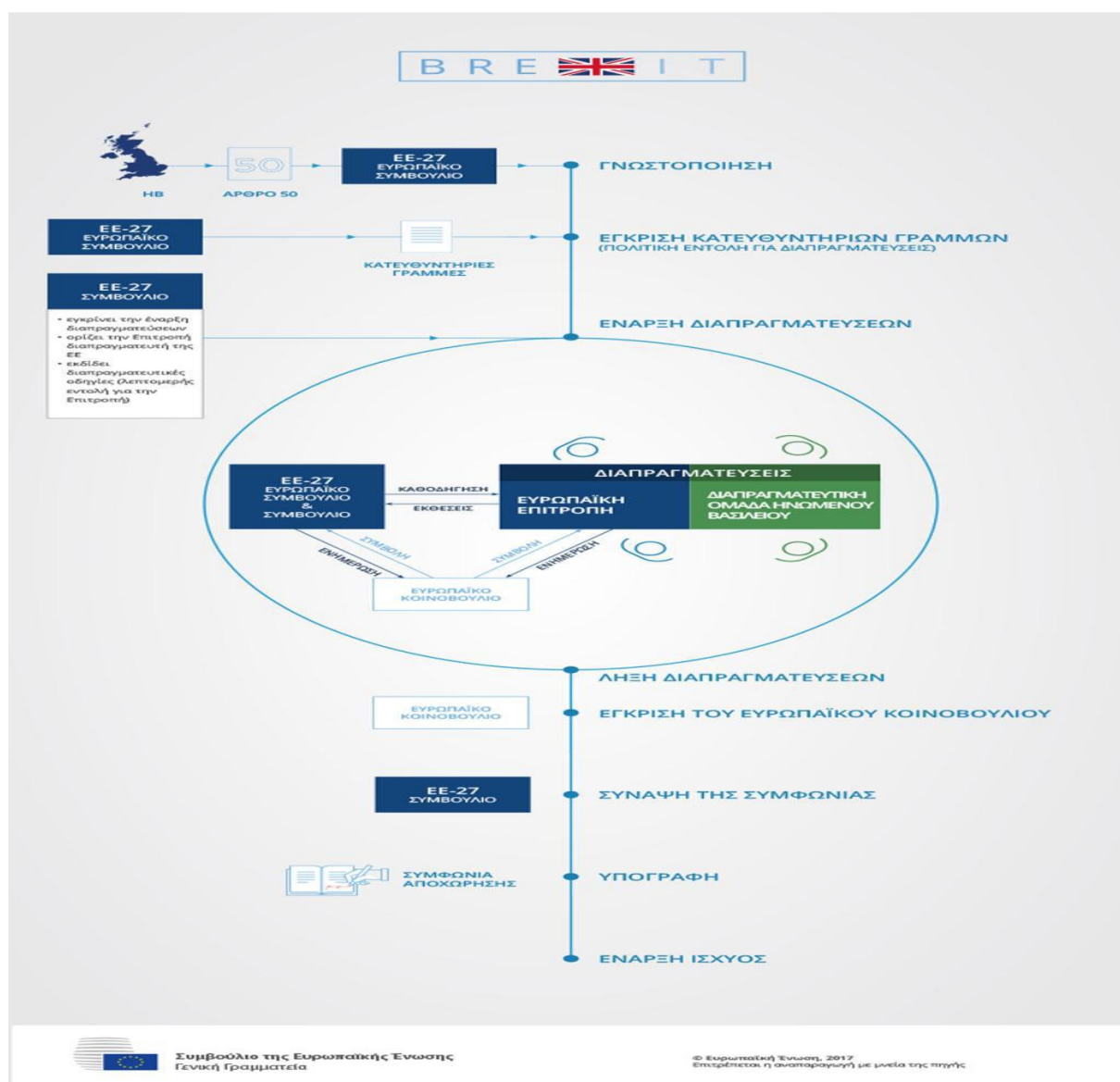
⁷⁶ Papageorgiou I. (2021), σ.48

⁷⁷ Papageorgiou I. (2021), σ.50-2

⁷⁸ Papageorgiou I. (2021), σ.33, Laffan B. (2019), σ.4,6-7, Jensen M.D., Kelstrup J.D. (2019), House United, House Divided: Explaining the EU's Unity in the Brexit Negotiations, JCMS: Journal of Common Market Studies, 57(S1), σ.6

⁷⁹ Figueira F., Martill B. (2020), σ.7-8, Papageorgiou I. (2021), σ.8,34

μόνο οικονομικό εγχείρημα, την επιθυμία τους να μην υπονομευτεί η Κοινή Αγορά, αλλά εν τέλει και την εμπιστοσύνη τους στους διαπραγματευτές που είχαν διορίσει⁸⁰. Συνοψίζοντας, και όπως ωραία δείχνει το γράφημα 2, από την πλευρά της ΕΕ τις διαπραγματεύσεις ανέλαβε η Επιτροπή μέσω του Barnier, υπό την υψηλή εποπτεία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και σε στενή συνεργασία με το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Αυτό το ξεκάθαρα διαρθρωμένο και σχετικά συγκεντρωτικό σχήμα⁸¹ παρέμεινε αναλλοίωτο ως το τέλος και στην πραγματικότητα χαρακτηρίζει και τις διαπραγματεύσεις για την μελλοντική σχέση μετά την Συμφωνία Αποχώρησης, αν και η νομική βάση των τελευταίων είναι άλλη.

Γράφημα 2 Η διαδικασία των διαπραγματεύσεων του Μπρέξιτ από την σκοπιά της ΕΕ. Πηγή: Φουρλή Π. (2020), σ. 54

⁸⁰ Laffan B. (2019), ό.π. σ.12, Jensen M.D, Kelstrup J.D. (2019) ό.π, σ.7,9

⁸¹ Papageorgiou I. (2021), σ.53

Όσον αφορά την διαδικασία των διαπραγματεύσεων, η θέση της ΕΕ όπως εκφράστηκε στις κατευθυντήριες γραμμές του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου ήταν ότι πρώτον οι διαπραγματεύσεις δεν μπορούν να ξεκινήσουν προτού το ΗΒ κοινοποιήσει επίσημα βάσει του άρθρου 50 της ΣΕΕ την πρόθεσή του να αποχωρήσει από την ΕΕ⁸². Δεύτερον, ότι τίποτα δεν θα συμφωνηθεί μέχρι να συμφωνηθούν όλα. Τρίτον, ότι δεν μπορούν να υπάρξουν, όπως ήθελε το ΗΒ, παράλληλες διαπραγματεύσεις για την Συμφωνία Αποχώρησης και την μελλοντική σχέση, καθότι οι δεύτερες βάσει των ευρωπαϊκών Συνθηκών είναι διαπραγματεύσεις με τρίτη χώρα και ως τέτοιες μπορούν να ξεκινήσουν επίσημα μόνο αφού το ΗΒ πάψει επισήμως να είναι κράτος μέλος⁸³. Τέταρτον, ότι οι διαπραγματεύσεις πρέπει να γίνουν σε δυο φάσεις. Στην πρώτη φάση θα έπρεπε να συζητηθούν τα τρία πιο σημαντικά κατά την ΕΕ ζητήματα, που ήταν τα δικαιώματα των Ευρωπαίων πολιτών στο ΗΒ και των Βρετανών στην ΕΕ μετά την αποχώρηση, ο διακανονισμός των οικονομικών υποχρεώσεων του ΗΒ προς την ΕΕ και η αποφυγή σκληρών συνόρων στην Βόρεια Ιρλανδία, δηλαδή κάθε μορφής ελέγχων και συννοριακών εγκαταστάσεων όσον αφορά την κίνηση ανθρώπων και αγαθών ανάμεσα στην Δημοκρατία της Ιρλανδίας και την Βόρειο Ιρλανδία.

Στην δεύτερη φάση, αφού το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έκρινε ότι είχε γίνει επαρκής πρόοδος στην πρώτη, μπορούσαν να συζητηθούν όλα τα υπόλοιπα, συμπεριλαμβανομένων προκαταρκτικών, αλλά μόνο προκαταρκτικών, συζητήσεων για την μελλοντική σχέση⁸⁴. Τέλος, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις κατευθυντήριες γραμμές υπενθύμιζε ότι το ΗΒ παρέμενε κράτος μέλος του ΕΕ μέχρι την ολοκλήρωση της αποχώρησης με όλα τα συνεπαγόμενα δικαιώματα και υποχρεώσεις⁸⁵. Εν τέλει η ΕΕ επέβαλε μάλλον εύκολα στο ΗΒ την διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων στην βάση των παραπάνω αρχών, πράγμα που λειτουργούσε υπέρ της, αφού διασφάλιζε ότι οι διαπραγματεύσεις, οι οποίες διεξάγονταν υπό πίεση χρόνου λόγω της διετούς προθεσμίας και των καθυστερήσεων από βρετανικής πλευράς, θα επικεντρώνονταν στα ζητήματα που η ΕΕ θεωρούσε πιο σημαντικά και ότι το ΗΒ θα έπρεπε να δεσμευτεί σε αυτά προτού συζητηθεί οτιδήποτε άλλο⁸⁶.

Κατ' ανάλογο τρόπο το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο παρουσίασε τις θέσεις του για την ουσία της Συμφωνίας Αποχώρησης. Κατ' αρχήν επιθυμούσε στενή συνεργασία με το ΗΒ στο μέλλον, αλλά αυτή προϋπέθετε ισορροπία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων και ισότιμους όρους ανταγωνισμού προκειμένου να διατηρηθεί η ακεραιότητα της Κοινής Αγοράς. Η επιλεκτική συμμετοχή στην Κοινή Αγορά ανάλογα με τον τομέα και οποιαδήποτε ρύθμιση που θα έδινε σε ένα μη μέλος ίδια δικαιώματα με ένα κράτος μέλος αποκλειόταν. Επιπλέον έθετε ως στόχο την εύτακτη αποχώρηση του ΗΒ από την ΕΕ και την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη σαφήνεια και

⁸² Papageorgiou I. (2021), σ.33

⁸³ Papageorgiou I. (2021), σ.40-1

⁸⁴ Papageorgiou I. (2021), σ.56, Laffan B. (2019), σ.5, Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.227, Jones E. (2019), σ.16

⁸⁵ European Council (Art. 50), Guidelines following the United Kingdom's notification under Article 50 TEU, 29 April 2017, Brussels, 29 April 2017, EUCO XT 20004/17, BXT 10 CO EUR 5 CONCL 2, διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/04/29/euco-brex-it-guidelines/>

⁸⁶ Papageorgiou I. (2021), σ.41, 54, Piris J-C. (2021), σ.13, Jones E.(2019), σ.8-9

νομική ασφάλεια αναφορικά με τις άμεσες συνέπειες της αποχώρησης για τους πολίτες, τις επιχειρήσεις, άλλα ενδιαφερόμενα μέρη και τους διεθνείς εταίρους της ΕΕ. Ειδικά για τους πολίτες επιδίωκε την διασφάλιση για τους πολίτες της ΕΕ και του ΗΒ του νομικού καθεστώτος και των δικαιωμάτων που απολάμβαναν μέχρι την αποχώρηση βάσει του κοινοτικού δικαίου. Η διασφάλιση αυτή θα έπρεπε να είναι πλήρης, αποτελεσματική, εφαρμόσιμη, βασισμένη στην αρχή της μη διάκρισης και να περιλαμβάνει το δικαίωμα σε άδεια μόνιμης παραμονής μετά από πέντε χρόνια εγκατάστασης στο έδαφος του άλλου μέρους.

Για τις επιχειρήσεις τονιζόταν η ανάγκη να αποφευχθεί νομικό κενό μετά την αποχώρηση. Κατόπιν επιθυμούσε έναν ενιαίο οικονομικό διακανονισμό με το ΗΒ που θα σεβόταν τις υποχρεώσεις που απέρρεαν για το ΗΒ ή την ΕΕ από την συνολική περίοδο της παραμονής του ΗΒ στην ΕΕ. Επιθυμούσε ακόμα να διευθετηθεί με ικανοποιητικό τρόπο η μεταφορά των εδρών των ευρωπαϊκών ανεξάρτητων αρχών που έδρευαν στο ΗΒ. Για τις εκκρεμείς υποθέσεις στο ΔΕΕ, στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και σε άλλες ευρωπαϊκές αρχές όπου εμπλεκόταν το ΗΒ ή νομικά και φυσικά πρόσωπα του ΗΒ επιθυμούσε την ολοκλήρωση των διαδικασιών βάσει του κοινοτικού δικαίου ακόμα και μετά την αποχώρηση, καθώς επίσης και την δυνατότητα να εκκινήσουν δικαστικές ή διοικητικές διαδικασίες που να αφορούν το ΗΒ μετά την αποχώρηση εάν αφορούν γεγονότα που συνέβησαν πριν από αυτήν. Η Συμφωνία Αποχώρησης θα έπρεπε επιπλέον να ρυθμίζει ζητήματα που θα προέκυπταν σε άλλους τομείς όπως την δικαστική και αστυνομική συνεργασία και την ασφάλεια.

Όσον αφορά την Βόρειο Ιρλανδία τονιζόταν η υποστήριξη της ΕΕ για την συνέχιση της Συμφωνίας της Μεγάλης Παρασκευής και της ειρηνευτικής διαδικασίας και η ανάγκη να βρεθούν καινοτόμες και ευφάνταστες λύσεις που θα απέτρεπαν την ύπαρξη σκληρών συνόρων χωρίς να παραβιάζουν το ευρωπαϊκό δίκαιο. Μετά από αυτό εκφραζόταν η ανάγκη να διευθετηθεί το καθεστώς των κυρίαρχων βάσεων του ΗΒ στην Κύπρο έτσι ώστε να παραμείνουν σεβαστές οι διμερείς συμφωνίες Κύπρου-ΗΒ, ιδίως αναφορικά με την διασφάλιση των δικαιωμάτων των Ευρωπαίων πολιτών που διέμεναν εκεί, κατά τρόπο συμβατό με το κοινοτικό δίκαιο. Εκφραζόταν επίσης η ανάγκη το ΗΒ να σεβαστεί τις υποχρεώσεις που προέκυπταν από διεθνείς συνθήκες στις οποίες συμμετείχε ως κράτος μέλος της ΕΕ, καίτοι μετά την αποχώρηση δεν θα συμπεριλαμβανόταν σε αυτές, και γινόταν πρόσκληση σε διάλογο για να διαμορφωθεί μια κοινή στάση προς τους διεθνείς εταίρους των δυο μερών. Προβλεπόταν ακόμα η δυνατότητα μιας μεταβατικής περιόδου στον βαθμό που αυτό θα ήταν αναγκαίο και προς το συμφέρον της ΕΕ υπό την προϋπόθεση ότι μια τέτοια διευθέτηση θα ήταν για περιορισμένο και οριοθετημένο χρονικό διάστημα, υποκείμενη σε αποτελεσματικούς μηχανισμούς συμμόρφωσης και στον βαθμό που θα περιλάμβανε παράταση της ισχύς της κοινοτικής νομοθεσίας στο ΗΒ θα συνεπαγόταν τις υποχρεώσεις, τις δομές και την δικαιοδοσία των θεσμών που ισχύουν στο εσωτερικό της ΕΕ. Αργότερα προστέθηκε ότι τυχόν μεταβατική περίοδος θα έπρεπε να συμπεριλαμβάνει ολόκληρο το κοινοτικό δίκαιο, συμπεριλαμβανομένων τυχόν

τροποποιήσεων του κατά την περίοδο αυτή⁸⁷. Τέλος το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ζητούσε η Συμφωνία Αποχώρησης να περιλαμβάνει κατάλληλους μηχανισμούς για την επίλυση διαφορών και την συμμόρφωση των μερών και για την υιοθέτηση μέτρων που τυχόν θα επέβαλαν μελλοντικές περιστάσεις και τόνιζε την ανάγκη να διασφαλιστεί η αυτονομία της ΕΕ και της δικαιοκράτειάς της, συμπεριλαμβανομένου του ΔΕΕ⁸⁸.

Στις κατευθυντήριες γραμμές του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου μνεία γινόταν και στην μελλοντική σχέση με το ΗΒ. Επαναλαμβανόταν ότι η ΕΕ επιθυμούσε στενή συνεργασία με την ΗΒ, αλλά αυτή δεν μπορούσε να ισοδυναμεί με συμμετοχή στην Κοινή Αγορά και να εκχωρεί δικαιώματα που έχει μόνο ένα κράτος μέλος και ότι οποιαδήποτε συμφωνία ελεύθερου εμπορίου θα έπρεπε να διασφαλίζει ισότιμους όρους ανταγωνισμού, ιδίως όσον αφορά την φορολογία, τα εργασιακά, περιβαλλοντικά και ευρύτερα ρυθμιστικά πρότυπα. Θα έπρεπε επίσης να διασφαλίζει την χρηματοπιστωτική σταθερότητα της ΕΕ και να σέβεται το ρυθμιστικό καθεστώς της, άρα η τελευταία δεν θα μπορούσε να δίνει απεριόριστη πρόσβαση στην ΕΕ στις βρετανικές χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις. Προστίθετο ότι η ΕΕ είναι έτοιμη για συνεργασία και σε άλλους τομείς πέραν του εμπορίου όπως η πάταξη της τρομοκρατίας και της διεθνούς εγκληματικότητας, η άμυνα και η εξωτερική πολιτική. Τέλος, διευκρινιζόταν ότι οποιαδήποτε συμφωνία για την μελλοντική σχέση θα έπρεπε να περιλαμβάνει κατάλληλους μηχανισμούς συμμόρφωσης και επίλυσης διαφορών και να σέβεται την αυτονομία της ΕΕ, δεν θα ίσχυε δε στο Γιβραλτάρ παρά μόνο μετά από συμφωνία ανάμεσα στην Ισπανία και το ΗΒ⁸⁹.

Εν τέλει η διαφορά στην διαπραγματευτική των δυο πλευρών ως προς την συνοχή, τον ρεαλισμό και την προετοιμασία πολλαπλασίασε την ήδη υπάρχουσα ανισορροπία δυνάμεων ανάμεσα στις δυο πλευρές και δεν είναι παράδοξο που στο τέλος, όπως θα δούμε, η ΕΕ πέτυχε να επιβάλει λίγο πολύ όλες τις θέσεις ενώ η May αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τις κόκκινες γραμμές της⁹⁰.

4. ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΑΡΞΗ ΤΩΝ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΤΗΣ Τ.ΜΑΥ

Η ουσιαστική έναρξη των διαπραγματεύσεων άρχισε στις 19 Ιουνίου 2017⁹¹. Είχαν προηγηθεί εκλογές στο ΗΒ. Η Τ. May, η οποία δεν είχε γίνει πρωθυπουργός μετά από εκλογική νίκη, στηριζόταν σε μια ασθενή πλειοψηφία στο κοινοβούλιο και θέλοντας να την ενισχύσει και μαζί την διαπραγματευτική της θέση προκήρυξε πρόωρες εκλογές. Τελικά όμως οι Συντηρητικοί ήρθαν μεν πρώτοι στις εκλογές της 8^{ης} Ιουνίου 2017, αλλά έχασαν την πλειοψηφία και σχημάτισαν κυβέρνηση

⁸⁷ Papageorgiou I. (2021), σ.43-4

⁸⁸ European Council (Art. 50), Guidelines following the United Kingdom's notification under Article 50 TEU

⁸⁹ European Council (Art. 50), Guidelines following the United Kingdom's notification under Article 50 TEU

⁹⁰ Martill B., Steiger U.(2020), σ.4, Papageorgiou I. (2021), σ.43-4, Jones E. (2019), σ.17

⁹¹ Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.233, Φουρλή Π. (2020), σ.32

μειοψηφίας βασιζόμενοι στην στήριξη του DUP (Δημοκρατικού Ενωτικού Κόμματος), ένα τοπικό, προτεσταντικό βορειοϊρλανδικό κόμμα που είχε στηρίξει την αποχώρηση και αντιτίθετο σε κάθε μέτρο που θα διαχώριζε την Βόρειο Ιρλανδία από το υπόλοιπο ΗΒ⁹².

Στα ζητήματα των πολιτών, όπου τα μέρη δεν είχαν σημαντικές διαφορές, επιτεύχθηκε γρήγορα συμφωνία⁹³. Το θέμα του οικονομικού διακανονισμού των υποχρεώσεων του ΗΒ, που οι υπηρεσίες του βρετανικού κράτους υπολόγιζαν σε 35 με 39 δισεκατομμύρια λίρες⁹⁴, αποδείχτηκε πιο δύσκολο, όμως τον Νοέμβριο του 2017 τα μέρη κατέληξαν σε συμφωνία και για αυτό. Η λύση βρέθηκε με το να παρακαμφθεί τελείως το θέμα του ακριβές ποσού και αντ' αυτού να συμφωνηθεί η μεθοδολογία με την οποία αυτό θα υπολογιζόταν εν ευθέτω χρόνο⁹⁵. Το θέμα των συνόρων στην Βόρειο Ιρλανδία αποδείχτηκε το πιο δύσκολο απ' όλα, παρόλο που φαινομενικά και οι δυο πλευρές συμφωνούσαν εξ αρχής στον στόχο να αποφευχθούν σκληρά σύνορα. Όμως για να γίνει αυτό έπρεπε το ΗΒ να παραμείνει στην τελωνειακή ένωση, ώστε να μην υπάρχουν τελωνειακοί έλεγχοι ανάμεσα σε αυτό και την Ιρλανδία, πράγμα που δεν ήταν διατεθειμένο να κάνει, ή μόνο η Βόρειος Ιρλανδία να παραμείνει στην τελωνειακή ένωση και άρα να υπάρχουν τελωνειακοί έλεγχοι στο εσωτερικό του ΗΒ, πράγμα που επίσης δεν ήταν διατεθειμένο να κάνει και ήταν ανάθεμα για τους βουλευτές του DUP. Αντίστροφα, η ΕΕ θα έπρεπε να δεχθεί να μην εφαρμόσει την κοινοτική νομοθεσία στα ενδοϊρλανδικά σύνορα, πράγμα που δεν θα δεχόταν ποτέ⁹⁶. Τελικά οι διαπραγματευτές των δυο πλευρών υπέβαλλαν κοινή έκθεση προόδου για την πρώτη φάση των διαπραγματεύσεων στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 8 Δεκεμβρίου 2017 δίχως να έχουν συμφωνήσει για το βορειοϊρλανδικό ζήτημα. Αντ' αυτού παρουσίαζαν απλώς στην έκθεση μια σειρά επιλογών πάνω στο θέμα. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έκρινε στις 15 Δεκεμβρίου ότι είχε επιτευχθεί επαρκής πρόοδος στα δύο από τα τρία ζητήματα για προχωρήσουν οι διαπραγματεύσεις στην δεύτερη φάση⁹⁷.

Εκτός από το βορειοϊρλανδικό ζήτημα στην δεύτερη φάση των διαπραγματεύσεων συζητήθηκαν θέματα όπως η διακυβέρνηση της Συνθήκης Αποχώρησης, η μεταβατική περίοδος και η μελλοντική σχέση, αν και η τελευταία μόνο σε προκαταρκτικό επίπεδο, καθώς και πιο τεχνικά ζητήματα όπως η προστασία των προσωπικών δεδομένων και θέματα δικαστικής και αστυνομικής συνεργασίας⁹⁸. Εκτός από το θέμα των συνόρων στην Β. Ιρλανδία, που αποδείχτηκε το πιο περίπλοκο και επίμαχο των διαπραγματεύσεων, στο πρώτο ήμισυ του 2018 διαφωνίες προέκυψαν για την φύση της μεταβατικής περιόδου και την διακυβέρνηση⁹⁹. Σχετικά

⁹²Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.231, Jones E. (2019), σ.8, Laffan B. (2019), σ.11

⁹³ Papageorgiou I. (2021), σ.57

⁹⁴ Cherry M. (2020), σ.5-6

⁹⁵Σερέτη Χ. (2019), σ.9, Cherry M. (2020), σ.5

⁹⁶Σερέτη Χ. (2019), σ.6

⁹⁷ Σερέτη Χ. (2019), σ.5, Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.233, PirisJ-C. (2021), σ.13

⁹⁸ Jones E. (2019), σ.15-16, Martill B. (2021), σ. 7

⁹⁹ Martill B. (2021), σ.7

με το πρώτο το ΗΒ επιθυμούσε ένα μεταβατικό καθεστώς 2 έως 3 ετών, στο οποίο θα ίσχυε εν πολλοίς το κοινοτικό δίκαιο στο ΗΒ, αλλά όχι η ελευθερία κίνησης προσώπων και η δικαιοδοσία του ΔΕΕ¹⁰⁰. Για το δεύτερο, το ΗΒ αντιδρούσε σε συγκεκριμένα μέσα συμμόρφωσης και επίλυσης διαφορών επικαλούμενο την ανάγκη να διατηρηθεί η εθνική του κυριαρχία¹⁰¹. Τελικά και στα δύο ζητήματα αποδέχτηκε τις θέσεις της ΕΕ.

Στις 19 Μαρτίου 2018 δημοσιεύεται το πρώτο προσχέδιο της Συμφωνίας Αποχώρησης¹⁰². Εκεί υπήρχε μια πρώτη πρόταση της Επιτροπής για την Βόρειο Ιρλανδία, με βάση την οποία η περιοχή θα παρέμενε στην τελωνειακή ένωση, μόνη αυτή από όλο το ΗΒ, και επομένως δεν θα υπήρχαν τελωνειακοί έλεγχοι στην ιρλανδική νήσο, θα υπήρχαν όμως ανάμεσα στην Βόρεια Ιρλανδία και το ΗΒ. Η βρετανική κυβέρνηση απέρριψε αυτήν την λύση ως απαράδεκτη, γιατί θα υπονόμειε την ενότητα του ΗΒ¹⁰³. Στις 12 Ιουλίου 2018 η βρετανική κυβέρνηση δημοσίευσε μια πρότασή 12 σημείων για την μελλοντική σχέση με την ΕΕ, το λεγόμενο σχέδιο Τσέκερς. Το σχέδιο προέβλεπε ουσιαστικά μια α λα καρτ συμμετοχή στην τελωνειακή ένωση και την Κοινή Αγορά, με την οποία το ΗΒ θα μετείχε μόνο στην ελευθερία των εμπορευμάτων και θα δεσμευόταν από τους ενωσιακούς κανόνες για τα βιομηχανικά και αγροτικά αγαθά και να διατηρεί υψηλά επίπεδα καταναλωτικής, εργατικής και περιβαλλοντικής προστασίας, αλλά θα μπορούσε να συνάπτει ελεύθερα εμπορικές συμφωνίες με άλλα κράτη, δεν θα δεχόταν την δικαιοδοσία του ΔΕΕ και δεν θα συμμετείχε στον κοινοτικό προϋπολογισμό. Προβλεπόταν ακόμα στενή συνεργασία σε θέματα ασφάλειας, εξωτερικής πολιτικής και άμυνας.¹⁰⁴ Το σχέδιο απορρίφθηκε από την ΕΕ καθώς ήταν ασύμβατο με τις κόκκινες γραμμές που είχε θέσει¹⁰⁵, προκάλεσε όμως κρίση στην βρετανική κυβέρνηση γιατί φανέρωσε στους οπαδούς του σκληρού Μπρέξιτ στο εσωτερικό της κυβέρνησης ότι η Πρωθυπουργός ήταν διατεθειμένη να αποδεχθεί ένα πιο ήπιο Μπρέξιτ από τους ίδιους¹⁰⁶. Ως αποτέλεσμα ο υπουργός για τη Έξοδο από την ΕΕ D. Davis και ο υπουργός εξωτερικών B. Johnson παραιτήθηκαν, μαζί με άλλα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου και κυβερνητικούς αξιωματούχους¹⁰⁷.

Στις 14 Νοεμβρίου 2018 δημοσιεύεται το τελικό σχέδιο Συμφωνίας Αποχώρησης στο οποίο κατέληξαν οι δυο πλευρές και την επομένη ο Υπουργός για την Έξοδο από την ΕΕ Dominic Raab παραιτείται σε ένδειξη διαμαρτυρίας, ενώ στις 22 Νοεμβρίου 2018 δημοσιοποιείται μια Πολιτική Διακήρυξη που θα το συνοδεύει¹⁰⁸.

¹⁰⁰ΤσιλιώτηςΧ. (2020), σ.230

¹⁰¹ Bradley K. (2020), σ.23

¹⁰² Bradley K. (2020), σ.8-9

¹⁰³ Conolly E., Doyle J. (2021), Brexit and the Northern Ireland Peace Process, Brexit Institute, Working Paper N.11-2021, σ.5, Harvey C. (2020), Designing a Special Arrangement for N. Ireland: the Irish Protocol in Context, Brexit Institute, Working Paper, N.6-2020 σ.4-5

¹⁰⁴ Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.23-7, Jones E.(2019), σ.18

¹⁰⁵ Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.237-8, Jones E.(2019), σ.19

¹⁰⁶ Martill B. (2021), σ.7-8

¹⁰⁷ Jones E. (2019), σ.18, Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.237,

¹⁰⁸Σερέτη Χ. (2019), σ.7, Jensen M.D, Kelstrup J.D. (2019), σ.2, Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.238-9

Δεν θα περιγράψουμε εδώ αυτή την πρώτη Συμφωνία Αποχώρησης, που τελικά δεν εγκρίθηκε, γιατί με εξαίρεση το Πρωτόκολλο για την Βόρεια Ιρλανδία δεν διαφέρει σε τίποτα από το τελικό κείμενο που συμφωνήθηκε. Αρκεί να πούμε ότι κινείται εντός των κατευθύνσεων που είχε θέσει το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Όσον αφορά το Πρωτόκολλο για την Βόρεια Ιρλανδία περιείχε την τελική εκδοχή αυτού που έγινε γνωστό ως «ιρλανδικός φραγμός» (Irish backstop). Ολόκληρο το ΗΒ θα παρέμενε στην τελωνειακή ένωση με την ΕΕ μέχρι να βρεθεί άλλος τρόπος να αποφευχθούν τα σκληρά σύνορα και άρα θα δεσμευόταν από το σχετικό κοινοτικό δίκαιο και θα έπρεπε να εναρμονίσει την εμπορική πολιτική του με αυτή της ΕΕ. Η Βόρεια Ιρλανδία ειδικότερα θα έπρεπε να εναρμονιστεί με τους κανόνες της Κοινής Αγοράς, πράγμα που θα συνεπαγόταν ελέγχους των αγαθών που θα εισάγονταν στην Βόρεια Ιρλανδία από την υπόλοιπη χώρα. Δηλωνόταν ρητά ότι αυτό το σύστημα είχε προσωρινό χαρακτήρα, μέχρι να βρεθεί μια μόνιμη λύση, ωστόσο δεν προβλεπόταν μια συγκεκριμένη ημερομηνία λήξης και για να καταργηθεί χρειαζόταν να συμφωνήσουν και τα δύο μέρη¹⁰⁹. Άρα ουσιαστικά η ΕΕ αποκτούσε βέτο πάνω στην έξοδο του ΗΒ από την τελωνειακή ένωση¹¹⁰.

Στις 11 Ιανουαρίου 2019 το Συμβούλιο των Υπουργών της ΕΕ εξουσιοδοτεί τους Προέδρους της Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου να υπογράψουν την Συμφωνία Αποχώρησης εκ μέρους της ΕΕ¹¹¹. Στις 15 Ιανουαρίου, και ενώ η May έχει ήδη καθυστερήσει την υποβολή του σχεδίου στο Κοινοβούλιο για να κερδίσει χρόνο προς εξασφάλιση της υπερψήφισής του, το Σχέδιο Αποχώρησης καταψηφίζεται στην βρετανική βουλή με ένα συντριπτικό 202 ψήφοι υπέρ και 432 κατά. Ο ιρλανδικός φραγμός ειδικά προκαλεί τις περισσότερες αντιδράσεις των βουλευτών. Η May επιχειρεί να επαναδιαπραγματευθεί την συμφωνία αλλά η ΕΕ αρνείται κατηγορηματικά, δέχεται μόνο να κάνει ορισμένες διευκρινιστικές δηλώσεις όσον αφορά την συμφωνία. Οι προσπάθειες της May να κατευνάσει τους οπαδούς του σκληρού Μπρέξιτ στο κόμμα της ή να προσεταιριστεί την αντιπολίτευση επίσης αποτυγχάνουν¹¹². Η συμφωνία απορρίπτεται σε δεύτερη ψηφοφορία στην Βουλή στις 12 Μαρτίου 2019 (242 υπέρ έναντι 391 κατά) και σε τρίτη στις 19 Μαρτίου 2019 (286 υπέρ έναντι 344 κατά)¹¹³.

¹⁰⁹ Agreement on the Withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community, as endorsed at a special meeting of European Council on 25 November 2018, διαθέσιμο σε https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/759019/25_November_Agreement_on_the_withdrawal_of_the_United_Kingdom_of_Great_Britain_and_Northern_Ireland_from_the_European_Union_and_the_European_Atomic_Energy_Community.pdf, Dougan M. (2020), σ.41. Από την άλλη μεριά ένα μεγάλο μέρος του κοινοτικού δικαίου θα έπαιε να έχει εφαρμογή στο ΗΒ, συμπεριλαμβανομένων των 3 από τις 4 ελευθερίες (υπηρεσιών, κεφαλαίου και προσώπων) και των συνεισφορών στον κοινοτικό προϋπολογισμό, βλ. Peers S. (2020), The End- or a new Beginning? The EU/UK Withdrawal Agreement, Yearbook of European Law 39(1), σ.173-4

¹¹⁰ Σερρέτη Χ. (2019), σ.11

¹¹¹ Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.250

¹¹² Martill (2021), σ.11, Dougan M. (2020), σ.10-11, Jones E. (2019), σ.21-3

¹¹³ Figueira F., Martill B. (2020), ό.π., σ.3

Λόγω της παράτασης της προθεσμίας αποχώρησης του ΗΒ από το ΕΕ για δεύτερη φορά, ως τις 31 Οκτωβρίου 2019, το ΗΒ υποχρεώθηκε να διεξαγάγει ευρωεκλογές στις 23 Μαΐου 2019. Η συμμετοχή ήταν εξαιρετικά χαμηλή, μόλις 37%¹¹⁴, τα αποτελέσματα όμως ήταν συντριπτικά για τους Συντηρητικούς που κέρδισαν μόλις το 8,8% των ψήφων, το χειρότερο αποτέλεσμα στην ιστορία τους. Αντίθετα πρώτο ήρθε το νεοπαγές Κόμμα του Μπρέξιτ (Brexit Party), με ατζέντα ένα σκληρό Μπρέξιτ και ηγέτη τον ιστορικό αρχηγό του UKIP Nigel Farage, που πήρε το 30.5%.¹¹⁵ Την επομένη των ευρωεκλογών η May παραιτήθηκε και στις 23 Ιουλίου 2019 την αντικατέστησε στην πρωθυπουργία ο Boris Johnson¹¹⁶.

5. ΟΙ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ ΕΠΙ BORIS JOHNSON ΚΑΙ Η ΚΥΡΩΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΑΠΟΧΩΡΗΣΗΣ

Ο Johnson ανέλαβε την πρωθυπουργία υποσχόμενος το ΗΒ να αποχωρήσει από την ΕΕ πάση θυσία στις 31 Οκτωβρίου 2019, ακόμα και χωρίς συμφωνία, και να επαναδιαπραγματευθεί μια νέα, καλύτερη Συμφωνία Αποχώρησης. Δεν ήταν σαφές ως προς το τί θα ήταν καλύτερη εκτός του ότι σε κάθε περίπτωση δεν θα περιλάμβανε τον ιρλανδικό φραγμό¹¹⁷. Πράγματι, στην επιστολή του προς τον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Tusk, όπου εκθέτει τις θέσεις της κυβέρνησης του, αναφέρεται αποκλειστικά σε αυτό το ζήτημα, διαβεβαιώνοντας το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ότι η βρετανική βουλή θα επικύρωνε μια συμφωνία που δεν θα περιείχε τον φραγμό. Τα βασικά προβλήματα με τον φραγμό σύμφωνα με την κυβέρνηση Johnson ήταν ότι δεσμεύει επ' άπειρον το ΗΒ στην τελωνειακή ένωση και την Βόρεια Ιρλανδία στην Κοινή αγορά παρά την εκπεφρασμένη πρόθεση του ΗΒ να αποχωρήσει και από τα δύο, επιβάλλοντας διαφορετικό ρυθμιστικό καθεστώς στην Βόρεια Ιρλανδία, και δεν παρέχει κανένα μονομερές μέσο εξόδου, αναγκάζοντας το ΗΒ να διαλέξει ανάμεσα σε μια μόνιμη παραμονή στην τελωνειακή ένωση ή μια σταδιακή απόσπαση της Βόρειας Ιρλανδίας από την βρετανική οικονομία, τα οποία η βρετανική κυβέρνηση θεωρούσε αμφότερα απαράδεκτα. Επιπλέον, ο λαός της Βόρειας Ιρλανδίας δεν είχε κανέναν δημοκρατικό έλεγχο πάνω σε αυτό το καθεστώς, το οποίο ούτως ή άλλως δεν ήταν απαραίτητο από την Συμφωνία της Μεγάλης Παρασκευής¹¹⁸.

Αρχικά η ΕΕ ενέμεινε στην άρνησή της να διαπραγματευτεί την συμφωνία, τελικά όμως υποχώρησε, ενδεχομένως λαμβάνοντας υπόψη τον κίνδυνο ενός Μπρέξιτ χωρίς συμφωνία και το ότι η βρετανική βουλή είχε ήδη απορρίψει τρεις φορές την

¹¹⁴ Piris J-C. (2021), σ. 17

¹¹⁵ Prosser C. (2020), The end of the EU affair: the UK general election of 2019, West European Politics, DOI: 10.1080/01402382.2020.1773640 σ.4

¹¹⁶ Prosser C. (2020), σ.4, Martill (2020), σ.4

¹¹⁷ Boris Johnson's first speech as Prime Minister: 24 July 2019, διαθέσιμο σε <https://www.gov.uk/government/speeches/boris-johnsons-first-speech-as-prime-minister-24-july-2019>

¹¹⁸ Boris Johnson, PM letter to Donald Tusk 19/8/2019, διαθέσιμο σε https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/826166/20190819_PM_letter_to_His_Excellency_Mr_Donald_Tusk.pdf

προηγούμενη¹¹⁹. Ο B. Johnson, ο οποίος αντικατέστησε τα κυβερνητικά στελέχη και τους αξιωματούχους που είχαν συμμετάσχει στην διαπραγμάτευση της προηγούμενης συμφωνίας με δικούς του ανθρώπους, υποστηρικτές του Μπρέξιτ¹²⁰, ακολούθησε την ίδια σκληρή διαπραγματευτική τακτική με την προκάτοχό του¹²¹, σε αντίθεση όμως με εκείνη οι προτεραιότητες του, που συνοψίζονταν σε ένα σκληρό Μπρέξιτ και την διαφύλαξη της βρετανικής κυριαρχίας ακόμα και σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της χώρας, ήταν πιο ξεκάθαρες, φαινόταν δε γνήσια πρόθυμος να αποχωρήσει από την ΕΕ χωρίς συμφωνία¹²².

Τελικά τα δυο μέρη κατέληξαν σε μια αναθεωρημένη Συμφωνία Αποχώρησης στις 17 Οκτωβρίου 2019¹²³. Η μόνη ουσιαστική αλλαγή αφορούσε το Πρωτόκολλο της Βόρειας Ιρλανδίας. Ο ιρλανδικός φραγμός καταργείται και αντ' αυτού δημιουργείται ένα νέο καθεστώς. Οι λεπτομέρειές του θα δοθούν στο επόμενο κεφάλαιο, αλλά ουσιαστικά η Βόρεια Ιρλανδία, και μόνο αυτή απ' όλο το ΗΒ, παραμένει ντε φάκτο σε τελωνειακή ένωση με την ΕΕ και δεσμεύεται κατά μεγάλο μέρος από τους κανόνες της Κοινής Αγοράς, τύποις όμως παραμένει τελωνειακό έδαφος του ΗΒ. Όπου όμως αυτά τα δύο συγκρούονται προέχει το τελωνειακό καθεστώς της ΕΕ, πράγμα που συνεπάγεται τελωνειακούς ελέγχους ανάμεσα στην Β. Ιρλανδία και το υπόλοιπο ΗΒ¹²⁴. Επιπρόσθετα αναγνωρίζεται ρητά ότι τυχόν δασμούς που το ΗΒ συλλέγει εφαρμόζοντας την κοινοτική νομοθεσία στην Β. Ιρλανδία τους κρατά για τον εαυτό του και του δίνεται η δυνατότητα να αποζημιώνει τους βρετανούς επιχειρηματίες που υποχρεώνονται να πληρώσουν δασμούς λόγω αυτού, εντός των ορίων όμως που θέτει η κοινοτική νομοθεσία για τις κρατικές ενισχύσεις. Το ΗΒ μπορεί επίσης να εφαρμόζει στην Βόρεια Ιρλανδία τους ίδιους μειωμένους συντελεστές ΦΠΑ που ισχύουν και στην Δημοκρατία της Ιρλανδίας¹²⁵. Εκτός από αυτό το αναθεωρημένο Πρωτόκολλο απαλείφει όλες τις αναφορές στον προσωρινό χαρακτήρα του¹²⁶ και προσθέτει μια νέα διάταξη με βάση την οποία τα άρθρα του που αφορούν την σύνδεση με την τελωνειακή Ένωση και την Κοινή Αγορά μπορούν να τερματιστούν μονομερώς από την Συνέλευση της Βόρειας Ιρλανδίας. Το τελικό Πρωτόκολλο της Ιρλανδίας είναι προϊόν συμβιβασμού. Από την μια η βρετανική πλευρά αποδέχτηκε την εν μέρει επιστροφή στην αρχική πρόταση της ΕΕ για ειδικό τελωνειακό καθεστώς αποκλειστικά στην Βόρεια Ιρλανδία, παρόλο που ο Boris Johnson είχε δηλώσει επανειλημμένα ότι αυτό είναι απαράδεκτο. Από

¹¹⁹ Owen J., Thimont Jack, M., Rutter J. (2019), Preparing Brexit: No deal, Institute for Government, διαθέσιμο σε : https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/preparing-brexit-no-deal-final_0.pdf, σ.4

¹²⁰ Tonra B. (2021), σ.9, Owen J., Thimont Jack, M., Rutter J. (2019), σ.12

¹²¹ Martill B. (2020), σ.4

¹²² Hayton R. (2020), Conservative Party Statecraft and the Johnson Government, The Political Quarterly, διαθέσιμο σε <https://doi.org/10.1111/1467-923X.13006>, σ.6, Owen J., Thimont Jack, M., Rutter J. (2019), σ.5, ΤσιλιώτηςΧ. (2020), σ.248-9

¹²³ Bradely K. (2020), σ.8-9, Prosser C. (2020), σ.6

¹²⁴ Murphy C. (2021), σ.413

¹²⁵ Peers S. (2020), σ.174-6

¹²⁶ Peers S. (2020), σ.127

την άλλη, σε σχέση με εκείνη την πρόταση γίνονται πολλές περισσότερες παραχωρήσεις στην βρετανική πλευρά¹²⁷. Σε κάθε περίπτωση το Πρωτόκολλο της Βόρειας Ιρλανδίας αντανάκλα την θέληση της κυβέρνησης Johnson να αποχωρίσει από την τελωνειακή ένωση και την Κοινή Αγορά ακόμα και αν αυτό συνεπάγεται διαφορετική μεταχείριση της Βόρειας Ιρλανδίας¹²⁸. Εκτός από το Πρωτόκολλο, έγιναν και ορισμένες συμβολικού χαρακτήρα αλλαγές στην Πολιτική Διακήρυξη που σκοπό είχαν να υποδηλώσουν μια χαλαρότερη μελλοντική σχέση ΕΕ-ΗΒ από εκείνη που υπαινισσόταν το αρχικό κείμενο¹²⁹.

Εν τω μεταξύ όμως ο Boris Johnson είχε χάσει την πλειοψηφία στην βουλή και είχε αναγκαστεί από αυτήν να ζητήσει παράταση της προθεσμίας αποχώρησης παρά την διακηρυγμένη αντίθεση του Πρωθυπουργού σε κάτι τέτοιο. Την πρόταση υπερψήφισαν 22 Συντηρητικοί βουλευτές, οι οποίοι διαγράφηκαν από το κόμμα. Τελικά, μετά από δυο αποτυχημένες απόπειρες η κυβέρνηση πέτυχε να πείσει την βουλή να εγκρίνει πρόωρες εκλογές¹³⁰.

Οι εκλογές της 12 Δεκεμβρίου 2019 εξελίχθηκαν σε ένα νέο δημοψήφισμα για το Μπρέξιτ καθώς το ζήτημα ήταν στο επίκεντρο της προεκλογικής εκστρατείας και κεντρικό σύνθημα των Συντηρητικών ήταν «Να ολοκληρωθεί το Μπρέξιτ» (Get Brexit Done). Το αποτέλεσμα ήταν θρίαμβος για το κυβερνών κόμμα. Οι Συντηρητικοί κέρδισαν το 43,6% το ψήφων και, το σημαντικότερο, 365 έδρες, αποκτώντας μια άνετη πλειοψηφία 80 εδρών. Παράλληλα το κόμμα είχε εκκαθαριστεί από οπαδούς της παραμονής στην ΕΕ και η κοινοβουλευτική του ομάδα αντανάκλασε την κυβερνητική γραμμή στο ζήτημα¹³¹. Αυτή η αλλαγή στο εσωτερικό πολιτικό σκηνικό, περισσότερο από την επαναδιαπραγμάτευση του Johnson, άνοιξε τον δρόμο για την επικύρωση της συμφωνίας.

Έτσι στις 9 Ιανουαρίου 2020 η Συμφωνία Αποχώρησης από την ΕΕ εγκρίθηκε από την βρετανική βουλή με 330 ψήφους υπέρ έναντι 231 κατά και στις 23 Ιανουαρίου 2020 έγινε επισήμως νόμος του κράτους. Στις 24 Ιανουαρίου υπογράφηκε από τους εκπροσώπους του ΗΒ και της ΕΕ και στις 30 Ιανουαρίου εγκρίνεται από το Συμβούλιο Υπουργών, αφού την προηγούμενη είχε ήδη εγκριθεί από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Στις 1 Φεβρουαρίου 2020 το ΗΒ έπαψε πια να είναι κράτος μέλος της ΕΕ¹³².

¹²⁷ Piris J-C. (2021), σ.16, Dougan M. (2020), σ.42, Harvey C. (2020), σ.5

¹²⁸ Hayward K. (2020), The 2019 General Election in Northern Ireland: the Rise of the Center Ground?, The Political Quarterly 91(1), σ.50, Connolly E., Doyle J. (2021), Brexit and the Northern Ireland Peace Process, Brexit Institute, Working Paper N.11-2021, σ.5

¹²⁹ Papageorgiou I.

¹³⁰ Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.250-2, σ.258-9, Prosser C. (2020), σ. 4-5

¹³¹ Dougan M. (2020), σ.11-2, Hayton R. (2020), σ.4

¹³² Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.260-1, Bradley K. (2020), σ.8-9

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΑΠΟΧΩΡΗΣΗΣ

Η Συμφωνία για την Αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας¹³³ έχει από νομική άποψη ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, παρόλο που το άρθρο 50 ΣΕΕ δεν λέει τίποτα για το νομικό της καθεστώς. Έτσι, την στιγμή που συνάπτεται είναι αποκλειστικά μια πράξη του ευρωπαϊκού δικαίου, από την στιγμή όμως που τίθεται σε ισχύ και ο ένας συμβαλλόμενος, το αποχωρούν κράτος μέλος παύει να είναι κράτος μέλος, γίνεται ταυτόχρονα μια διεθνής συμφωνία ανάμεσα στην ΕΕ και μια τρίτη χώρα¹³⁴. Ανήκει λοιπόν ταυτόχρονα στο διεθνές και το ευρωπαϊκό δίκαιο και από την σκοπιά του τελευταίου τοποθετείται ως προς την ισχύ της ανάμεσα στο πρωτογενές ευρωπαϊκό δίκαιο, δηλαδή τις Συνθήκες συμπεριλαμβανομένης της Χάρτας Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, και το δευτερογενές¹³⁵. Αυτό σημαίνει ότι το ΔΕΕ έχει την ίδια αρμοδιότητα να εξετάσει την συμβατότητά της με τις Συνθήκες που έχει και για άλλες συμφωνίες της ΕΕ και δεν μπορεί να παραβιάζει τις Συνθήκες, παραδείγματος χάρη εισάγοντας διακρίσεις μεταξύ των πολιτών της ΕΕ¹³⁶.

Η Συνθήκη αποτελείται από έξι μέρη. Το πρώτο μέρος είναι οι κοινές διατάξεις, το δεύτερο τα δικαιώματα των πολιτών, το τρίτο οι διατάξεις διαχωρισμού, το τέταρτο η μεταβατική περίοδος, το πέμπτο οι δημοσιονομικές διατάξεις και το έκτο οι θεσμικές και τελικές διατάξεις. Εκτός αυτών περιλαμβάνει τρία γεωγραφικά πρωτόκολλα, το Πρωτόκολλο για τις Ιρλανδία/ Βόρεια Ιρλανδία, το Πρωτόκολλο σχετικά με τις περιοχές των κυρίαρχων βάσεων του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας στην Κύπρο και το Πρωτόκολλο σχετικά με το Γιβραλτάρ, τα οποία είναι αναπόσπαστο μέρος των συνθηκών και αφορούν περιοχές του ΗΒ που για ιστορικούς, πολιτισμικούς και γεωγραφικούς λόγους χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερα στενές σχέσεις με συγκεκριμένα κράτη μέλη και συγκεκριμένα την Ιρλανδία, την Κύπρο και την Ισπανία αντίστοιχα. Θα εξετάσουμε το κάθε μέρος και πρωτόκολλο χωριστά, εκτός από το πρώτο και το τέταρτο μέρος που επειδή το περιεχόμενό τους είναι συμπληρωματικό θα τα εξετάσουμε μαζί.

1. ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ ΚΑΙ ΤΕΤΑΡΤΟ

Αφού τα άρθρα 1 έως 3 έχουν ορίσει τον σκοπό, τους ορισμούς και το πεδίο εδαφικής εφαρμογής της συμφωνίας αντίστοιχα, το άρθρο 4 παράγραφος 1 ορίζει ότι οι διατάξεις της συμφωνίας και οι διατάξεις της Ε.Ε. που καθίστανται εφαρμοστέες βάσει αυτής παράγουν για το ΗΒ και εντός αυτού τα ίδια έννομα αποτελέσματα με

¹³³ Συμφωνία για την Αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας διαθέσιμο σε: <https://brexit.gov.gr/wp-content/uploads/2019/02/symfwnia-apoxwrhshs.pdf>

¹³⁴ Bradley K. (2020), σ.9

¹³⁵ Papageorgiou I. (2021), σ.19, Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.68-71

¹³⁶ Papageorgiou I. (2021), σ.19, Peers S. (2020), σ.129-31

εκείνα που παράγουν εντός της ΕΕ και των κρατών μελών της. Επομένως νομικά ή φυσικά πρόσωπα είναι σε θέση να επικαλούνται άμεσα τις διατάξεις αυτές. Η παράγραφος 2 συνεχίζει λέγοντας ότι το ΗΒ διασφαλίζει πως οι διοικητικές και δικαστικές αρχές του δεν εφαρμόζουν διατάξεις του εθνικού δικαίου που δεν είναι συμβατές με την παρούσα συμφωνία. Οι δυο αυτές παράγραφοι θεμελιώνουν ότι η συμφωνία παράγει άμεσα αποτελέσματα, επιτρέποντας σε πρόσωπα επομένως να θεμελιώσουν δικαιώματα βάσει αυτού, και υπερέχει του εθνικού δικαίου, όπως ακριβώς ισχύει για το ευρωπαϊκό δίκαιο στα κράτη μέλη γενικά¹³⁷. Η παράγραφος 3 συνεχίζει λέγοντας ότι οι διατάξεις τις συμφωνίας που αναφέρονται στο δίκαιο της ΕΕ ή σε έννοιες ή διατάξεις αυτού ερμηνεύονται και εφαρμόζονται σύμφωνα με τις μεθόδους και τις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, και η παράγραφος 4 συμπληρώνει ότι οι διατάξεις αυτές ερμηνεύονται σύμφωνα με την νομολογία του ΔΕΕ που έχει εκδοθεί πριν την λήξη της μεταβατικής περιόδου, δηλαδή μέχρι τις 31/12/2020, ενώ η επόμενη παράγραφος προβλέπει ότι κατά την εφαρμογή της συμφωνίας οι δικαστικές και διοικητικές αρχές πρέπει να λαμβάνουν δεόντως υπόψη την νομολογία του ΔΕΕ που έχει εκδοθεί μετά την λήξη της μεταβατικής περιόδου. Υπάρχουν δυο ασαφή σημεία στο άρθρο αυτό. Πρώτον, δεν είναι ξεκάθαρο τι εννοείται με την φράση «έννοιες του δικαίου της ΔΕΕ». Έχει προταθεί η ερμηνεία ότι αναφέρεται σε εκείνες τις περιπτώσεις που η συμφωνία μιλάει για το δίκαιο της ΕΕ χωρίς να παραπέμπει σε συγκεκριμένες διατάξεις¹³⁸. Δεύτερον, είναι ακόμα πιο ασαφές τι σημαίνει ότι πρέπει η νομολογία του ΔΕΕ μετά τις 31/12/2020 να λαμβάνεται δεόντως υπόψη. Ήδη έχουν προκύψει αποκλίνουσες νομικές ερμηνείες¹³⁹, σε κάθε περίπτωση όμως είναι ξεκάθαρο ότι η νομολογία του ΔΕΕ πριν την ημερομηνία αυτή είναι δεσμευτική για τις αρχές του ΗΒ. Το άρθρο 6 διευκρινίζει ότι κάθε αναφορά στο δίκαιο της ΕΕ σημαίνει όπως αυτό εφαρμόζεται την τελευταία μέρα της μεταβατικής περιόδου, αυτό όμως δεν ισχύει για το τέταρτο και πέμπτο μέρος (μεταβατική περίοδος και δημοσιονομικές διατάξεις αντίστοιχα).

Το άρθρο 8 ορίζει ότι το ΗΒ χάνει μετά την λήξη της μεταβατικής περιόδου πρόσβαση σε κάθε δίκτυο, πληροφοριακό σύστημα και βάση δεδομένων που έχει δημιουργηθεί βάσει του δικαίου της ΕΕ. Στην πραγματικότητα η συμφωνία είναι διάσπαρτη από εξαιρέσεις σε αυτό τον κανόνα, καθώς σε πολλές περιπτώσεις η πρόσβαση αυτή καθίσταται απαραίτητη για να εκπληρώσει το ΗΒ υποχρεώσεις που προκύπτουν από την συμφωνία.

Το άρθρο 7 παρ.1 ορίζει ότι κάθε αναφορά στα κράτη μέλη θεωρείται ότι περιλαμβάνει το ΗΒ εκτός και αν αφορά τον ορισμό υποψηφίων, τον διορισμό ή την εκλογή μελών θεσμικών και λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης (ή της Ευρατόμ) καθώς και την συμμετοχή στην διαδικασία λήψης αποφάσεων και στις συνεδριάσεις τους, συμπεριλαμβανομένης της συμμετοχής σε ομάδες εμπειρογνομόνων. Στο τέταρτο μέρος τα άρθρα 127 (Πεδίο εφαρμογής της

¹³⁷ Papageorgiou I. (2021), σ.58-9, Bradley K. (2020), σ.14

¹³⁸ Peers S. (2020), σ. 144

¹³⁹ Bradley K. (2020), σ.15-7

συμφωνίας) και 128 (Θεσμικές ρυθμίσεις), προσθέτουν ότι κατά την μεταβατική περίοδο το ΗΒ εξαιρείται από το δικαίωμα των πολιτών της ΕΕ να συμμετέχουν ως ψηφοφόροι και υποψήφιοι στις ευρωεκλογές και τις δημοτικές εκλογές άλλου κράτους μέλους και από τις διατάξεις για την πρωτοβουλία πολιτών^{140,141} όπως και από την πρόσληψη υπαλλήλων και λοιπού προσωπικού της ΕΕ¹⁴², ότι το ΗΒ χάνει το θεσμικό δικαίωμα των κρατών μελών να υποβάλουν προτάσεις, πρωτοβουλίες ή αιτήματα προς τα θεσμικά όργανα της ΕΕ¹⁴³, ότι το βρετανικό κοινοβούλιο δεν θεωρείται κοινοβούλιο κράτους μέλους¹⁴⁴ και ότι η Τράπεζα της Αγγλίας δεν θεωρείται κεντρική τράπεζα κράτους μέλους¹⁴⁵. Από την άλλη πλευρά εκπρόσωποι ή εμπειρογνώμονες του ΗΒ δύνανται να συμμετάσχουν σε συνεδριάσεις επιτροπών ή οργάνων της ΕΕ εφόσον η συζήτηση αφορά πράξεις που αφορούν με τον έναν ή τον άλλο τρόπο το ΗΒ ή η παρουσία του ΗΒ κρίνεται απαραίτητη και προς το συμφέρον της ΕΕ, μόνο όμως εφόσον προσκληθούν, χωρίς δικαίωμα ψήφου και μόνο για θέματα που πληρούν τις προαναφερθείσες υποθέσεις¹⁴⁶. Επίσης εάν κατά την μεταβατική περίοδο σχέδια πράξεων της ΕΕ προσδιορίζουν ή αναφέρονται απευθείας σε συγκεκριμένες αρχές, διαδικασίες ή έγγραφα των κρατών μελών, η ΕΕ διαβουλεύεται με το ΗΒ για να διασφαλιστεί η υλοποίησή τους¹⁴⁷. Με άλλα λόγια, κατά την μεταβατική περίοδο το ΗΒ αποκλείεται, το κράτος, οι θεσμοί και οι πολίτες του, από κάθε συμμετοχή στην θεσμική δομή της ΕΕ εκτός αν είναι απολύτως απαραίτητο για την ίδια την ΕΕ¹⁴⁸.

Ωστόσο, όσον αφορά το υπόλοιπο δίκαιο της ΕΕ το ΗΒ παραμένει ντε φάκτο κράτος μέλος κατά την μεταβατική περίοδο καθώς το δίκαιο της ΕΕ εφαρμόζεται και ερμηνεύεται σε αυτό όπως και σε κάθε άλλο κράτος μέλος¹⁴⁹. Εξαιρέσεις, εκτός από τις προαναφερθείσες, προβλέπονται για εκείνες τις ευρωπαϊκές πολιτικές από τις οποίες εξαιρούνταν ούτως ή άλλως το ΗΒ πριν την αποχώρηση¹⁵⁰, την συμμετοχή σε ενισχυμένη συνεργασία στην οποία δεν συμμετείχε πριν την θέση σε ισχύ της συμφωνίας (1/2/2020)¹⁵¹, τη συμμετοχή σε τυχόν άλλες πολιτικές του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης από αυτές στις οποίες ήδη συμμετείχε¹⁵² και την συμμετοχή σε μόνιμη διαρθρωμένη συνεργασία στα πλαίσια της Κοινής Πολιτικής Άμυνας και Ασφάλειας (ΚΠΑΑ)¹⁵³. Το ΗΒ θα μπορούσε επίσης να είχε

¹⁴⁰ Με βάση την οποία τουλάχιστον ένα εκατομμύριο πολίτες από σημαντικό αριθμό μελών μπορούν να καλέσουν την Επιτροπή να αναλάβει πρωτοβουλία για ένα θέμα των αρμοδιοτήτων της (άρθρο 11 παρ. 4 ΣΕΕ)

¹⁴¹ Άρθρο 127 παρ. 1β)

¹⁴² Άρθρο 127 παρ. 7γ)

¹⁴³ Άρθρο 128 παρ.3

¹⁴⁴ Άρθρο 128 παρ.2

¹⁴⁵ Άρθρο 128 παρ.4

¹⁴⁶ Άρθρο 128 παρ.5

¹⁴⁷ Άρθρο 128 παρ.7

¹⁴⁸ Peers S. (2020), σ.143

¹⁴⁹ Άρθρο 127 παρ. 1,3,6

¹⁵⁰ Άρθρο 127 παρ.1α)

¹⁵¹ Άρθρο 127 παρ.4

¹⁵² Άρθρο 127 παρ.5

¹⁵³ Άρθρο 127 παρ.7 α)

εξαιρεθεί από την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Άμυνας (ΚΕΠΠΑ) και την ΚΠΑΑ κατά την διάρκεια της μεταβατικής περιόδου αν είχε έρθει σε συμφωνία με την ΕΕ όσον αφορά την μελλοντική τους σχέση σε αυτό τον τομέα¹⁵⁴, αλλά κάτι τέτοιο δεν συνέβη.

Ειδικά για εξωτερική δράση της ΕΕ και ιδίως την ΚΕΠΠΑ και ανεξάρτητα από την παραπάνω ρύθμιση, το ΗΒ μπορούσε να μην συμμετάσχει για λόγους εθνικούς συμφέροντος σε απόφαση του Συμβουλίου σε αυτό τον τομέα υπό τον όρο να μην κάνει οτιδήποτε που να την υπονομεύει¹⁵⁵. Στον ίδιο τομέα πολιτικής δεν μπορούσε να τεθεί επικεφαλής οποιασδήποτε επιχειρησιακής δράσης, ούτε να παράσχει διοικητές επιχειρήσεων, επικεφαλής αποστολών και επιχειρησιακά στρατηγεία¹⁵⁶. Σε κάθε περίπτωση όμως δεσμευόταν μέχρι την λήξη της μεταβατικής περιόδου από όλες τις διεθνείς συμφωνίες που είχε συνάψει η ΕΕ¹⁵⁷, όπως και από την αρχή της ειλικρινούς συνεργασίας, η οποία του απαγόρευε να δρα σε διεθνείς οργανισμούς, διασκέψεις και φόρα με τρόπο ενάντιο στα συμφέροντα της ΕΕ¹⁵⁸, και αν και είχε το δικαίωμα να διαπραγματευτεί νέες δικές του σε τομείς αποκλειστικής αρμοδιότητας της ΕΕ, όπως και έκανε, υπό τον όρο να μην τεθούν σε ισχύ πριν την μεταβατική περίοδο χωρίς την άδεια της ΕΕ¹⁵⁹.

Η μεταβατική περίοδος, που όπως είπαμε λήγει στις 31/12/2020, οριζόταν στο άρθρο 126, παρεχόταν όμως η δυνατότητα να επεκταθεί μία μόνο φορά για έως ένα ή δύο έτη αν η συσταθείσα από την Συμφωνία Αποχώρησης Μεικτή Επιτροπή, που αποτελείται από εκπροσώπους του ΗΒ και του ΕΕ, αποφάσιζε κάτι τέτοιο πριν τις 1/7/2020¹⁶⁰. Το ΗΒ έκανε όμως εξ αρχής ξεκάθαρο ότι δεν θα ζητούσε κάτι τέτοιο, ο νόμος μάλιστα με τον οποίο επικυρώθηκε η συμφωνία στην βρετανική βουλή το απαγόρευε, επομένως η μεταβατική περίοδος έχει λήξει από τις 31/12/2020¹⁶¹.

2. ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Το δεύτερο μέρος αφορά τα δικαιώματα των πολιτών, που ήταν και από τις υψηλότερες προτεραιότητες της ΕΕ και το ζήτημα που επηρεάζει άμεσα εκατομμύρια πολίτες. Κατά την διάρκεια της μεταβατικής περιόδου τίποτα δεν αλλάζει για τους πολίτες, πλην της απώλειας των δικαιωμάτων συμμετοχής σε τοπικές εκλογές και ευρωεκλογές, και για τους Βρετανούς, του δικαιώματος να προσληφθούν στις υπηρεσίες της ΕΕ. Σε γενικές γραμμές οι Ευρωπαίοι πολίτες οι οποίοι άσκησαν το δικαίωμα ελεύθερης μετακίνησης στο ΗΒ πριν την λήξη της μεταβατικής περιόδου διατηρούν δια βίου όλα τα δικαιώματα που είχαν και πριν την αποχώρηση του ΗΒ σε

¹⁵⁴ Άρθρο 127 παρ.2

¹⁵⁵ Άρθρο 129 παρ.6

¹⁵⁶ Άρθρο 129 παρ.7

¹⁵⁷ Άρθρο 129 παρ.1

¹⁵⁸ Άρθρο 129 παρ.3

¹⁵⁹ Άρθρο 129 παρ.4

¹⁶⁰ Άρθρο 132 παρ.1

¹⁶¹ Peers S. (2020), σ.166, Bradley K. (2020), σ.11

αυτό και ένα σχεδόν ίσο επίπεδο προστασίας τους¹⁶². Το αυτό ισχύει για τους πολίτες του ΗΒ στην ΕΕ, με την εξαίρεση όμως ότι δεν θα μπορούν να μετακινηθούν ελεύθερα σε άλλο κράτος μέλος από αυτό στο οποίο είναι εγκατεστημένοι¹⁶³.

Κατ' αρχάς το δεύτερο μέρος καλύπτει πολίτες της ΕΕ ή του ΗΒ που είχαν ασκήσει το δικαίωμα διαμονής του στο ΗΒ ή κράτος μέλος της ΕΕ αντίστοιχα πριν την λήξη της μεταβατικής περιόδου καθώς και τους μεθοριακούς εργαζομένους των δυο πλευρών, όπου μεθοριακός εργαζόμενος σημαίνει πρόσωπο που εργάζεται σε ένα κράτος χωρίς να διαμένει σε αυτό, καθώς και τα μέλη των οικογενειών τους¹⁶⁴. Αυτό σημαίνει ότι δεν καλύπτονται πολίτες της ΕΕ ή του ΗΒ που έμεναν κάποτε στο άλλο μέρος, όμως έχουν ήδη φύγει από κει καθώς και πολίτες τρίτων χωρών που είναι γονείς παιδιού στο ΗΒ ή το κράτος μέλος αντίστοιχα, ωστόσο τίποτα δεν εμποδίζει τον εθνικό νομοθέτη να καλύψει και αυτές τις περιπτώσεις, όπως το ΗΒ έκανε στην δεύτερη περίπτωση¹⁶⁵. Για όλα τα καλυπτόμενα από την συμφωνία πρόσωπα απαγορεύεται όσον αφορά το δεύτερο μέρος κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας¹⁶⁶, τα δε δικαιώματα που απορρέουν από το δεύτερο μέρος ισχύουν δια βίου, εφόσον τουλάχιστον εξακολουθούν να πληρούν τις προϋποθέσεις με τις οποίες δόθηκαν¹⁶⁷. Δεν τα αποτρέπουν δε να απολαμβάνουν τυχόν ευνοϊκότερων διατάξεων που ισχύουν στο κράτος διαμονής ή εργασίας¹⁶⁸ και δεν επηρεάζουν την Κοινή Ταξιδιωτική Περιοχή μεταξύ ΗΒ-Ιρλανδίας¹⁶⁹, η οποία ουσιαστικά επιτρέπει ελεύθερη μετακίνηση μεταξύ των δυο χωρών για του υπηκόους τους¹⁷⁰. Προβλέπεται τέλος ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ και το ΗΒ μεριμνούν για την ενημέρωση των πολιτών όσον αφορά τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις αυτού του μέρους της συμφωνίας¹⁷¹.

Όσον αφορά τα δικαιώματα διαμονής και κίνησης, οι Ευρωπαίοι πολίτες στο ΗΒ, οι Βρετανοί σε κράτος μέλος και οι οικογένειές τους, έχουν δικαίωμα διαμονής στο ΗΒ ή σε κράτος μέλος με βάση την κοινοτική νομοθεσία, δηλαδή τα ίδια που θα είχαν αν το ΗΒ παρέμενε στην ΕΕ. Κανένας επιπλέον περιορισμός δεν μπορεί να επιβληθεί από το κράτος υποδοχής¹⁷². Αντιστοίχως τα καλυπτόμενα από την συμφωνία πρόσωπα έχουν δικαίωμα εισόδου και εξόδου από το κράτος υποδοχής μόνο με διαβατήριο ή ταυτότητα, αν είναι πολίτες της ΕΕ ή του ΗΒ, ή μόνο με διαβατήριο, αν είναι πολίτες τρίτων χωρών. Ωστόσο πέντε έτη μετά την λήξη της μεταβατικής περιόδου το κράτος υποδοχής μπορεί να αποφασίσει να μην δέχεται δελτίο ταυτότητας αν δεν περιέχει τσιπ στα πρότυπα του Διεθνούς Οργανισμού

¹⁶² Σερρέτη Χ. (2019), σ.10

¹⁶³ Dougan M. (2020), σ.34, Peers S. (2020), σ.165

¹⁶⁴ Άρθρο 10

¹⁶⁵ Peers S. (2020), σ. 157

¹⁶⁶ Άρθρο 12

¹⁶⁷ Άρθρο 39

¹⁶⁸ Άρθρο 38 παρ.1

¹⁶⁹ Άρθρο 38 παρ.2

¹⁷⁰ Dougan M. (2020), σ.32

¹⁷¹ Άρθρο 37

¹⁷² Άρθρο 13

Πολιτικής Αεροπορίας σχετικά με τα βιομετρικά στοιχεία ταυτότητας¹⁷³. Αν μετά την λήξη της μεταβατικής περιόδου απαιτείται θεώρηση εισόδου για μέλος οικογένειας που προέρχεται από τρίτη χώρα η θεώρηση πρέπει να παρέχεται ατελώς και με ταχεία διαδικασία¹⁷⁴. Οι πολίτες της ΕΕ, του ΗΒ και οι οικογένειές τους έχουν δικαίωμα μόνιμης διαμονής στο κράτος υποδοχής εφόσον διαμένουν εκεί για 5 έτη συνεχόμενα. Το διάστημα αυτό μπορεί να εκτείνεται και μετά την λήξη της μεταβατικής περιόδου, οπότε αποκτούν τέτοιο δικαίωμα όταν συμπληρωθεί, και δεν επηρεάζεται από σύντομες απουσίες. Άπαξ και αποκτηθεί το δικαίωμα αυτό μπορεί να απολεσθεί μόνο μετά από πάνω από 5 έτη συνεχούς απουσίας από το κράτος υποδοχής¹⁷⁵. Τα δικαιώματα αυτά δεν θίγονται από την αλλαγή του καθεστώτος του ενδιαφερόμενου προσώπου, π.χ. αν ήταν φοιτητής και πάψει να είναι, ή αν ήταν εργαζόμενος και πάψει να εργάζεται. Ωστόσο πρόσωπα τα οποία κατά την λήξη της μεταβατικής περιόδου απολάμβαναν δικαίωμα διαμονής ως μέλος οικογένειας πολίτη της ΕΕ ή του ΗΒ δεν μπορούν έπειτα να θεμελιώσουν δικαιώματα πολίτη της ΕΕ ή του ΗΒ που παρέχονται από αυτό το μέρος της συμφωνίας¹⁷⁶. Επίσης ενώ η απέλαση των καλυπτόμενων από την συμφωνία προσώπων ή η απαγόρευση εισόδου επιτρέπονται μόνο αν είναι σύμφωνες με τους κανόνες του κοινοτικού δικαίου, εφόσον η συμπεριφορά που τις δικαιολογεί συνέβη πριν την λήξη της μεταβατικής περιόδου, μετά την λήξη αυτής ρυθμίζονται από το εθνικό δίκαιο, αν και προβλέπονται ορισμένες εγγυήσεις διαδικαστικού και ουσιαστικού χαρακτήρα, όπως το δικαίωμα δικαστικής προσφυγής, η εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας και η εξέταση παραγόντων όπως η ηλικία ή η κατάσταση της υγείας του ενδιαφερόμενου¹⁷⁷. Τέλος κατοχυρώνεται για τα πρόσωπα που διαμένουν βάσει αυτής της συμφωνίας στο κράτος υποδοχής ίση μεταχείριση με τους υπηκόους του εντός του πεδίου εφαρμογής της συμφωνίας με κάποιες εξαιρέσεις όσον αφορά τις κοινωνικές παροχές¹⁷⁸.

Το θέμα των εγγράφων που θα αποδεικνύουν το δικαίωμα μόνιμης διαμονής ρυθμίζεται λεπτομερώς. Δίνεται στο δικαίωμα στο κράτος υποδοχής να απαιτήσει από τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα να κάνουν αίτηση για ένα τέτοιο έγγραφο, το οποίο μπορεί να έχει και μόνο ψηφιακή μορφή. Η απόρριψη της αίτησης δεν συνεπάγεται απώλεια δικαιωμάτων προτού τελεσιδικήσει τυχόν δικαστική προσφυγή¹⁷⁹. Κάποιος μπορεί να αιτηθεί τέτοιο έγγραφο και πριν την λήξη της μεταβατικής περιόδου, αλλά σε αυτή την περίπτωση σε περίπτωση που του το αρνηθεί το κράτος υποδοχής απλώς έχει δικαίωμα να ξαναυποβάλει αίτηση¹⁸⁰. Μέχρι σήμερα το ΗΒ και 13 κράτη μέλη

¹⁷³ Άρθρο 14 παρ.1

¹⁷⁴ Άρθρο 14 παρ.3

¹⁷⁵ Άρθρο 15 και 16

¹⁷⁶ Άρθρο 17 παρ.1

¹⁷⁷ Άρθρο 21, βλέπε και άρθρο 15 και κεφάλαιο VI της οδηγίας 2004/38/ΕΚ στην οποία αναφέρεται το άρθρο, διαθέσιμο σε: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0038R\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0038R(01)&from=EN)

¹⁷⁸ Άρθρο 23

¹⁷⁹ Άρθρο 18 παρ.3

¹⁸⁰ Άρθρο 19

έχουν κάνει χρήση αυτού του δικαιώματος¹⁸¹. Ακόμη και αν ένα κράτος δεν προβλέπει τέτοιο έγγραφο διαμονής τα πρόσωπα που το δικαιούνται έχουν δικαίωμα να το ζητήσουν¹⁸².

Όσον αφορά τα δικαιώματα στην εργασία τα καλυπτόμενα από την συμφωνία πρόσωπα απολαμβάνουν τα δικαιώματα που τους παρέχει το κοινοτικό δίκαιο. Συγκεκριμένα οι μισθωτοί έχουν το δικαίωμα: α) να μην υφίστανται διακρίσεις λόγω ιθαγένειας όσον αφορά απασχόληση, αμοιβή και άλλους όρους απασχόλησης β) να ασκούν και να αναλαμβάνουν δραστηριότητα γ) να λαμβάνουν από τα γραφεία απασχόλησης του κράτους υποδοχής ίδια βοήθεια με εκείνη που παρέχεται στους υπηκόους του δ) να έχουν ίση μεταχείριση στους όρους απασχόλησης και εργασίας, ιδίως όσον αφορά την αμοιβή, την απόλυση και σε περίπτωση απώλειας εργασίας την επαγγελματική επανένταξη ή επαναπασχόληση ε) σε κοινωνικά και φορολογικά πλεονεκτήματα στ) συλλογικά δικαιώματα ζ) τα δικαιώματα που παρέχονται στους μισθωτούς του κράτους υποδοχής ως προς την στέγη η) να γίνονται τα τέκνα τους, εφόσον διαμένουν στο κράτος υποδοχής, δεκτά στα μαθήματα γενικής εκπαίδευσης, μαθητείας και επαγγελματικής εκπαίδευσης υπό τους ίδιους όρους που ισχύουν για τους υπηκόους του κράτους υποδοχής¹⁸³. Αντίστοιχα δικαιώματα προβλέπονται για τους μη μισθωτούς¹⁸⁴ (δηλαδή τους ελεύθερους επαγγελματίες και τους επιχειρηματίες). Το άρθρο 22 διευκρινίζει ότι δικαίωμα να εργάζονται ως μισθωτοί ή μη μισθωτοί έχουν και τα μέλη των οικογενειών των καλυπτόμενων υπηκόων ΗΒ ή ΕΕ, ανεξαρτήτως της ιθαγένειάς τους. Όσον αφορά τα επαγγελματικά προσόντα, αναγνώριση τέτοιων προσόντων που έγινε για τα καλυπτόμενα από την συμφωνία πρόσωπα με βάση το κοινοτικό δίκαιο πριν την λήξη της μεταβατικής περιόδου συνεχίζει να ισχύει και κατά περίπτωση να παράγει δικαιώματα άσκησης επαγγέλματος¹⁸⁵, ενώ όπου εκκρεμεί αίτηση αναγνώρισης κατά την λήξη της μεταβατικής περιόδου, αυτή αντιμετωπίζεται με βάση τις αντίστοιχες διατάξεις του κοινοτικού δικαίου¹⁸⁶.

Τα άρθρα 30 έως 36 αφορούν ζητήματα συντονισμού των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης. Το εύρος των προσώπων που εμπίπτουν σε αυτά τα άρθρα διαφέρει από το εύρος των προσώπων που εμπίπτουν στο δεύτερο μέρος γενικά, καθώς πέρα από εκείνα αφορά επιπλέον υπηκόους του ΗΒ και της ΕΕ, αλλά και ανιθαγενείς, πρόσφυγες και πολίτες τρίτων χωρών, που εμπίπτουν στις αντίστοιχες περιπτώσεις της ευρωπαϊκής νομοθεσίας για την κοινωνική ασφάλιση¹⁸⁷. Επιπρόσθετα, οι διατάξεις αυτών των άρθρων ισχύουν και για τους υπηκόους της

¹⁸¹ Gallardo C. (2/7/2021), France gives Brits three more months to apply for post-Brexit residence cards, Politico διαθέσιμο σε: <https://www.politico.eu/article/france-gives-brits-three-more-months-to-apply-for-post-brexit-residence-cards/>

¹⁸² Άρθρο 18 παρ.4

¹⁸³ Άρθρο 24

¹⁸⁴ Άρθρο 25

¹⁸⁵ Άρθρο 27

¹⁸⁶ Άρθρο 28

¹⁸⁷ Άρθρο 30,32

Ισλανδίας, του Λιχτενστάιν, της Νορβηγίας και της Ελβετίας υπό την προϋπόθεση ότι οι χώρες αυτές έχουν συνάψει αντίστοιχες συμφωνίες με το ΗΒ που εφαρμόζονται στους πολίτες της ΕΕ και με την ΕΕ που εφαρμόζονται στους πολίτες του ΗΒ¹⁸⁸. Αντιστοίχως, η αναφερόμενη σε αυτό το κομμάτι κοινοτική νομοθεσία για την κοινωνική ασφάλιση (κανονισμοί (ΕΚ) αριθ. 883/2004 και (ΕΚ) αριθ. 987/2009) ισχύει όπως θα έχει τροποποιηθεί και μετά την λήξη της μεταβατικής περιόδου. Αν όμως η τροποποίηση τροποποιεί το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 883/2004 ή καθιστά μια κοινωνική παροχή σε χρήμα εξαγώγιμη ενώ δεν ήταν, ή εξαγώγιμη για απεριόριστο χρονικό διάστημα ενώ ήταν για περιορισμένο, η Μεικτή Επιτροπή δύναται να αποφασίσει ότι αυτή η τροποποίηση δεν θα έχει εφαρμογή στην συμφωνία¹⁸⁹. Γενικά τα άρθρα 30 έως 36 και τα παραρτήματα της συμφωνίας στα οποία αναφέρονται καλύπτουν μια σειρά περίπλοκων, αλλά σημαντικών ζητημάτων κοινωνικής ασφάλισης όπως την απόδοση σύνταξης σε περιπτώσεις που ο συνταξιούχος βρίσκεται σε άλλη χώρα, επείγουσα ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κατά την διάρκεια ταξιδιού ή απονομή οικογενειακών δικαιωμάτων κατά την λήξη της μεταβατικής περιόδου¹⁹⁰.

3. ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Το τρίτο μέρος έχει να κάνει με όλα εκείνα τα ζητήματα όπου πρέπει να αποφευχθεί το νομικό κενό ανάμεσα στην πριν και την μετά την λήξη της μεταβατικής περιόδου κατάσταση ή σχετίζονται με την αποσύνδεση του ΗΒ από τις πολιτικές και τους θεσμούς της ΕΕ. Είναι ως εκ τούτου το εκτενέστερο και το πιο ποικιλόμορφο ως προς το αντικείμενό του. Περιλαμβάνει 13 τίτλους: I) εμπορεύματα που έχουν διατεθεί στην αγορά, II) εν εξελίξει τελωνειακά καθεστώτα III) εν εξελίξει υποθέσεις φόρους προστιθέμενης αξίας και ειδικών φόρων κατανάλωσης IV) διανοητική ιδιοκτησία V) εν εξελίξει αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις VI) εν εξελίξει δικαστική συνεργασία σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις VII) δεδομένα και υπηρεσίες που υποβλήθηκαν σε επεξεργασία ή αποκτήθηκαν πριν από την λήξη της μεταβατικής περιόδου, ή βάσει της παρούσας συμφωνίας VIII) εν εξελίξει διαδικασίες σύναψης δημοσίων συμβάσεων και παρεμφερείς διαδικασίες IX) ζητήματα σχετικά με την Ευρατόμ X) ενωσιακές δικαστικές και διοικητικές διαδικασίες XI) διαδικασίες διοικητικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών και του Ηνωμένου Βασιλείου XII) προνόμια και ασυλίες XIII) λοιπά ζητήματα σχετικά με την λειτουργία των θεσμικών και λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης. Η γενική αρχή που φαίνεται να διέπει όλο το μέρος είναι ότι οποιαδήποτε πράξη ξεκίνησε ή πολιτική αναλήφθηκε ή υποχρέωση θεμελιώθηκε πριν την λήξη της μεταβατικής περιόδου και άρα υπό την σκέπη του κοινοτικού δικαίου ολοκληρώνεται με βάση τους κανόνες του δικαίου αυτού και μετά την μεταβατική περίοδο.

¹⁸⁸ Άρθρο 33

¹⁸⁹ Άρθρο 36

¹⁹⁰ Dougan M. (2020), σ.31

Σε αυτό το πλαίσιο κάθε εμπόρευμα που έχει διατεθεί νομίμως στην αγορά της ΕΕ ή του ΗΒ πριν την λήξη της μεταβατικής περιόδου, δηλαδή πριν τις 31/1/2020, συνεχίζει να κυκλοφορεί ελεύθερα έως ότου φτάσει στον τελικό χρήστη, πλην κάποιων εξαιρέσεων για ζωντανά ζώα, ζωικό αναπαραγωγικό υλικό και ζωικά προϊόντα¹⁹¹. Τα προϊόντα αυτά αντιμετωπίζονται στην πράξη όσον αφορά το τελωνειακό καθεστώς τους και τις αντίστοιχες διαδικασίες, π.χ. άδειες εισαγωγής, σαν να κινούνται εντός της κοινής αγοράς¹⁹². Ωστόσο εναπόκειται στον οικονομικό φορέα το βάρος να αποδείξει ότι όντως τα προϊόντα διατέθηκαν στην αγορά ή η διακίνηση τους ξεκίνησε πριν την λήξη της μεταβατικής περιόδου¹⁹³. Για αυτές τις περιπτώσεις, δηλαδή διακίνησης εμπορευμάτων πριν την λήξη της μεταβατικής περιόδου που ολοκληρώθηκε μετά από αυτή, ισχύει η κοινοτική νομοθεσία όσον αφορά τον ΦΠΑ¹⁹⁴ και τον ειδικό φόρο κατανάλωσης¹⁹⁵.

Ξεχωριστός τίτλος αφιερώνεται στην πνευματική ιδιοκτησία. Κατά βάση όλα τα πνευματικά δικαιώματα που κατοχυρώνονταν από το κοινοτικό δίκαιο καθίστανται κάτοχοι αντίστοιχου δικαιώματος βάσει του δικαιού του ΗΒ¹⁹⁶. Ρυθμίζονται επίσης θέματα που αφορούν την καταχώριση αυτών των δικαιωμάτων¹⁹⁷. Ειδικά για γεωγραφική ένδειξη, ονομασία προέλευσης ή εγγυημένο παραδοσιακό ιδιότυπο προϊόν ή παραδοσιακή ένδειξη οίνων όμως προβλέπεται ότι η προστασία της διανοητικής ιδιοκτησία παύει να ισχύει αν το εν λόγω δικαίωμα πάψει να προστατεύεται από την κοινοτική νομοθεσία μετά την λήξη της μεταβατικής περιόδου, αν το δικαίωμα απορρέει από διεθνή συμφωνία που έχει συνάψει η ΕΕ και σε κάθε περίπτωση μετά την θέση σε ισχύ συμφωνίας για την μελλοντική σχέση των δύο μερών που να υπερισχύει της σχετικής παραγράφου¹⁹⁸. Τέτοια συμφωνία έχει ήδη τεθεί σε ισχύ από 1/1/2021, αλλά στην πράξη συνεχίζεται η προστασία που παρέχεται από την Συμφωνία Αποχώρησης¹⁹⁹.

Στην συνέχεια το τρίτο μέρος ασχολείται με ζητήματα συνεργασίας σε ποινικές και αστικές υποθέσεις. Σε εν εξελίξει υποθέσεις δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις οι οποίες ξεκίνησαν πριν την λήξη της μεταβατικής περιόδου και στις οποίες εμπλέκεται το ΗΒ εξακολουθεί να ισχύει η κοινοτική νομοθεσία, λόγου χάρις ισχύει το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης για καταζητούμενους που συνελήφθησαν πριν την λήξη της μεταβατικής περιόδου ή η κοινοτική νομοθεσία για δέσμευση περιουσιακών ή αποδεικτικών στοιχείων ή για αμοιβαία αναγνώριση χρηματικών ποινών, εφόσον οι σχετικές αποφάσεις παρελήφθησαν πριν την λήξη της

¹⁹¹ Άρθρο 41

¹⁹² Άρθρο 47 παρ.1, άρθρο 48, 49

¹⁹³ Άρθρο 42 και 47 παρ.2. Βλέπε όμως άρθρο 47 παρ.3 έως 5 για εξαιρέσεις.

¹⁹⁴ Άρθρο 51

¹⁹⁵ Άρθρο 52

¹⁹⁶ Άρθρο 54 παρ.1, 3 έως 6, άρθρο 56,57,58

¹⁹⁷ Άρθρο 55, 59, 60

¹⁹⁸ Άρθρο 54 παρ.2

¹⁹⁹ <https://brexit.gov.gr/trade-and-cooperation-agreement/>

μεταβατικής περιόδου²⁰⁰. Οι αρμόδιες δικαστικές αρχές μπορούν να συνεχίσουν δε να συμμετέχουν σε κοινές ομάδες έρευνας στις οποίες συμμετείχαν πριν τις 31/1/2020 και όπου κρίνεται απαραίτητο να λαμβάνουν πληροφορίες από την Eurojust ή να έχουν πρόσβαση στις βάσεις δεδομένων της ΕΕ²⁰¹. Αντιστοίχως οι αστυνομικές αρχές του ΗΒ και των κρατών μελών δεσμεύονται από το κοινοτικό δίκαιο όσον αφορά αιτήματα συνδρομής σε ποινικές υποθέσεις που παρελήφθησαν πριν την λήξη της μεταβατικής περιόδου από το ΗΒ ή από κράτος μέλος που τα έλαβε από το ΗΒ. Σε αυτό περιλαμβάνονται και κοινές ομάδες ειδικής έρευνας που έχουν συσταθεί πριν τις 31/1/2020²⁰². Αντίστοιχοι κανόνες ισχύουν για την δικαστική συνεργασία σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις²⁰³.

Αναφορικά με την ασφάλεια δεδομένων, το ΗΒ δεσμεύεται να διαφυλάσσει δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα ή διαβαθμισμένες πληροφορίες που προέρχονται από την ΕΕ είτε πριν την λήξη της μεταβατικής περιόδου είτε βάσει της Συμφωνίας Αποχώρησης τηρώντας τους κανόνες της κοινοτικής νομοθεσίας²⁰⁴. Ειδικά για κρυπτογραφικά προϊόντα που χρησιμοποιούν διαβαθμισμένους κρυπτογραφικούς αλγόριθμους και έχουν λάβει έγκριση από την ΕΕ ως τις 31/1/2020, το ΗΒ απαγορεύεται να τα μεταφέρει σε τρίτη χώρα²⁰⁵. Από την πλευρά της η ΕΕ δεσμεύεται να μεταχειριστεί δεδομένα που λαμβάνει από το ΗΒ πριν την λήξη της μεταβατικής περιόδου ή βάσει της Συμφωνίας Αποχώρησης σαν να προέρχονταν από κράτος μέλος²⁰⁶.

Για τις δημόσιες συμβάσεις η διαδικασία των οποίων έχει ξεκινήσει πριν την λήξη της μεταβατικής περιόδου ισχύει η κοινοτική νομοθεσία ως ότου ολοκληρωθούν²⁰⁷, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος της μη διάκρισης²⁰⁸.

Ο τίτλος ΙΧ αφορά την αποχώρηση από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας, αλλιώς Ευρατόμ. Εδώ πρέπει να πούμε ότι η Ευρατόμ είναι στην πραγματικότητα διαφορετικός οργανισμός από την ΕΕ. Ωστόσο οι θεσμοί που διοικούν την Ευρατόμ είναι αυτοί της ΕΕ και το άρθρο 106^α της Συνθήκης της Ευρατόμ διευκρινίζει ότι το άρθρο 50 ΣΕΕ έχει ισχύ και στην Ευρατόμ²⁰⁹. Έτσι όταν το ΗΒ αποφάσισε να αποχωρήσει από την ΕΕ αναγκαστικά αποχώρησε και από την Ευρατόμ²¹⁰.

²⁰⁰ Άρθρο 62 παρ.1

²⁰¹ Άρθρο 62 παρ.2,3

²⁰² Άρθρο 63

²⁰³ Άρθρα 66 έως 69

²⁰⁴ Άρθρο 71,72,74

²⁰⁵ Άρθρο 74 παρ.3

²⁰⁶ Άρθρο 73

²⁰⁷ Άρθρο 75 έως 77

²⁰⁸ Άρθρο 76 παρ.2

²⁰⁹ Peers S. (2021), σ.142

²¹⁰ Papageorgiou I. (2021), σ.45

Με την λήξη της μεταβατικής περιόδου λοιπόν το ΗΒ καθίσταται αποκλειστικά υπεύθυνο για την τήρηση των σχετικών διεθνών συνθηκών και συμβάσεων όσον αφορά των χειρισμό όλων των μεταλλευμάτων, των αρχικών υλικών και των ειδικών σχάσιμων υλικών που καλύπτονταν μέχρι τότε από την Ευρατόμ και βρίσκονται στην επικράτειά του, όπως επίσης και για την συμμόρφωσή του με τις υποχρεώσεις του ως μέλος του Διεθνούς Οργανισμού Ατομικής Ενέργειας, της Συνθήκης για την Μη Διάδοση των Πυρηνικών όπλων ή όποιας άλλης σχετικής συνθήκης στην οποία συμμετέχει²¹¹. Από την άλλη πλευρά όμως παραμένει υποχρεωμένο να διατηρεί καθεστώς διασφαλίσεων των πυρηνικών υλικών στο έδαφός του ισοδύναμο με αυτό της Ευρατόμ²¹² και να σέβεται όλες τις υποχρεώσεις που εκπηγάζουν από συμφωνίες της Ευρατόμ με τρίτα κράτη ή διεθνείς οργανισμούς, εκτός αν συμφωνήσει άλλες κατάλληλες ρυθμίσεις με την ενδιαφερόμενη χώρα ή τον διεθνή οργανισμό²¹³. Σχετικά με τα σχάσιμα υλικά και τον εξοπλισμό που βρίσκονται στο ΗΒ και ήταν ιδιοκτησία της Ευρατόμ ως την λήξη της μεταβατικής περιόδου, τα σχάσιμα υλικά περνάνε στην ιδιοκτησία των προσώπων ή των επιχειρήσεων που είχαν κατά την λήξη της μεταβατικής περιόδου το πλέον ευρύ δικαίωμα χρήσης και κατανάλωσης τους²¹⁴, ενώ ο εξοπλισμός περνάει στο ΗΒ, που αποζημιώνει την ΕΕ για την αξία του²¹⁵.

Καθ' όλη την μεταβατική περίοδο, αλλά και μετά από αυτήν για δικαστικές διαδικασίες που ξεκίνησαν πριν την λήξη της το ΔΕΕ έχει πλήρη δικαιοδοσία στο ΗΒ και οι αποφάσεις του είναι δεσμευτικές, σαν να ήταν κράτος μέλος²¹⁶. Αντίστοιχα το ΗΒ έχει τα ίδια δικαιώματα να παρέμβει στο ΔΕΕ κατά τον ίδιο τρόπο με τα κράτη μέλη²¹⁷. Το ΔΕΕ έχει επίσης δικαιοδοσία να εκδικάζει υποθέσεις που θα φέρει σε αυτό η Επιτροπή σε βάρος του ΗΒ έως και 4 έτη μετά την λήξη της μεταβατικής περιόδου, εφόσον αναφέρονται σε περιστατικά που συνέβησαν πριν από αυτήν²¹⁸. Γενικά η Επιτροπή όσο και τα άλλα όργανα και οργανισμοί της ΕΕ εξακολουθούν να είναι αρμόδια για διοικητικές διαδικασίες που έχουν κινηθεί πριν την λήξη της μεταβατικής περιόδου και αφορούν είτε την συμμόρφωση με το δίκαιο της ΕΕ του ΗΒ ή φυσικών ή νομικών προσώπων που εδρεύουν στο ΗΒ είτε τη συμμόρφωση με το δίκαιο της Ένωσης σχετικά με τον ανταγωνισμό στο ΗΒ²¹⁹. Επιπλέον η Επιτροπή είναι αρμόδια να κινήσει διοικητικές διαδικασίες εναντίον του ΗΒ για κρατικές ενισχύσεις πριν την λήξη της μεταβατικής περιόδου έως και 4 χρόνια μετά την λήξη της²²⁰. Το ίδιο μπορεί να κάνει και η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF), εκτός των άλλων και για τελωνειακές οφειλές που προκύπτουν μετά

²¹¹ Άρθρο 80

²¹² Άρθρο 81

²¹³ Άρθρο 82

²¹⁴ Άρθρο 83

²¹⁵ Άρθρο 84

²¹⁶ Άρθρο 86,89

²¹⁷ Άρθρο 90

²¹⁸ Άρθρο 87

²¹⁹ Άρθρο 92

²²⁰ Άρθρο 93 παρ.1

τις 31/1/2020 βάσει των σχετικών άρθρων (άρθρο 49) της Συμφωνίας Αποχώρησης²²¹. Σε κάθε περίπτωση οι αποφάσεις των οργάνων της ΕΕ είναι δεσμευτικές και η νομιμότητά τους ελέγχεται μόνο από το ΔΕΕ²²².

Αναφορικά με την διοικητική συνεργασία για τα τελωνεία, αυτή συνεχίζεται μεταξύ των κρατών μελών και του ΗΒ εφόσον έχει κινηθεί πριν την λήξη της μεταβατικής περιόδου ή μπορεί να κινηθεί έως και τρία έτη μετά την λήξη της μεταβατικής περιόδου αν αφορά περιστατικά πριν από αυτήν²²³. Για τον ΦΠΑ και τον ειδικό φόρο κατανάλωσης το αντίστοιχο διάστημα είναι 4 έτη και καλύπτει και συναλλαγές που γίνονται μετά τις 31/1/2020 αλλά δυνάμει της Συμφωνίας Αποχώρησης²²⁴. Τέλος η αμοιβαία συνδρομή για την είσπραξη απαιτήσεων σχετικών με φόρους και δασμούς ισχύει ως και 5 έτη μετά την λήξη της μεταβατικής περιόδου υπό τους ίδιους όρους που αφορούν τον ΦΠΑ²²⁵.

Ο δωδέκατος τίτλος αφορά προνόμια και ασυλίες. Ουσιαστικά όλα τα περιουσιακά στοιχεία, οι εγκαταστάσεις και τα αρχεία της ΕΕ που υπάρχουν στο ΗΒ κατά την λήξη της μεταβατικής περιόδου απολαμβάνουν ασυλίας και ατελειών ως ότου απομακρυνθούν από αυτό ή παύσουν να χρησιμοποιούνται²²⁶. Το ίδιο ισχύει για όλες τις επικοινωνίες της ΕΕ που σχετίζονται με την Συμφωνία Αποχώρησης²²⁷. Αντιστοίχως, οι συμφωνίες με βάση τις οποίες εδρεύουν στο ΗΒ ανεξάρτητες ευρωπαϊκοί οργανισμοί διατηρούνται ως ότου αυτοί μετεγκατασταθούν²²⁸. Επιπλέον όλοι οι αξιωματούχοι και υπάλληλοι της ΕΕ, πρώην και νυν, ανεξαρτήτως ιθαγένειας, συμπεριλαμβανομένων των βουλευτών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και των δικαστών του ΔΕΕ, καθώς και οι αντιπρόσωποι των κρατών μελών (και του ΗΒ)²²⁹, απολαμβάνουν στο ΗΒ ασυλίας για ό,τι είπαν ή έκαναν με επίσημη ιδιότητα μέχρι την λήξη της μεταβατικής περιόδου ή δυνάμει της Συμφωνίας Αποχώρησης²³⁰. Διατηρούν επίσης το ειδικό καθεστώς τους βάσει του κοινοτικού δικαίου σχετικά με συνταξιοδοτικά, ασφαλιστικά και φορολογικά ζητήματα²³¹. Ο τελευταίος τίτλος του τρίτου μέρους ρυθμίζει ορισμένα επιμέρους ζητήματα, όπως λόγου χάρη το καθεστώς των Ευρωπαϊκών Σχολείων στο ΗΒ²³².

4. ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

²²¹ Άρθρο 93 παρ.2

²²² Άρθρο 95 παρ.1,3

²²³ Άρθρο 98

²²⁴ Άρθρο 99

²²⁵ Άρθρο 100

²²⁶ Άρθρο 102 έως 104

²²⁷ Άρθρο 105

²²⁸ Άρθρο 119

²²⁹ Άρθρο 109

²³⁰ Άρθρο 110, 117 (Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα) , 118 (Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων)

²³¹ Άρθρο 111 έως 115. (Προφανώς αυτό δεν αναφέρεται στους αντιπροσώπους των κρατών μελών).

²³² Άρθρο 125

Το μέρος αυτό κανονίζει τις εκκρεμείς οικονομικές υποχρεώσεις του ΗΒ προς την ΕΕ και δευτερευόντως της ΕΕ προς το ΗΒ. Ουσιαστικά ότι δέσμευση είχε αναλάβει το ΗΒ δυνάμει της ιδιότητάς του ως κράτους μέλους παραμένει υπό τους ίδιους όρους ωσάν να παρέμενε κράτος μέλος.

Το άρθρο 133 αποσαφηνίζει ότι όλα τα ποσά αυτού του μέρους υπολογίζονται και καταβάλλονται σε ευρώ. Το ΗΒ συνεισφέρει στους προϋπολογισμούς της ΕΕ του 2019 και του 2020²³³ και το δίκαιο της ΕΕ για τους ίδιους πόρους της παραμένει σε ισχύ, χωρίς χρονικό περιορισμό, εφόσον αυτοί αφορούν τα οικονομικά έτη ως το 2020²³⁴. Μετά τις 31/1/2020 το ΗΒ παραμένει υπόχρεο για το μερίδιό του σε όσες υποχρεώσεις του προϋπολογισμού της ΕΕ εκκρεμούν μέχρι τότε ή μεταφέρθηκαν στο δημοσιονομικό έτος 2021²³⁵. Η ΕΕ αναλαμβάνει να υπολογίσει και να ανακοινώσει το ποσό των εκκρεμών υποχρεώσεων του ΗΒ ως τις 31 Μαρτίου 2021²³⁶. Το ποσό αυτό υπολογίστηκε τελικά σε 47,5 δισεκατομμύρια ευρώ²³⁷. Η καταβολή του ποσού γίνεται σε ετήσιες δόσεις αλλά μετά τις 31/12/2028 το ΗΒ μπορεί αν θέλει να καταβάλλει όλο το υπολειπόμενο ποσό²³⁸.

Το ΗΒ είναι εκτός αυτού υπόχρεο για άλλες επιμέρους υποχρεώσεις. Έτσι πρέπει να πληρώσει το μερίδιο που του αναλογεί, για την ακρίβεια που θα του αναλογούσε αν ήταν κράτος μέλος, επί υποχρεώσεων της ΕΕ που προκύπτουν από χρηματοοικονομικές πράξεις που τα όργανα της ΕΕ είχαν εγκρίνει πριν την έναρξη ισχύος της Συμφωνίας Αποχώρησης, άρα τις 1/2/2020²³⁹. Από την άλλη, σε περίπτωση που τέτοιες πράξεις αποφέρουν έσοδα το ΗΒ δικαιούται αντίστοιχο μερίδιο, όπως δικαιούται μερίδιο για πρόστιμα που εισέπραξε η ΕΕ και είτε επιβλήθηκαν πριν την λήξη της μεταβατικής περιόδου, ανεξαρτήτως του πότε εισπράχθηκαν, είτε επιβλήθηκαν δυνάμει της συμφωνίας αποχώρησης²⁴⁰. Είναι ακόμα υπόχρεο ως προς το μερίδιο του σχετικά με υποχρεώσεις της ΕΕ που αφορούν νομικές υποθέσεις, εφόσον αναφέρονται σε περιστατικά όχι μεταγενέστερα της 31/12/2020²⁴¹. Αντίστοιχα οφείλει να συμμετάσχει κατά το μερίδιό του στην κάλυψη των υποχρεώσεων του 11^ο Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάπτυξης (ΕΤΑ) ως την ολοκλήρωσή του²⁴². Ιδιαίτερα σημαντική, λόγω του αξιόλογου μεγέθους της²⁴³, είναι η υποχρέωση του ΗΒ να καταβάλει το μερίδιο του για τις συντάξεις και τις κοινωνικές παροχές των υπαλλήλων της ΕΕ που αφορούν το διάστημα ως και τις 31/12/2020. Προβλέπεται αναλυτικά πώς ακριβώς υπολογίζονται αυτές οι οφειλές

²³³ Άρθρο 135 παρ.1

²³⁴ Άρθρο 136 παρ.1

²³⁵ Άρθρο 140

²³⁶ Άρθρο 140 παρ.2

²³⁷ DeutscheWelle 9/7/2021, διαθέσιμο σε <https://www.dw.com/en/brexit-eu-tells-uk-cost-of-divorce-bill-is-final/a-58221214>

²³⁸ Άρθρο 140 παρ.4,5

²³⁹ Άρθρο 143

²⁴⁰ Άρθρο 141

²⁴¹ Άρθρο 147

²⁴² Άρθρο 152

²⁴³ CherryM. (2020), σ.7-8

του ΗΒ και ένα σύστημα ετήσιων δόσεων²⁴⁴. Επιπλέον, το ΗΒ διατηρεί όλες τις υποχρεώσεις που ανέλαβε όσον αφορά το καταπιστευματικό ταμείο έκτακτης ανάγκης της ΕΕ για τη σταθερότητα και την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών της παράτυπης μετανάστευσης και του εκτοπισμού ατόμων στην Αφρική και την συμφωνία της ΕΕ με την Τουρκία για το μεταναστευτικό²⁴⁵ και συνεχίζει ως τις 31/12/2020 να χρηματοδοτεί τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Άμυνας, το Ινστιτούτο Μελετών της ΕΕ για Θέματα Ασφάλειας, το Δορυφορικό Κέντρο της ΕΕ και τις επιχειρήσεις στα πλαίσια της Κοινή Πολιτικής Άμυνας και Ασφάλειας²⁴⁶.

Τέλος, του καταβάλλεται το μερίδιο του στο ενεργητικό της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα²⁴⁷ και του επιστρέφεται το κεφάλαιό του στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ)²⁴⁸ και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕ)²⁴⁹. Ειδικά όσον αφορά την ΕΤΕ, το ΗΒ παραμένει υπόχρεο για τις χρηματοπιστωτικές πράξεις που η ΕΤΕ είχε εγκρίνει πριν την θέση σε ισχύ της Συμφωνίας Αποχώρησης²⁵⁰, ενώ και τα έργα στο ΗΒ που είχε εγκρίνει η ΕΤΕ πριν από αυτήν την ημερομηνία προχωρούν κανονικά. Μετά τις 1/2/2020 όμως έργα στο ΗΒ δεν είναι πλέον επιλέξιμα από την ΕΤΕ²⁵¹.

5. ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟ

Το μέρος αυτό αφορά την διακυβέρνηση της συμφωνίας, δηλαδή την παρακολούθηση της εφαρμογής της, την επιβολή της εφαρμογής, την επίλυση διαφορών και την τροποποίησή της όπου χρειάζεται. Κατ' αρχάς σχετικά με την εφαρμογή του δεύτερου μέρους της συμφωνίας για τα δικαιώματα των πολιτών τα βρετανικά δικαστήρια δύνανται να απευθύνουν προδικαστικό ερώτημα προς το ΔΕΕ για την ερμηνεία του δεύτερου μέρους της Συμφωνίας Αποχώρησης στο πλαίσιο υπόθεσης που ξεκίνησε σε 1^ο βαθμό ως και 8 έτη μετά την λήξη της μεταβατικής περιόδου²⁵². Με άλλα λόγια το ΔΕΕ συνεχίζει να έχει δικαιοδοσία στο ΗΒ για την προστασία των δικαιωμάτων των Ευρωπαίων πολιτών κατά τρόπο ανάλογο, αλλά όχι ίδιο, με αυτόν που έχει στα κράτη μέλη για πολλά χρόνια μετά την αποχώρηση του ΗΒ από την ΕΕ. Παράλληλα στο ΗΒ συστήνεται μια ανεξάρτητη αρχή με σκοπό την παρακολούθηση της εφαρμογής του δεύτερου μέρους της συμφωνίας σε αυτό, στην οποία δίνονται εξουσίες ανάλογες με αυτές της Επιτροπής να διεξάγει έρευνες, αυτοβούλως ή κατόπιν καταγγελίας, και έχει το δικαίωμα να προσφεύγει ενώπιον των βρετανικών δικαστηρίων²⁵³. Ωστόσο το νωρίτερο 8 έτη μετά την λήξη της

²⁴⁴ Άρθρο 142 παρ.2 έως 6

²⁴⁵ Άρθρο 157 παρ.1

²⁴⁶ Άρθρο 156

²⁴⁷ Άρθρο 145

²⁴⁸ Άρθρο 149

²⁴⁹ Άρθρο 146

²⁵⁰ Άρθρο 150

²⁵¹ Άρθρο 151

²⁵² Άρθρο 158

²⁵³ Άρθρο 159 παρ.1

μεταβατικής περιόδου το ΗΒ μπορεί να καταργήσει αυτή την αρχή εφόσον έχει την έγκριση της Μεικτής Επιτροπής²⁵⁴.

Η Μεικτή Επιτροπή είναι το πιο σημαντικό όργανο που δημιουργεί η συμφωνία. Συγκροτείται και συμπροεδρεύεται από εκπροσώπους του ΗΒ και της ΕΕ. Στην πράξη οι εκπρόσωποι αυτοί είναι υπουργοί του ΗΒ και Ευρωπαίοι Επίτροποι καθώς η βρετανική νομοθεσία που επικυρώνει την συμφωνία επιβάλλει το ΗΒ να εκπροσωπείται από υπουργό²⁵⁵. Η Μεικτή Επιτροπή συνεδριάζει μια φορά τον χρόνο τουλάχιστον ή όποτε άλλοτε ζητήσει ένα από τα δύο μέρη και είναι αρμόδια για την εφαρμογή της συμφωνίας. Τα μέρη μπορούν να παραπέμψουν σε αυτήν κάθε ζήτημα που άπτεται της εκτέλεσης, της εφαρμογής και ερμηνείας της συμφωνίας²⁵⁶. Η παράγραφος 4 του άρθρου 164 ορίζει αναλυτικά τα καθήκοντά της. Αυτά είναι: α) η επίβλεψη και διευκόλυνση της εφαρμογής της συμφωνίας β) ο καθορισμός των καθηκόντων των ειδικών επιτροπών και η επίβλεψη των εργασιών τους γ) η αναζήτηση κατάλληλων τρόπων και μεθόδων για την πρόληψη προβλημάτων που μπορεί να προκύψουν σε τομείς που καλύπτει η συμφωνία ή για την επίλυση διαφορών που αφορούν την εφαρμογή και ερμηνεία της δ) η εξέταση όλων των θεμάτων ενδιαφέροντος που αφορούν τομείς τους οποίους καλύπτει η συμφωνία ε) η έκδοση αποφάσεων και διατύπωση συστάσεων όπως προβλέπει το άρθρο 166 στ) η έγκριση τροποποιήσεων της συμφωνίας στις περιπτώσεις που η συμφωνία προβλέπει²⁵⁷. Η επιτροπή μπορεί ακόμα σύμφωνα με την παράγραφο 5: α) να αναθέτει αρμοδιότητες σε ειδικές επιτροπές εκτός από αυτές που αφορούν την λήψη αποφάσεων (στοιχεία β,ε,στ παραπάνω) β) να συγκροτεί άλλες επιτροπές πέραν των ειδικών που επιτρέπει η συμφωνία για να την επικουρούν γ) να τροποποιεί τα καθήκοντα των ειδικών επιτροπών και να τις διαλύει δ) έως και 4 έτη μετά την λήξη της μεταβατικής περιόδου να εκδίδει αποφάσεις για την τροποποίηση της Συμφωνίας Αποχώρησης εκτός από το πρώτο, το τέταρτο και το έκτο μέρος (Κοινές Διατάξεις, Μεταβατική Περίοδος, Θεσμικές και Τελικές Διατάξεις αντίστοιχα), εφόσον αυτές οι αλλαγές είναι αναγκαίες για την διόρθωση σφαλμάτων ή παραλείψεων ή για την αντιμετώπιση απρόβλεπτων καταστάσεων και δεν τροποποιούν ουσιώδη στοιχεία της συμφωνίας²⁵⁸ ε) να εγκρίνει τροποποιήσεις του κανονισμού της στ) να λαμβάνει άλλα μέτρα κατά την άσκηση των καθηκόντων της, κατόπιν απόφασης Ε.Ε. και ΗΒ. Η επιτροπή δημοσιεύει ετήσια έκθεση για την εφαρμογή της συμφωνίας²⁵⁹. Το άρθρο 166 ορίζει ότι η επιτροπή έχει εξουσία να λαμβάνει αποφάσεις για όλα τα ζητήματα που προβλέπονται στην συμφωνία και να κάνει συστάσεις, οι αποφάσεις και συστάσεις γίνονται με αμοιβαία συναίνεση και οι αποφάσεις της είναι δεσμευτικές και παράγουν τα ίδια έννομα αποτελέσματα με την Συμφωνία Αποχώρησης.

²⁵⁴ Άρθρο 159 παρ.3

²⁵⁵Peers S. (2020), σ.168-9

²⁵⁶ Άρθρο 164 παρ.2,3

²⁵⁷ Άρθρο 164 παρ.4

²⁵⁸ Ήδη η Μεικτή Επιτροπή έχει λάβει ορισμένες τέτοιες, καθαρά τεχνικού χαρακτήρα αποφάσεις, βλ. Peers S. (2020), σ.128

²⁵⁹ Άρθρο 164, παρ.6

Εκτός από την Μεικτή Επιτροπή δημιουργούνται έξι ειδικές επιτροπές, οι οποίες επίσης αποτελούνται από εκπροσώπους του ΗΒ και της ΕΕ και συνεδριάζουν τουλάχιστον μια φορά κατ' έτος ή όποτε ζητηθεί από ένα από τα μέρη. Ωστόσο, αν το επιθυμούν η ΕΕ ή το ΗΒ μπορούν να προσφύγουν κατευθείαν στην Μεικτή Επιτροπή. Οι προβλεπόμενες ειδικές επιτροπές είναι: α) η επιτροπή για τα δικαιώματα των πολιτών β) η επιτροπή για τις λοιπές διατάξεις διαχωρισμού γ) η επιτροπή για θέματα που αφορούν την εφαρμογή του πρωτοκόλλου σχετικά με τις Ιρλανδία / Βόρεια Ιρλανδία δ) η επιτροπή για θέματα που αφορούν την εφαρμογή του πρωτοκόλλου σχετικά με τις Περιοχές Κυρίαρχων Βάσεων στην Κύπρο ε) η επιτροπή για θέματα που αφορούν την εφαρμογή του πρωτοκόλλου σχετικά με το Γιβραλτάρ στ) η επιτροπή για τις δημοσιονομικές διατάξεις²⁶⁰.

Όσον αφορά την επίλυση διαφορών ΗΒ και ΕΕ καταβάλλουν κάθε προσπάθεια να συμφωνήσουν ως προς την ερμηνεία και την εφαρμογή της συμφωνίας και για την εξεύρεση αμοιβαία ικανοποιητικής λύσης σε κάθε ζήτημα που μπορεί να επηρεάσει τη λειτουργία της²⁶¹ και προσπαθούν να επιλύουν τις διαφορές τους στα πλαίσια της Μεικτής Επιτροπής²⁶². Δεσμεύονται δε να προσφεύγουν για την επίλυση των διαφορών τους αποκλειστικά στις διαδικασίες που προβλέπονται σε αυτήν²⁶³, πράγμα που σημαίνει ότι δεν θα μπορούσαν να προσφύγουν στο Δικαστήριο της Χάγης λόγω χάρη ή σε οποιοδήποτε άλλο διεθνές όργανο επίλυσης διαφορών. Αν εντός 3 μηνών δεν βρεθεί λύση στην Μεικτή Επιτροπή το ένα από τα δύο μέρη μπορεί να ζητήσει σύσταση διαιτητικού οργάνου, αλλά τα δυο μέρη μπορούν να συμφωνήσουν να συσταθεί και πριν από αυτήν την προθεσμία²⁶⁴.

Η σύσταση και ο τρόπος λειτουργίας του διαιτητικού οργάνου ορίζονται λεπτομερώς. Η μικτή επιτροπή, το αργότερο μέχρι τη λήξη της μεταβατικής περιόδου, καταρτίζει κατάλογο 25 προσώπων, το ΗΒ και η ΕΕ προτείνουν από 10 πρόσωπα και 5 από κοινού, τα οποία μπορούν να εκτελέσουν καθήκοντα προέδρου²⁶⁵. Τα πρόσωπα αυτά πρέπει να είναι ανεξάρτητα και να είναι κατάλληλοι για διορισμό σε ανώτατο δικαστικό αξίωμα στην χώρα τους ή νομικοί εγνωσμένου κύρους με γνώσεις στο δίκαιο της Ένωσης και στο δημόσιο διεθνές δίκαιο²⁶⁶. Αυτό καθαυτό το διαιτητικό όργανο αποτελείται από 5 άτομα, δύο από κάθε πλευρά και έναν πρόεδρο²⁶⁷. Υπάρχουν διασφαλίσεις σε περίπτωση που δεν έχουν οριστεί υποψήφιοι μέχρι την σύσταση του διαιτητικού οργάνου²⁶⁸ ή με άλλο τρόπο υπάρχει

²⁶⁰ Άρθρο 165

²⁶¹ Άρθρο 167

²⁶² Άρθρο 169

²⁶³ Άρθρο 168

²⁶⁴ Άρθρο 170

²⁶⁵ Άρθρο 171 παρ.1

²⁶⁶ Άρθρο 171 παρ.2

²⁶⁷ Άρθρο 171 παρ.3,5

²⁶⁸ Η λίστα με τα 25 πρόσωπα καταρτίστηκε με απόφαση της Μεικτής Επιτροπής της 22/12/2020. Βλέπε Απόφαση αρ.7/2020 της Μικτής Επιτροπής που συγκροτήθηκε με την Συμφωνία για την Αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας της 22ας Δεκεμβρίου 2020 για

κωλυσιεργία στην σύσταση του διαιτητικού δικαστηρίου, έτσι που είναι πρακτικά αδύνατο αυτή να εμποδιστεί²⁶⁹. Οι αποφάσεις του διαιτητικού οργάνου είναι δεσμευτικές, λαμβάνονται με συναίνεση ει δυνατόν, αλλιώς με πλειοψηφία²⁷⁰. Σε περίπτωση που τα μέρη, μετά από απόφαση του οργάνου, δεν μπορούν να συμφωνήσουν σε εύλογη προθεσμία συμμόρφωσης με την απόφαση, ή ότι το καθ' ου μέρος όντως συμμορφώθηκε, το ένα από τα μέρη μπορεί να ζητήσει από το διαιτητικό όργανο να αποφασίσει σχετικά²⁷¹. Αν το όργανο αποφανθεί ότι το καθ' ου μέρος δεν συμμορφώθηκε μπορεί να επιβάλει την καταβολή κατ' αποκοπή ποσού ή χρηματικής ποινής²⁷². Αν έναν μήνα μετά την επιβολή του ποσού ο καθ' ου δεν το έχει καταβάλει ή αν 6 μήνες μετά την σχετική απόφαση του οργάνου δεν έχει συμμορφωθεί με την απόφασή του, το άλλο μέρος έχει δικαίωμα να αναστείλει τις υποχρεώσεις που απορρέουν από οποιαδήποτε διάταξη της συμφωνίας αποχώρησης ή από διάταξη άλλης συμφωνίας μεταξύ των μερών, πράγμα που είναι έμμεση αναφορά στην Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας μεταξύ ΕΕ και ΗΒ²⁷³. Η αναστολή όμως πρέπει να είναι αναλογική της παράβασης και δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση να αφορά το δεύτερο μέρος, για τα δικαιώματα των πολιτών²⁷⁴. Επίσης είναι ξεκάθαρο ότι η αναστολή έχει καθαρά προσωρινό χαρακτήρα και αίρεται όταν το καθ' ου μέρος συμμορφωθεί ή τα δυο μέρη συμφωνήσουν να επιλύσουν την διαφορά με άλλο τρόπο²⁷⁵. Λογική συνέπεια αυτού, δεδομένου και ότι δεν προβλέπεται πουθενά στην συμφωνία δυνατότητα κατάργησής της, είναι ότι η Συμφωνία Αποχώρησης δεν μπορεί να καταργηθεί²⁷⁶. Το προσφεύγον μέρος μπορεί να εφαρμόσει αυτή την αναστολή σχεδόν αμέσως, 10 μέρες μετά την κοινοποίηση της πρόθεσής του²⁷⁷. Το άλλο μέρος όμως μπορεί και αυτό, αν κρίνει ότι τα μέτρα που έλαβε το άλλο μέρος είναι δυσανάλογα, να προσφύγει εντός της ίδια προθεσμίας των 10 ημερών στο διαιτητικό όργανο, με ανασταλτικές συνέπειες για την εφαρμογή των μέτρων²⁷⁸. Τέλος, σε περίπτωση διαφωνίας των μερών, το διαιτητικό όργανο πάλι αποφασίζει αν ο καθ' ου συμμορφώθηκε και πρέπει να αρθεί η αναστολή των υποχρεώσεων του προσφεύγοντος ή η επιβολή χρηματικής ποινής²⁷⁹. Σε κάθε περίπτωση όμως κάθε φορά που η διαφορά την οποία εξετάζει το διαιτητικό όργανο εγείρει ζητήματα δικαίου της ΕΕ ή μη συμμόρφωσης του ΗΒ με απόφαση του ΔΕΕ, δεν εξετάζει το ζήτημα, παρά το παραπέμπει στο ΔΕΕ και δέχεται την απόφαση του τελευταίου ως

την κατάρτιση καταλόγου 25 προσώπων που είναι πρόθυμα και ικανά να ασκήσουν καθήκοντα μέλους διαιτητικού οργάνου βάσει της συμφωνίας, διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22020D2251&from=NL>

²⁶⁹ Άρθρο 171 παρ.5 έως 9

²⁷⁰ Άρθρο 175, 180 παρ.1

²⁷¹ Άρθρο 176,177

²⁷² Άρθρο 178 παρ.1

²⁷³ Άρθρο 178 παρ.2

²⁷⁴ Άρθρο 178 παρ.2

²⁷⁵ Άρθρο 178 παρ.5

²⁷⁶ PeersS. (2020), σ.141

²⁷⁷ Άρθρο 178 παρ.2

²⁷⁸ Άρθρο 178 παρ.3

²⁷⁹ Άρθρο 179

δεσμευτική²⁸⁰. Με αυτό τον τρόπο η ΕΕ διασφαλίζει την αυτονομία της κοινοτικής δικαιοσύνης, ενώ το ΔΕΕ αποκτά ακόμα σημαντικότερο ρόλο στην εφαρμογή της συμφωνίας, λαμβάνοντας υπόψη το πλήθος των ευρωπαϊκών διατάξεων που αναφέρονται σε αυτήν. Το όλο σύστημα πάντως είναι εξαιρετικά διεξοδικό και διασφαλίζει ότι η συμφωνία θα συνεχίζει να εφαρμόζεται.

6. ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΙΡΛΑΝΔΙΑ/Β.ΙΡΛΑΝΔΙΑ

Είναι ειρωνεία ότι το ζήτημα του καθεστώτος της Βόρειας Ιρλανδίας μετά το Μπρέξιτ, που έγινε το πιο επίμαχο θέμα στις διαπραγματεύσεις ΗΒ-ΕΕ και λίγο έλειψε να τις εκτροχιάσει, δεν απασχόλησε σχεδόν καθόλου την προεκλογική εκστρατεία του δημοψηφίσματος έξω από την ίδια την Βόρεια Ιρλανδία²⁸¹. Για να καταλάβουμε γιατί αυτό το θέμα έπαιξε τέτοιο ρόλο και γιατί υπήρξε τέτοια εμμονή να αποφευχθούν σκληρά σύνορα με την Ιρλανδία είναι απαραίτητα μια σύντομη ιστορική αναδρομή.

Το 1921 η Ιρλανδία ανεξαρτητοποιείται από το ΗΒ με εξαίρεση την Βόρεια Ιρλανδία, η οποία είναι διαιρεμένη σε μια προτεσταντική πλειοψηφία που θέλει να παραμείνει ενωμένη με την Μεγάλη Βρετανία, οι λεγόμενοι ενωτικοί, και μια σημαντική καθολική μειοψηφία που επιθυμεί ένωση με την Δημοκρατία της Ιρλανδίας, οι λεγόμενοι εθνικιστές. Δημιουργήθηκε ένα τοπικό κοινοβούλιο με εκτεταμένες εξουσίες και η τοπική κυβέρνηση, που ήταν στα χέρια των προτεσταντών, εφάρμοζε διακρίσεις εναντίον των καθολικών και των Ιρλανδών εθνικιστών²⁸². Από την άλλη πλευρά, οι Ιρλανδοί εθνικιστές διατηρούσαν παραστρατιωτικές οργανώσεις που αντιμάχονταν τους επίσημους πολιτικούς θεσμούς. Στα τέλη της δεκαετίας του 1960 η διακοινοτική βία εντάθηκε και παρέμεινε σε υψηλό επίπεδο για περίπου 30 χρόνια. Αποκορύφωμα των ειρηνευτικών προσπαθειών εκ μέρους της βρετανικής κυβέρνησης και των άλλων εμπλεκόμενων ήταν η λεγόμενη Συμφωνία της Μεγάλης Παρασκευής, ή αλλιώς Συμφωνία του Μπέλφαστ, του 1998, μετά την οποία οι εχθροπραξίες ουσιαστικά έπαψαν²⁸³.

Οι σημαντικότερες διατάξεις της Συμφωνίας του Μπέλφαστ, μερικές από τις οποίες αναφέρονται στο πρωτόκολλο της Συμφωνίας Αποχώρησης, είχαν να κάνουν με το δικαίωμα των Βορειοϊρλανδών να ενωθούν με την Ιρλανδία αν ποτέ αυτό αποφασίσει η πλειοψηφία με δημοψήφισμα, την δυνατότητά τους να έχουν διπλή υπηκοότητα, βρετανική και ιρλανδική, την δημιουργία μιας βορειοϊρλανδικής συνέλευσης στην οποία όλες οι σημαντικές αποφάσεις, όπως ο προϋπολογισμός, απαιτούν ειδική πλειοψηφία, ώστε να αντιπροσωπεύονται και οι ενωτικοί και οι εθνικιστές, το μοίρασμα των υπουργείων αναλογικά στα κόμματα, διασφαλίσεις για

²⁸⁰ Άρθρο 174

²⁸¹ Gormley-Heenan, C., Aughey A. (2017), Northern Ireland and Brexit: Three effects on 'the border in the mind', *The British Journal of Politics and International Relations*, σ.12, Murphy M.C (2021), σ.405, Connolly E., Doyle J. (2021), σ.3

²⁸² Connolly E., Doyle J. (2021), σ.3

²⁸³ Murphy M.C. (2021), σ.405-6, Gormley-Heenan, C., Aughey A. (2017), σ.4-5

τα ανθρώπινα δικαιώματα, την δημιουργία ενός Υπουργικού Συμβουλίου Βορρά-Νότου μεταξύ των κυβερνήσεων της Ιρλανδίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, όπου θα συνεργάζονταν σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος, όπως η εκπαίδευση, οι μεταφορές και τα προγράμματα της ΕΕ, και άλλων παρεμφερών διακυβερνητικών οργάνων και ζητήματα αναφορικά με τον αποπλισμό των παραστρατιωτικών οργανώσεων και την απελευθέρωση κρατουμένων²⁸⁴. Πουθενά στην Συμφωνία της Μ. Παρασκευής δεν αναφέρεται η αποφυγή σκληρών συνόρων και μόνο παρεμπιπτότως αναφέρεται η ΕΕ. Ωστόσο η εφαρμογή της Συμφωνίας της Μ. Παρασκευής άνοιξε τον δρόμο για την κατάργηση των σημείων ελέγχου και των λοιπών συνοριακών εγκαταστάσεων στην ιρλανδική νήσο, πράγμα που έπαιξε κατά κοινή ομολογία καίριο ρόλο για την ειρήνευση. Και αυτό γιατί καθώς η διαίρεση της Ιρλανδίας σε νότια και βόρεια κατέστη πρακτικά αόρατη στην καθημερινότητα των πολιτών, οι οποίοι μπορούσαν να κινούνται ελεύθερα ανάμεσα στα δυο κράτη χωρίς κανένα πρακτικό εμπόδιο ή έστω σύμβολο διαχωρισμού, το θέμα των συνόρων, δηλαδή εν τέλει του ποιου κράτους πρέπει να είναι τμήμα η Βόρεια Ιρλανδία, αποπολιτικοποιήθηκε, μειώνοντας δραματικά την ένταση ανάμεσα στις δυο κοινότητες, οι οποίες όμως παραμένουν διαιρεμένες²⁸⁵. Η ΕΕ έπαιξε σημαντικό ρόλο σε αυτή την εξέλιξη. Όχι τόσο γιατί διευκόλυνε την ελεύθερη μετακίνηση προσώπων, αφού αυτό γινόταν και εξακολουθεί να γίνεται ανεξάρτητα από αυτήν, μέσω διμερών διευθετήσεων μεταξύ Ιρλανδίας και ΗΒ, όσο γιατί από την μια διευκόλυνε σημαντικά την συνεργασία της ιρλανδικής και της τοπική βορειοϊρλανδικής κυβέρνησης σε πολιτικές κοινού ενδιαφέροντος και από την άλλη, και πιο σημαντικά, επέτρεπε εξίσου την ελεύθερη διακίνηση εμπορευμάτων²⁸⁶. Η έξοδος όμως του ΗΒ από την ΕΕ απειλούσε να ξαναφέρει τελωνειακούς ελέγχου στα σύνορα, επαναπολιτικοποιώντας το ζήτημα και αναζωπυρώνοντας την διαμάχη ενωτικών εθνικιστών.

Για μια σειρά λόγων η ΕΕ επιθυμούσε να το αποφύγει αυτό πάση θυσία. Πρώτον, αν και η ΕΕ δεν ήταν συμβαλλόμενο μέρος στην Συμφωνία της Μ. Παρασκευής την είχε στηρίξει έμπρακτα, μέσω κοινοτικών προγραμμάτων που ενίσχυαν οικονομικά την Βόρεια Ιρλανδία και ενθάρρυναν την συνεργασία της με την Δημοκρατία της Ιρλανδίας. Δεύτερον, η Ιρλανδία είχε από πολύ νωρίς μετά το Μπρέξιτ ξεκινήσει διπλωματική εκστρατεία στην ΕΕ και είχε καταφέρει να την κάνει να αποδεχτεί πλήρως τις θέσεις της για πάση θυσία αποφυγή σκληρών συνόρων. Τρίτον, ήταν σημαντικό για την ΕΕ, για την οποία το Μπρέξιτ αντιπροσώπευε μια υπαρξιακή απειλή, να δείξει ότι ακόμα και ένα μικρό κράτος μέλος όπως η Ιρλανδία είχε την υποστήριξη της ΕΕ καταδεικνύοντας τα προνόμια του να είναι κανείς κράτος μέλος²⁸⁷. Το τελικό αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν το Πρωτόκολλο για τις

²⁸⁴ The Belfast Agreement, διαθέσιμο σε:

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/136652/agreement.pdf

²⁸⁵ Gormley-Heenan, C., Aughey A. (2017), σ.4-5, Murphy M.C (2021) σ.407, Connolly E., Doyle J. (2021), σ.3

²⁸⁶ Harvey C. (2020), σ.3, Murphy M.C. (2021), σ.407, Σερέτη Χ. (2019), σ.6, Dougan M. (2020), σ.37-8

²⁸⁷ Laffan B. (2019), σ.11, Murphy M.C. (2021), σ.408-9,

Ιρλανδία/Β. Ιρλανδία, το οποίο είναι όπως και τα άλλα πρωτόκολλα σε αυτήν αναπόσπαστο τμήμα της Συμφωνίας Αποχώρησης.

Αφού στο προοίμιο γίνει αναφορά στην σημασία της τήρησης της Συμφωνίας της Μ. Παρασκευής και στο ότι το κοινοτικό δίκαιο προσφέρει ένα πλαίσιο στήριξης στην συμφωνία αυτή, το άρθρο 1 του πρωτοκόλλου ορίζει τους στόχους του. Εδώ διευκρινίζεται ότι το πρωτόκολλο ισχύει με την επιφύλαξη της Συμφωνίας της Μ. Παρασκευής του 1998 σχετικά με το συνταγματικό καθεστώς της Βόρειας Ιρλανδίας, δηλαδή δεν επηρεάζει σε τίποτα το δικαίωμα των Βορειοϊρλανδών να αποφασίσουν με δημοψήφισμα την ένωση με την Ιρλανδία, γεγονός που θα καθιστούσε το μεγαλύτερο μέρος του πρωτοκόλλου άνευ νοήματος. Από την άλλη η αμέσως επόμενη παράγραφος διαβεβαιώνει ότι το πρωτόκολλο σέβεται την εδαφική ακεραιότητα του ΗΒ. Η τρίτη παράγραφος δίνει τον γενικό στόχο του πρωτοκόλλου, που είναι ο καθορισμός των αναγκαίων ρυθμίσεων για την συνέχιση της συνεργασίας Βορρά-Νότου, για την αποφυγή σκληρών συνόρων και για την προστασία της συμφωνίας του 1998 σε όλες τις διαστάσεις της.

Το άρθρο 2 αφορά τα ατομικά δικαιώματα. Στην πρώτη παράγραφο ορίζεται ότι από την αποχώρηση του ΗΒ δεν προκύπτει καμιά συρρίκνωση των δικαιωμάτων, των εγγυήσεων ή της ισότητας ευκαιριών που πηγάζουν από την συμφωνία του 1998. Παρέχει λοιπόν το πρωτόκολλο μεγαλύτερη προστασία δικαιωμάτων από την Συμφωνία Αποχώρησης²⁸⁸ και περιλαμβάνουν διάφορα πολιτικά και θρησκευτικά δικαιώματα²⁸⁹, αλλά και εκείνα τα οποία περιλαμβάνονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου²⁹⁰. Η δεύτερη παράγραφος του άρθρου δεσμεύει το ΗΒ να συνεχίσει να διευκολύνει το έργο της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Β. Ιρλανδίας, της Επιτροπής Ισότητας Β. Ιρλανδίας, της Μεικτής Επιτροπής εκπροσώπων των Επιτροπών Ανθρωπίνων Β. Ιρλανδίας και Ιρλανδίας και άλλων συναφών οργάνων. Πρόκειται για όργανα που συνέστησε η Συμφωνία της Μ. Παρασκευής με σκοπό την επίβλεψη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την ισότητα ανάμεσα στις δυο κοινότητες²⁹¹.

Το άρθρο 4 ορίζει ότι το ΗΒ και η Ιρλανδία μπορούν να συνεχίσουν να συνομολογούν ρυθμίσεις αναφορικά με την Κοινή Ταξιδιωτική Περιοχή τους, σεβόμενα τα δικαιώματα των φυσικών προσώπων και τις υποχρεώσεις της Ιρλανδίας που απορρέουν από το δίκαιο της ΕΕ. Η Κοινή Ταξιδιωτική Περιοχή είναι ένα σύνολο αμοιβαίων διευθετήσεων και πρακτικών, άτυπου χαρακτήρα, ανάμεσα στην Ιρλανδία και το ΗΒ που επιτρέπουν την ελεύθερη μετακίνηση και εγκατάσταση των πολιτών της μιας χώρας στην άλλη. Ήδη από τις 8 Μαΐου 2019 η Ιρλανδία και το ΗΒ

²⁸⁸ Harvey C. (2020), σ.8-9

²⁸⁹ The Belfast Agreement, Strand Three, Rights, Safeguards and Equality of Opportunity, άρθρο 1

²⁹⁰ The Belfast Agreement, Strand Three, Rights, Safeguards and Equality of Opportunity, άρθρο 2

²⁹¹ The Belfast Agreement, Strand Three, Rights, Safeguards and Equality of Opportunity, άρθρα 5-10

είχαν υπογράψει Μνημόνιο Κατανόησης με το οποίο δεσμεύονταν να διατηρήσουν την ρύθμιση αυτή²⁹².

Ως εδώ το πρωτόκολλο απλώς κωδικοποιεί ρυθμίσεις που υπάρχουν ήδη στην Συμφωνία της Μ. Παρασκευής ή άλλες διμερείς συμφωνίες. Από το άρθρο 4 και έπειτα αρχίζει το πραγματικά επίμαχο τμήμα του πρωτοκόλλου που απασχόλησε τις διαπραγματεύσεις. Το άρθρο 4 διακηρύσσει ότι η Βόρεια Ιρλανδία είναι τμήμα του τελωνειακού εδάφους του ΗΒ και καμία διάταξη του πρωτοκόλλου δεν εμποδίζει την τελευταία να την συμπεριλάβει στο πεδίο εφαρμογής συμφωνιών με τρίτες χώρες, εφόσον αυτό δεν θίγει την εφαρμογή του πρωτοκόλλου. Η διακήρυξη αυτή όμως σχετικοποιείται σημαντικά από τα επόμενα άρθρα. Έτσι το άρθρο 5 λέει μεν ότι οι δασμοί που καταβάλλονται για αγαθό που μεταφέρεται στην Βόρεια Ιρλανδία απευθείας από περιοχή άλλη από την ΕΕ και το ΗΒ είναι οι δασμοί του ΗΒ και ότι τα εμπορεύματα που μεταφέρονται απευθείας από το ΗΒ δεν πληρώνουν δασμούς, αυτό όμως ισχύει μόνο αν δεν υφίσταται κίνδυνος το εν λόγω εμπόρευμα να μεταφερθεί ακολούθως στην ΕΕ²⁹³. Αν υφίσταται τέτοιος κίνδυνος ισχύει η τελωνειακή νομοθεσία της ΕΕ. Ο κίνδυνος αυτός θεωρείται κατ' αρχήν ότι υφίσταται, εκτός αν αποδεικνύεται ότι το εμπόρευμα δεν θα υποβληθεί σε εμπορική μεταποίηση στην Βόρεια Ιρλανδία και πληροί τα κριτήρια που θέτει η Μεικτή Επιτροπή²⁹⁴. Σε κάθε περίπτωση εξαιρούνται προσωπικά είδη κατοίκων του ΗΒ, αποστολές ασήμαντης αξίας, αποστολές μεταξύ ιδιωτών και περιεχόμενα προσωπικών αποσκευών ταξιδιωτών²⁹⁵. Το ΗΒ επίσης έχει δικαίωμα, μέσα στα όρια του δικαίου της ΕΕ, να επιστρέφει τους δασμούς, αν π.χ. αποδειχτεί ότι δεν εισήλθαν τελικά στην ΕΕ, ή να αποζημιώνει τις επιχειρήσεις, και σε κάθε περίπτωση κρατάει τους δασμούς για τον εαυτό του²⁹⁶. Σε όλες τις περιπτώσεις πάντως εφαρμόζονται στο ΗΒ σε σχέση με την Βόρεια Ιρλανδία τα άρθρα 30 και 110 της Συνθήκης για την Λειτουργία της ΕΕ που απαγορεύουν δασμούς ή φόρους σε εισαγόμενα προϊόντα σε βάρος κράτους μέλους²⁹⁷, ενώ απαγορεύονται ποσοτικοί περιορισμοί στις εισαγωγές ή εξαγωγές μεταξύ ΕΕ και Β. Ιρλανδίας. Ακόμα και αν δεν λέγεται ρητά λοιπόν, από τελωνειακή άποψη η Βόρεια Ιρλανδία είναι σε μεγάλο βαθμό οιονεί έδαφος κράτους μέλους.

Όσον αφορά κριτήρια που θέτει η Μεικτή Επιτροπή για να θεωρήσει ότι ένα προϊόν δεν υφίσταται κίνδυνος να μεταφερθεί από την Β. Ιρλανδία στην ΕΕ αυτά αποφασίστηκαν μόλις στις 17 Δεκεμβρίου 2020. Συνοψίζονται στο ότι αν ένα εμπόρευμα υποβάλλεται στο ΗΒ σε δασμούς ίσους ή μεγαλύτερους από ό,τι στην ΕΕ, ή η διαφορά είναι απειροελάχιστη, τότε θεωρείται ότι δεν υφίσταται τέτοιος κίνδυνος. Αλλιώς πρέπει ο ενδιαφερόμενος να εξασφαλίσει άδεια που να αποδεικνύει ότι το εμπόρευμα θα πουληθεί σε τελικό καταναλωτή στην Βόρεια Ιρλανδία και η οποία

²⁹² Dougan M. (2020), σ.38, βλ. και Peers S. (2020), σ.173

²⁹³ Άρθρο 5 παρ.1

²⁹⁴ Άρθρο 5 παρ.2,3

²⁹⁵ Άρθρο 5 παρ.1,7

²⁹⁶ Άρθρο 5 παρ.6

²⁹⁷ Συνθήκη Λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:12012M050>

εκδίδεται μεν από το ΗΒ, αλλά εφαρμόζει τις διατάξεις της τελωνειακής νομοθεσίας της ΕΕ²⁹⁸. Στην ίδια απόφαση ορίζονται και οι όροι με τους οποίους θεωρείται ότι ένα εμπόρευμα δεν έχει υποστεί εμπορική μεταποίηση στην Β. Ιρλανδία, π.χ. εφόσον αφορά μη κερδοσκοπική δραστηριότητα, έχει σκοπό την πώληση τροφίμων σε τελικό καταναλωτή στο ΗΒ ή πρόκειται για υλικό που ενσωματώνεται σε κτήριο στην Βόρεια Ιρλανδία.

Το άρθρο 6 ασχολείται με την εξαγωγή προϊόντων από την Β. Ιρλανδία στο υπόλοιπο ΗΒ. Αναγνωρίζεται μεν η απρόσκοπτη πρόσβαση του υπόλοιπου ΗΒ στα προϊόντα της Β. Ιρλανδίας, με την επιφύλαξη όμως απαγορεύσεων ή περιορισμών στις εξαγωγές προϊόντων από την Β. Ιρλανδία στο υπόλοιπο ΗΒ που πηγάζουν από το κοινοτικό δίκαιο, εφόσον αυτό είναι απολύτως απαραίτητο για να τηρηθούν οι υποχρεώσεις της ΕΕ βάσει διεθνών συνθηκών. Το άρθρο 7 ορίζει ότι όπου το κοινοτικό δίκαιο προβλέπει ένδειξη κράτους μέλους, τα προϊόντα της Β. Ιρλανδίας πρέπει να φέρουν ειδική σήμανση ή, αν απαιτείται, αριθμητικό κωδικό που να υποδηλώνει ότι προέρχονται από εκεί²⁹⁹, δεν απαγορεύεται όμως στο ΗΒ να παρουσιάζει ένα προϊόν της Β. Ιρλανδίας απλώς ως προϊόν ΗΒ στην δική του αγορά³⁰⁰. Επίσης όσον αφορά την αναγνώριση τεχνικών κανονισμών, αδειών και εγκρίσεων ξεκαθαρίζεται ότι το ΗΒ δεν έχει καθεστώς κράτους μέλους ούτε μπορεί να κινήσει διαδικασίες ένστασης, διασφάλισης ή διαιτησίας που προβλέπονται στις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης που αναφέρονται στο πρωτόκολλο όσον αφορά αυτά τα ζητήματα. Με απλά λόγια, η έγκριση από το ΗΒ ενός προϊόντος δεν έχει ισχύ στην ΕΕ, εκτός από ορισμένες εξαιρέσεις που προβλέπει το πρωτόκολλο, όπως τα κτηνιατρικά πιστοποιητικά και οι επιθεωρήσεις κτηρίων στην Βόρεια Ιρλανδία³⁰¹. Το άρθρο 8 αφορά την έμμεση φορολογία και ορίζει ότι στην Βόρεια Ιρλανδία ισχύει το κοινοτικό δίκαιο αναφορικά με τον ΦΠΑ και τους ειδικούς φόρους κατανάλωσης, το ΗΒ όμως εισπράττει τα παραπάνω για τον εαυτό του και δύναται να εφαρμόζει στην Βόρεια Ιρλανδία τους μειωμένους συντελεστές ΦΠΑ που ισχύουν στην Ιρλανδία³⁰².

Το άρθρο 9 ορίζει ότι το κοινοτικό δίκαιο για την χονδρική πώληση ηλεκτρικού ρεύματος ισχύει στην Β. Ιρλανδία, η οποία παραμένει έτσι μέρος της ενιαίας αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας. Η κοινοτική νομοθεσία ισχύει και όσον αφορά τις κρατικές ενισχύσεις που επηρεάζουν το εμπόριο μεταξύ Β. Ιρλανδίας και ΕΕ. Αυτό σημαίνει ότι η νομοθεσία της ΕΕ για τις κρατικές ενισχύσεις δυνητικά ισχύει όχι μόνο στην Β. Ιρλανδία αλλά σε όλο το ΗΒ αν μπορεί ναδειχθεί ότι επηρεάζει το

²⁹⁸ Απόφαση αρ.4/2020 της Μικτής Επιτροπής που συγκροτήθηκε με την Συμφωνία για την Αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας της 17ης Δεκεμβρίου 2020 για για τον προσδιορισμό των εμπορευμάτων για τα οποία δεν υφίσταται κίνδυνος 2020/2248, διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22020D2248&from=EN>

²⁹⁹ Άρθρο 7 παρ.1

³⁰⁰ Άρθρο 6 παρ.3

³⁰¹ Άρθρο 7 παρ.3

³⁰² Άρθρο 8

εν λόγω εμπόριο³⁰³. Επιτρέπεται όμως ένα ανώτατο επίπεδο στήριξης για τα γεωργικά προϊόντα, που η Κοινή Επιτροπή όρισε στις 17 Δεκεμβρίου 2020 στα 382,2 εκατομμύρια λίρες κατ' έτος, εξαιρουμένης της αλιείας³⁰⁴. Το άρθρο 11 επαναλαμβάνει ότι το πρωτόκολλο πρέπει να εφαρμόζεται με τρόπο που να συμβάλει στην συνεργασία Βορρά-Νότου στην ιρλανδική νήσο και αναθέτει στην Μεικτή Επιτροπή να εξετάζει σε διαρκή βάση σε ποιο βαθμό αυτό συμβαίνει.

Τα υπόλοιπα άρθρα του πρωτοκόλλου αφορούν ζητήματα εφαρμογής του. Έτσι ορίζεται ότι η εφαρμογή όλων των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου που αναφέρει το πρωτόκολλο γίνονται από τις αρχές του ΗΒ³⁰⁵. Εκπρόσωποι της ΕΕ δύνανται όμως να παρίστανται κατά την εφαρμογή αυτή, να έχουν πρόσβαση σε πληροφορίες και να ζητούν την εφαρμογή ελέγχων σε μεμονωμένες περιπτώσεις, ενώ ο ακριβής τρόπος με τον οποίο θα γίνει αυτό καθορίζεται με απόφαση της Μεικτής Επιτροπής³⁰⁶. Όσον αφορά όμως τα άρθρα 5 και 7 έως 10, δηλαδή όλα τα άρθρα που έχουν να κάνουν με τα τελωνεία, τις εγκρίσεις και άδειες, τον ΦΠΑ και τους έμμεσους φόρους, την ενιαία αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και τις κρατικές ενισχύσεις όλα τα θεσμικά και λοιπά όργανα της ΕΕ, του ΔΕΕ συμπεριλαμβανομένου, έχουν για το ΗΒ και τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα που διαμένουν σε αυτό τις ίδιες αρμοδιότητες που έχουν και στα κράτη μέλη και οι πράξεις τους παράγουν τα ίδια έννομα αποτελέσματα³⁰⁷. Κατ' αντιστοιχία το ΗΒ ή οι δικηγόροι που προέρχονται από αυτό μπορούν να συμμετέχουν στις διαδικασίες του ΔΕΕ στις περιπτώσεις αυτές σαν να ήταν ακόμα κράτος μέλος ή δικηγόροι από κράτος μέλος³⁰⁸. Σε περίπτωση πάντως που η ΕΕ θεσπίζει νέα πράξη που άπτεται της εφαρμογής του πρωτοκόλλου αλλά δεν αναφέρεται σε αυτό ή τα παραρτήματά του επαφίεται στην Μεικτή Επιτροπή να αποφασίσει την πρόσθεσή της³⁰⁹. Επίσης κάθε μεταγενέστερη συμφωνία μεταξύ ΕΕ και ΗΒ πρέπει να αναφέρει τα μέρη του πρωτοκόλλου που αντικαθιστά³¹⁰. Η διάταξη αυτή έμμεσα αναγνωρίζει ότι το πρωτόκολλο δύναται να τροποποιηθεί³¹¹.

Στην συνέχεια ορίζεται ο ρόλος της ειδικής επιτροπής για το πρωτόκολλο. Είναι επιφορτισμένη να διευκολύνει την λειτουργία του πρωτοκόλλου, να συζητά

³⁰³PeersS. (2020), σ.176

³⁰⁴ Απόφαση αρ.5/2020 της Μικτής Επιτροπής που συγκροτήθηκε με την Συμφωνία για την Αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας της 17ης Δεκεμβρίου 2020 για τον καθορισμό του αρχικού ανώτατου εξαιρούμενου συνολικού ετήσιου επιπέδου στήριξης και του αρχικού κατώτατου ποσοστού που αναφέρονται στο άρθρο 10 παράγραφος 2 του πρωτοκόλλου για τις Ιρλανδία / Βόρεια Ιρλανδία της συμφωνίας για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας [2020/2249], διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22020D2249&from=EN>

³⁰⁵ Άρθρο 12 παρ.1

³⁰⁶ Άρθρο 12 παρ.2,3

³⁰⁷ Άρθρο 12 παρ.4,5

³⁰⁸ Άρθρο 12 παρ.6,7

³⁰⁹ Άρθρο 13 παρ.4

³¹⁰ Άρθρο 13 παρ.8

³¹¹HarveyC. (2021), σ.5

κάθε ζήτημα και να διατυπώνει συστάσεις σχετικά με αυτό. Είναι αξιοσημείωτο πως επίσης εξετάζει προτάσεις σχετικά με την εφαρμογή του πρωτοκόλλου που υποβάλλει το Υπουργικό Συμβούλιο Βορρά-Νότου και άλλα αντίστοιχα όργανα της Συμφωνίας της Μ. Παρασκευής και εξετάζει κάθε θέμα σχετικό με τα ατομικά δικαιώματα του άρθρου 2 που θέτει η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων Βόρειας Ιρλανδίας, η Επιτροπή Ισότητας Βόρειας Ιρλανδίας και η Μεικτή Επιτροπή εκπροσώπων των Επιτροπών Ανθρώπινων Δικαιωμάτων της Βόρειας Ιρλανδίας και της Ιρλανδίας³¹². Με αυτόν τον τρόπο ενσωματώνονται στην διακυβέρνηση του πρωτοκόλλου θεσμοί της Συμφωνίας της Μ. Παρασκευής και δίνεται δυνατότητα περιορισμένης συμμετοχής σε εκπροσώπους της Β. Ιρλανδίας. Εκτός από την ειδική επιτροπή, συγκροτείται και μια μικτή συμβουλευτική ομάδα εργασίας, η οποία απαρτίζεται από εκπροσώπους του ΗΒ και της ΕΕ και λειτουργεί ως φόρουμ διαβούλευσης και ανταλλαγής πληροφοριών³¹³.

Τα άρθρα 16 και 18 προβλέπουν την δυνατότητα προσωρινής ή μόνιμης κατάργησης μερών του πρωτοκόλλου. Έτσι αν η εφαρμογή του πρωτοκόλλου οδηγήσει σε σοβαρές, οικονομικές, κοινωνικές ή περιβαλλοντικές δυσχέρειες οι οποίες ενδέχεται να διαρκέσουν, ή σε εκτροπή του εμπορίου το ΗΒ ή η ΕΕ μπορούν να λάβουν μονομερώς κατάλληλα μέτρα διασφάλισης, μόνο όμως στον βαθμό και για όσο χρόνο είναι απολύτως αναγκαίο³¹⁴. Η άλλη πλευρά μπορεί και αυτή να λάβει αντίμετρα, επίσης στον βαθμό που είναι απολύτως αναγκαία, αν τα μέτρα της πρώτης δημιουργούν ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των δυο πλευρών³¹⁵. Έχει υποστηριχθεί ότι τα μέτρα διασφάλισης υπόκεινται και αυτά στην δικαιοδοσία του διαιτητικού οργάνου, γιατί αλλιώς δεν μπορεί να ελεγχθεί η αναλογικότητα και η αναγκαιότητα των μέτρων που λαμβάνουν τα μέρη³¹⁶. Το επιχείρημα είναι εύλογο, γεγονός παραμένει όμως ότι κάτι τέτοιο δεν αναφέρεται ρητά ούτε στο άρθρο 16 ούτε στο παράρτημα 7 που καθορίζει τις λεπτομέρειές του και είναι δύσκολο να δεχθεί κανείς ότι μια τέτοια παράλειψη δεν ήταν σκόπιμη.

Το άρθρο 18 επίσης δίνει την δυνατότητα στην Συνέλευση της Βόρειας Ιρλανδίας να αποφασίσει την μη συνέχιση της εφαρμογής των άρθρων 5 έως 10, δηλαδή όλων των άρθρων που σχετίζονται με την τελωνειακή ένωση και την Κοινή Αγορά και συνεπάγονται εξουσίες για τα όργανα της ΕΕ στο ΗΒ αναφορικά με την Β. Ιρλανδία³¹⁷. Το άρθρο δεν διευκρινίζει πώς λαμβάνεται αυτή η απόφαση, παραπέμπει μόνο στα προβλεπόμενα από την μονομερή δήλωση του ΗΒ της 17^{ης} Οκτωβρίου 2019, όπου αναφέρεται πώς η απόφαση αυτή λαμβάνεται με απλή πλειοψηφία των παρόντων³¹⁸. Η απόφαση αυτή δεν λαμβάνεται άπαξ, αλλά κάθε τέσσερα έτη η

³¹² Άρθρο 14

³¹³ Άρθρο 15

³¹⁴ Άρθρο 16 παρ. 1

³¹⁵ Άρθρο 16 παρ.2

³¹⁶ Peers S. (2020), σ.178-9

³¹⁷ Άρθρο 18 παρ.1-4

³¹⁸ Declaration by Her Majesty's Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland concerning the operation of the 'Democratic consent in Northern

Συνέλευση της Β. Ιρλανδίας μπορεί να αποφασίζει ξανά επί του θέματος, αν όμως επιτευχθεί διακοινοτική συναίνεση μεταξύ ενωτικών και εθνικιστών³¹⁹ υπέρ της διατήρησης των άρθρων η περίοδος αυτή παρατείνεται σε οκτώ έτη³²⁰. Αν αποφασιστεί αντίθετα η κατάργηση των άρθρων 5 έως 10 παύουν να ισχύουν δύο έτη μετά την λήξη της τετραετούς (ή οκταετούς) περιόδου εντός της οποίας λήφθηκε η απόφαση.

Ανακεφαλαιώνοντας, το πρωτόκολλο δημιουργεί μια κατάσταση όπου η Β. Ιρλανδία υπάγεται ταυτόχρονα στο τελωνειακό και άλλο δίκαιο της ΕΕ και του ΗΒ, αλλά υπερέχει το πρώτο όπου τα δυο συγκρούονται, όμως το δίκαιο της ΕΕ καλείται να εφαρμόσει μια τρίτη χώρα, το ΗΒ, που παραμένει για τον σκοπό αυτό στην δικαιοδοσία των οργάνων της ΕΕ, όμως σε κάθε περίπτωση επί μέρους μέτρα μπορούν να ανασταλούν μονομερώς αν προκαλούν δυσχέρειες, που δεν περιγράφονται ωστόσο επακριβώς, και σε κάθε περίπτωση δίνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα η δυνατότητα όλο αυτό το σύστημα να καταργηθεί μονομερώς από την τοπική κυβέρνηση της Βόρειας Ιρλανδίας. Είναι μια εξαιρετικά πολύπλοκη ρύθμιση που αποδείχθηκε προβληματική από την πρώτη στιγμή. Πρώτα απ' όλα στο αρχικό στάδιο της εφαρμογής του προέκυψαν πρακτικές δυσκολίες, κυρίως λόγω του ότι πολλοί επιχειρηματίες βρέθηκαν απροετοίμαστοι³²¹. Πιο σημαντικό ήταν ότι η ΕΕ και το ΗΒ διαφωνούσαν για τον τρόπο με τον οποίο έπρεπε να εφαρμοστεί³²². Ανάμεσα στα άλλα σημεία τριβής ήταν η επιθυμία της ΕΕ να εγκαταστήσει γραφεία στο Μπέλφαστ, στην οποία το ΗΒ αντιτασσόταν³²³, και ένα νομοσχέδιο της βρετανικής κυβέρνησης που κατά δική της ομολογία παραβίαζε τμήματα του πρωτοκόλλου³²⁴. Τελικά τα σημαντικότερα ζητήματα επιλύθηκαν με μια σειρά αποφάσεων της Κοινής Επιτροπής τον Δεκέμβριο του 2020 και οι επίμαχες διατάξεις του νομοσχεδίου αποσύρθηκαν³²⁵. Το ΗΒ επιμένει όμως να ζητά επαναδιαπραγμάτευση του πρωτοκόλλου, την οποία η ΕΕ αρνείται³²⁶. Στην Βόρεια Ιρλανδία αυτή καθ' αυτή το πρωτόκολλο προκάλεσε ακριβώς το είδος των εντάσεων που ήθελε να αποτρέψει. Αρχικά όλα τα τοπικά κόμματα το απέρριψαν³²⁷, κυρίως όμως οι ενωτικοί το θεώρησαν προδοσία καθώς θέτει ένα τελωνειακό σύνορο

Ireland' provision of the Protocol on Ireland/Northern Ireland, διαθέσιμο σε:

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/840232/Unilateral_Declaration_on_Consent.pdf

³¹⁹ Δηλαδή είτε πλειοψηφία στην κάθε ομάδα χωριστά, είτε πλειοψηφία 60% του συνόλου και στήριξη τουλάχιστον 40% σε κάθε ομάδα. Βλ. άρθρο 18 παρ.6

³²⁰ Άρθρο 18 παρ.5

³²¹ Connolly E., Doyle J. (2021), σ.7

³²² Peers S. (2020), σ.179

³²³ Peers S. (2020), σ.177

³²⁴ Piris J-C. (2021), σ.25-6, Murphy M.C. (2021), σ.414

³²⁵ Piris J-C. (2021), σ.28

³²⁶ Rankin J. (21/7/2021), UK's Northern Ireland protocol demands sap Brussels' goodwill, The Guardian, διαθέσιμο σε: <https://www.theguardian.com/politics/2021/jul/21/uks-northern-ireland-protocol-demands-sap-brussels-goodwill> και Von der Burchard H. (26/7/2021), UK rejects EU's Northern Ireland 'solutions', Politico, διαθέσιμο σε: <https://www.politico.eu/article/eu-lays-out-solutions-on-medicines-and-food-checks-for-northern-ireland/>

³²⁷ Murphy M.C. (2021), σ.413

ανάμεσα στην Β. Ιρλανδία και το υπόλοιπο ΗΒ. Το αποτέλεσμα ήταν διαμαρτυρίες εναντίον του πρωτοκόλλου, σε ορισμένες περιπτώσεις άρνηση ενωτικών αξιωματούχων να συνεργαστούν για την εφαρμογή του, ανεπιτυχής δικαστική προσφυγή ενωτικών πολιτικών εναντίον του πρωτοκόλλου³²⁸ και η απόσυρση του DUP, του μεγαλύτερου ενωτικού κόμματος από τους θεσμούς διασυνοριακής συνεργασίας της Συμφωνίας της Μ. Παρασκευής³²⁹. Από την άλλη το πρωτόκολλο αναπτέρωσε τις ελπίδες των εθνικιστών για ένωση με την Ιρλανδία, αποσταθεροποιώντας περαιτέρω την κατάσταση. Έτσι το πρωτόκολλο έχει ήδη αποτύχει ως προς τον βαθύτερο στόχο του, την διατήρηση των πολιτικών ισορροπιών στην Βόρεια Ιρλανδία³³⁰. Κατά πάσα πιθανότητα μετά το Μπρέξιτ κάτι τέτοιο ήταν ούτως ή άλλως αδύνατο.

7. ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΑΡΧΩΝ ΒΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΗΝΩΜΕΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΙΡΛΑΝΔΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Το πρωτόκολλο αυτό αφορά το καθεστώς των βρετανικών βάσεων στην Κύπρο. Οι βάσεις αυτές, της Δεκέλειας και του Ακρωτηρίου, οι οποίες καλύπτουν το 3% της Κύπρου, παρέμειναν με βάση την Συνθήκη Εγκαθίδρυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας του 1960 κυρίαρχο έδαφος του ΗΒ. Ανήκουν στις υπερπόντιες περιοχές του ΗΒ, υπάγονται στο βρετανικό υπουργείο Άμυνας, έχουν δική της διοίκηση και δική τους νομοθεσία³³¹. Επειδή όμως η πλειοψηφία των κατοίκων τους είναι Κύπριοι πολίτες, ενώ πολλοί Κύπριοι εργάζονται επίσης στο έδαφός τους, η Συνθήκη Εγκαθίδρυσης προέβλεπε ένα ιδιαίτερο καθεστώς. Αναγνωριζόταν ότι οι βάσεις είχαν καθαρά στρατιωτικό σκοπό και ότι το ΗΒ δεν θα εγκαθίδρυε εκεί εμπορικούς λιμένες ή αερολιμένες³³². Οι νόμοι τους σε μη στρατιωτικά ζητήματα πρέπει κατά το δυνατόν να αντανακλούν τους νόμους της Κυπριακής Δημοκρατίας, η Κυπριακή Δημοκρατία μπορεί να παρέχει βασικές υπηρεσίες, όπως παιδεία, ιατρική περίθαλψη ή ταχυδρομικές υπηρεσίες σε αυτές, υπάλληλοι του κυπριακού κράτους μπορούν, ενεργώντας όμως για λογαριασμό της διοίκησης των βάσεων, να προσφέρουν δημόσιες υπηρεσίες ή να εκτελούν άλλα καθήκοντα. Επίσης δεν υπάρχουν σύνορα ανάμεσα στις βάσεις και την υπόλοιπη Κύπρο, με εξαίρεση μετά το 1974 τα Κατεχόμενα³³³. Όταν το ΗΒ εντάχθηκε στην ΕΟΚ εξαίρεσε τις βάσεις στην Κύπρο από το πεδίο εφαρμογής των Συνθηκών, άρα τίποτα δεν άλλαξε σε αυτές. Όταν όμως

³²⁸ Gallardo C. (30/6/2021), Belfast High Court rejects challenge to Northern Ireland protocol, Politico, διαθέσιμο σε: <https://www.politico.eu/article/belfast-high-court-rejects-case-against-northern-ireland-protocol/>

³²⁹ Connolly E., Doyle J. (2021), σ.7, 13-4

³³⁰ Howe M. Reynolds B., Collins D.A., Weber J. (2021), The Lawyers Advise: UK-EU Trade and Cooperation Agreement- Unfinished Business? Politeia, London, διαθέσιμο σε: <https://www.politeia.co.uk/wp-content/Politeia%20Documents/2021/May/The%20Lawyers%20Advise%20-%20UK-EU%20TCA%20-%20Unfinished%20Business-pages-deleted.pdf? t=1621274663>, σ. 13, Peers S. (2020), σ.179, Dougan M. (2020), σ.47,

³³¹ Hadjigeorgiou N., Skoutaris N. (2019), σ.3-4

³³² Hadjigeorgiou N., Skoutaris N. (2019), σ.3

³³³ Hadjigeorgiou N., Skoutaris N. (2019), σ.4-6

η Κύπρος εντάχθηκε στην ΕΕ, στις 1/5/2004, έπρεπε να βρεθεί ένας τρόπος να διατηρηθούν οι όροι της Συνθήκης Εγκαθίδρυσης και οι Κύπριοι πολίτες στις βάσεις να απολαμβάνουν ίδια δικαιώματα με τους υπόλοιπους³³⁴.

Για τον σκοπό αυτό προσαρτήθηκε στην Συνθήκη προσχώρησης της Κύπρου στην ΕΕ του 2003 το Πρωτόκολλο Αριθμός 3³³⁵ με το οποίο ουσιαστικά οι διατάξεις της Συνθήκης Εγκαθίδρυσης που ρύθμιζαν τις σχέσεις της Κύπρου με τις βρετανικές βάσεις ενσωματώθηκαν και προσαρμόστηκαν στο κοινοτικό δίκαιο. Με το Μπρέξιτ ξανατέθηκε το πρόβλημα του πώς θα αποφευχθεί να ισχύουν διαφορετικά καθεστώτα ανάμεσα στις βάσεις και την Κυπριακή Δημοκρατία³³⁶. Η λύση που δόθηκε, κατά βάση συναινετικά, ήταν το σχετικό πρωτόκολλο της Συμφωνίας Αποχώρησης, το οποίο σε μεγάλο βαθμό μεταφέρει τις διατάξεις του παλιού Πρωτοκόλλου αριθμός 3 που με την σειρά του μεταφέρει τις διατάξεις της Συνθήκης Προσχώρησης³³⁷.

Σύμφωνα με αυτό οι βρετανικές βάσεις στην Κύπρο παραμένουν τμήμα του τελωνειακού εδάφους της ΕΕ και ισχύει η αντίστοιχη κοινοτική νομοθεσία. Όλα τα εμπορεύματα που εισάγονται ή εξάγονται στις βάσεις περνούν από λιμένες ή αερολιμένες της Κυπριακής Δημοκρατίας και ελέγχονται από τις κυπριακές αρχές. Εξαιρούνται, όπως και πριν τα εμπορεύματα ή τα δέματα που προέρχονται από ή πηγαίνουν στις ένοπλες δυνάμεις του ΗΒ, τα μέλη του προσωπικού τους ή τις οικογένειές τους³³⁸. Στις βάσεις ισχύουν οι διατάξεις των Συνθηκών για την απαγόρευση ποσοτικών περιορισμών στις εισαγωγές και εξαγωγές μεταξύ κρατών μελών και η κοινοτική νομοθεσία για τον ΦΠΑ και τους έμμεσους φόρους³³⁹. Και πάλι ισχύουν οι ατέλειες για τις προμήθειες των βρετανικών ενόπλων δυνάμεων και του πολιτικού προσωπικού τους³⁴⁰. Ισχύει επίσης το δίκαιο της ΕΕ όσον αφορά την γεωργία, την αλιεία και τους κτηνιατρικούς και φυτοϋγειονομικούς κανόνες³⁴¹. Τα σύνορα ανάμεσα στις βάσεις και την Κυπριακή Δημοκρατία δεν θεωρούνται εξωτερικά σύνορα της ΕΕ, άρα η μετακίνηση είναι ελεύθερη και δίχως ελέγχους. Αντίθετα το ΗΒ ελέγχει την διέλευση από τα εξωτερικά σύνορα των βάσεων, τα οποία αφορούν και τα Κατεχόμενα³⁴². Σε περίπτωση που αιτών άσυλο εισήλθε στην Κύπρο μέσω του εδάφους των βάσεων γίνεται εκ νέου δεκτός σε αυτές κατόπιν

³³⁴Kentas G. (2018), σ.328-9

³³⁵ Πράξη περί των όρων προσχωρήσεως της Τσεχικής Δημοκρατίας, της Δημοκρατίας της Εσθονίας, της Κυπριακής Δημοκρατίας, της Δημοκρατίας της Λετονίας, της Δημοκρατίας της Λιθουανίας, της Δημοκρατίας της Ουγγαρίας, της Δημοκρατίας της Μάλτας, της Δημοκρατίας της Πολωνίας, της Δημοκρατίας της Σλοβενίας και της Σλοβακικής Δημοκρατίας και των προσαρμογών των Συνθηκών επί των οποίων βασίζεται η Ευρωπαϊκή Ένωση - Πρωτόκολλο αριθ. 3 σχετικά με τις Περιοχές των Κυρίαρχων Βάσεων του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και Βορείου Ιρλανδίας στην Κύπρο, διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12003T/PRO/03&from=EN>

³³⁶ Hadjigeorgiou N., Skoutaris N. (2019), σ.12-3

³³⁷Kentas G. (2018), σ.336-7, 341-2

³³⁸ Άρθρο 2

³³⁹ Άρθρο 3

³⁴⁰ Άρθρο 4

³⁴¹ Άρθρο 6

³⁴² Άρθρο 7

αιτήματος του κράτους μέλους όπου βρίσκεται ο αιτών άσυλο³⁴³. Εντός των περιοχών των βάσεων τα θεσμικά και λοιπά όργανα της ΕΕ έχουν σε σχέση με το κοινοτικό δίκαιο που εφαρμόζεται σε αυτές τις ίδιες αρμοδιότητες που έχουν και στα κράτη μέλη και οι αποφάσεις τους παράγουν τα ίδια έννομα αποτελέσματα³⁴⁴.

Σημαντικό είναι το άρθρο 13, που αφορά το ποιος είναι αρμόδιος για την εφαρμογή του πρωτοκόλλου. Σε όλες τις περιπτώσεις αρμόδιο θεωρείται το ΗΒ, τονίζεται δε ότι έχει αποκλειστική αρμοδιότητα όσον αφορά τις βρετανικές αρχές και κάθε εξουσία εισόδου σε κατοικία ή σύλληψης³⁴⁵. Αυτό όμως δεν εμποδίζει το ΗΒ να αναθέτει στην πράξη την εκτέλεση των αρμοδιοτήτων του στις κυπριακές αρχές με διμερή συμφωνία³⁴⁶. Άμεσα όμως η Κύπρος έχει αρμοδιότητες μόνο για την εφαρμογή του άρθρου 2 παρ.10, του άρθρου 3 και του άρθρου 6, δηλαδή την απαγόρευση ποσοτικών περιορισμών στις εισαγωγές/εξαγωγές, την είσπραξη δασμών και φόρων και ζητήματα αλιείας και γεωργίας³⁴⁷. Είναι η μόνη αξιόλογη αλλαγή σε σχέση με το παλιό καθεστώς, γιατί πριν η Κυπριακή Δημοκρατία ήταν υπεύθυνη μόνο για την καταβολή των κοινοτικών αγροτικών επιδοτήσεων στην περιοχή των βάσεων³⁴⁸.

8. ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΓΙΑ ΤΟ ΓΙΒΡΑΛΤΑΡ

Το Γιβραλτάρ είναι και αυτό υπερπόντια κτήση του ΗΒ. Οι κάτοικοί του είναι πολίτες του ΗΒ και με εξαίρεση θέματα άμυνας και εξωτερικής πολιτικής αυτοδιοικείται, έχοντας δική του κυβέρνηση και βουλή. Σε αντίθεση με τις άλλες υπερπόντιες κτήσεις μετά την ένταξη στην ΕΟΚ οι Συνθήκες εφαρμόζονταν με κάποιες σημαντικές εξαιρέσεις και σε αυτό. Οι οικονομικές σχέσεις του με την Ισπανία, η οποία ερίζει με το ΗΒ για την κυριαρχία του, είναι στενές και πάνω από όλα εξαρτάται από περίπου δέκα χιλιάδες Ισπανούς που καθημερινά διασχίζουν τα σύνορα για να εργαστούν σε αυτό³⁴⁹. Αυτό εξηγεί και την πρόβλεψη ειδικού πρωτοκόλλου για αυτό στην Συνθήκη Αποχώρησης.

Το πρωτόκολλο για το Γιβραλτάρ είναι το πιο σύντομο από τα τρία πρωτόκολλα και σε αντίθεση με τα άλλα δύο, που ισχύουν μετά την λήξη της μεταβατικής περιόδου, αυτό παύει να ισχύει μετά την λήξη της περιόδου αυτής, με εξαίρεση το άρθρο 1. Το άρθρο 1 λοιπόν καθορίζει ότι η Ισπανία και το ΗΒ θα εφαρμοστούν στενά για την εφαρμογή του δεύτερου μέρους της Συμφωνίας Αποχώρησης για τα δικαιώματα των πολιτών στο Γιβραλτάρ, συμπεριλαμβανομένης της περίπτωσης των εργαζομένων που μετακινούνται από το Γιβραλτάρ στην Ισπανία ή αντίστροφα. Το άρθρο 2 αφορά το αεροδρόμιο του Γιβραλτάρ και ορίζει ότι το

³⁴³ Άρθρο 7 παρ.4

³⁴⁴ Άρθρο 12

³⁴⁵ Άρθρο 13 παρ.1-2

³⁴⁶ Peers S. (2020), σ.180

³⁴⁷ Άρθρο 13 παρ.3

³⁴⁸ Kentas G. (2018), σ.322-3

³⁴⁹ House of Lords (2017) σ.3,7

κοινοτικό δίκαιο για τις αερομεταφορές θα αρχίζει να εφαρμόζεται στο αεροδρόμιο του Γιβραλτάρ μόνο κατόπιν απόφασης της Μεικτής Επιτροπής μετά από συμφωνία ΗΒ και Ισπανίας. Τα άρθρα 3 έως 5 προβλέπουν συνεργασία ΗΒ και Ισπανίας όσον αφορά το Γιβραλτάρ σε θέματα φορολογίας³⁵⁰, προστασίας του περιβάλλοντος, αλιείας³⁵¹ και αστυνομικής και τελωνειακής συνεργασίας³⁵². Επίσης το ΗΒ δεσμεύεται να επεκτείνει στο Γιβραλτάρ πριν τις 30/6/2020 την σύμβαση πλαίσιο για τον έλεγχο του καπνού και το πρωτόκολλο για την εξάλειψη του λαθρεμπορίου προϊόντων καπνού³⁵³, πράγμα που έχει εν τω μεταξύ κάνει³⁵⁴.

Το πρωτόκολλο για το Γιβραλτάρ είναι τόσο λιτό γιατί παραδοσιακά η ΕΕ αποφεύγει να εμπλακεί στην διαμάχη Ισπανίας-ΗΒ πάνω στο θέμα. Αντίθετα άφησε τις δυο χώρες να διαπραγματευτούν μόνες τους το ζήτημα³⁵⁵. Τον Δεκέμβριο του 2020 οι δυο χώρες συμφώνησαν άτυπα σε ένα πλαίσιο για το Γιβραλτάρ στην βάση του οποίου το τελευταίο συμμετέχει προσωρινά στην συνθήκη Σένγκεν, αλλά μέχρι στιγμής δεν υπάρχει επίσημη διεθνής συμφωνία μεταξύ ΕΕ και ΗΒ για τις σχέσεις του Γιβραλτάρ με την πρώτη³⁵⁶.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : Η ΚΟΙΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΞΗΡΥΞΗ

Την Συμφωνία Αποχώρησης συνόδευε και μια Πολιτική διακήρυξη για τον καθορισμό του πλαισίου της μελλοντικής σχέσης μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ηνωμένου Βασιλείου³⁵⁷. Το κείμενο αυτό δεν προβλέπεται από το άρθρο 50 ΣΕΕ και δεν έχει δεσμευτικό χαρακτήρα³⁵⁸. Από νομική σκοπιά στην κατηγορία των διεθνών κειμένων που αποκαλούνται «Συμφωνίες καθαρώς πολιτικές» ή νομικά «μη δεσμευτικές συμφωνίες»³⁵⁹. Όπως υποδηλώνει και ο τίτλος του σκοπό έχει να παρουσιάσει απλώς ένα πλαίσιο εντός του οποίου θα κινείται η μελλοντική σχέση ΕΕ και ΗΒ, όταν το τελευταίο θα έχει γίνει τρίτη χώρα. Η διακήρυξη κάνει λόγο για μια φιλόδοξη, ευρεία, βαθιά και ευέλικτη εταιρική σχέση και παρουσιάζει μια μελλοντική συνεργασία των δυο πλευρών πρακτικά σε όλους τους τομείς όπου δραστηριοποιείται

³⁵⁰ Άρθρο 3

³⁵¹ Άρθρο 4

³⁵² Άρθρο 5

³⁵³ Άρθρο 3 παρ.3

³⁵⁴ Peers S. (2020), σ.181

³⁵⁵ Peers S. (2020), σ.181

³⁵⁶ Euronews (26/5/2021), Gibraltar waits on EU to determine post-Brexit future with Schengen deal set to expire, διαθέσιμο σε: <https://www.euronews.com/2021/05/26/gibraltar-waits-on-eu-to-determine-post-brexit-future-with-schengen-deal-set-to-expire> και Valero G. (21/7/2021), EU to detail future relationship with Gibraltar next week, euractiv.com, διαθέσιμο σε: <https://www.euractiv.com/section/uk-europe/news/eu-to-detail-future-relationship-with-gibraltar-next-week/>

³⁵⁷ Πολιτική διακήρυξη για τον καθορισμό του πλαισίου της μελλοντικής σχέσης μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ηνωμένου Βασιλείου, διαθέσιμο σε: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12019W/DCL\(01\)&from=PT](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12019W/DCL(01)&from=PT)

³⁵⁸ Papageorgiou I. (2021), σ.60, Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.239

³⁵⁹ Τσιλιώτης Χ. (2020), σ.239

η ΕΕ. Τα δυο βασικά θέματα της διακήρυξης είναι η οικονομία και η ασφάλεια και εξωτερική πολιτική³⁶⁰.

Πρώτα απ' όλα δηλώνεται ότι η μελλοντική σχέση πρέπει να διασφαλίζει την αυτονομία της ΕΕ και να συνάδει με την ακεραιότητα της τελωνειακής ένωσης, της Κοινής Αγοράς και των 4 ελευθεριών, αλλά από την άλλη την κυριαρχία του ΗΒ, σεβόμενη το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος³⁶¹. Δυο άλλες βασικές προϋποθέσεις της πρέπει να είναι ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στο ΗΒ μέσω της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και στην ΕΕ μέσω του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ³⁶², καθώς και των προσωπικών δεδομένων³⁶³. Αναγνωρίζεται δε ότι η μελλοντική σχέση μπορεί να εξελιχθεί με την πάροδο του χρόνου³⁶⁴.

Η μελλοντική σχέση θα περιλαμβάνει σύμφωνα με την διακήρυξη τόσο συμφωνία ελεύθερων συναλλαγών όσο και ευρύτερη τομεακή συνεργασία³⁶⁵. Η συμφωνία ελεύθερων συναλλαγών θα πρέπει να διασφαλίζει την απουσία δασμών, τελών, επιβαρύνσεων η ποσοτικών περιορισμών σε όλους τους τομείς και να πηγαίνει πέρα από τους κανόνες του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ)³⁶⁶. Αναγνωρίζεται ότι θα υπάρχουν τελωνειακοί έλεγχοι, αλλά δίνεται η υπόσχεση τα μέρη να συνεργαστούν για να αποφύγουν τα περιττά γραφειοκρατικά εμπόδια. Αναγνωρίζεται επίσης η ρυθμιστική αυτονομία των μερών, αλλά ταυτόχρονα τονίζεται ότι θα πρέπει να υπάρξει συνεργασία μεταξύ των δυο πλευρών σε αυτόν το τομέα και περαιτέρω δηλώνεται ότι στους τομείς των κρατικών ενισχύσεων, του ανταγωνισμού, των κοινωνικών προτύπων, των προτύπων απασχόλησης, του περιβάλλοντος και της κλιματικής αλλαγής και σε συναφή φορολογικά ζητήματα πρέπει να διασφαλιστεί ανοικτός και θεμιτός ανταγωνισμός και να τηρηθούν τα πρότυπα που ΗΒ και ΕΕ διατηρούσαν κατά την λήξη της μεταβατικής περιόδου³⁶⁷, δηλαδή τα πρότυπα του κοινοτικού δικαίου. Ακόμα περισσότερο διευκρινίζεται ότι η ακριβής φύση των δεσμεύσεων θα πρέπει να συνάδει με το εύρος και το βάθος της μελλοντικής σχέσης και της οικονομικής σύνδεσης των μερών, που σημαίνει ότι όσο περισσότερο πρόθυμο είναι το ΗΒ να ακολουθήσει τα ρυθμιστικά πρότυπα της ΕΕ τόσο μεγαλύτερη θα είναι η πρόσβαση στην αγορά της δεύτερης³⁶⁸.

Μνεία γίνεται και στον τομέα των υπηρεσιών, με έμφαση σε συγκεκριμένους κλάδους όπως οι τηλεπικοινωνίες, οι μεταφορές και οι χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες. Έτσι διακηρύσσεται ότι τα μέρη θα πρέπει να εξασφαλίσουν ένα επίπεδο απελευθέρωσης των συναλλαγών στις υπηρεσίες που να πάει πέρα από τους κανόνες

³⁶⁰ Dougan M. (2020), σ.50

³⁶¹ Παρ. 4

³⁶² Παρ.7

³⁶³ Παρ.8

³⁶⁴ Παρ.5

³⁶⁵ Παρ.17

³⁶⁶ Παρ. 19,22

³⁶⁷ Παρ. 18,23,77

³⁶⁸ Παρ.77

του ΠΟΕ³⁶⁹. Ειδικά για τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες σημειώνεται ότι τα μέρη θα πρέπει να διαθέτουν πλαίσια ισοδυναμίας τα οποία θα τους επιτρέπουν να προσδιορίζουν το ρυθμιστικό και το εποπτικό καθεστώς τρίτης χώρας ως ισοδύναμο με το δικό τους³⁷⁰, πράγμα που παραπέμπει σε πρόσβαση των υπηρεσιών αυτών στην αγορά της μιας πλευράς μόνο εφόσον κρίνει ότι το ρυθμιστικό καθεστώς της άλλης είναι αρκούντως παρόμοιο με το δικό της. Ειδική πρόβλεψη γίνεται και για την διανοητική ιδιοκτησία, και συγκεκριμένα ότι θα πρέπει να προστατεύεται πέραν των κανόνων του ΠΟΕ³⁷¹. Για την ελεύθερη μετακίνηση προσώπων σημειώνεται ότι το ΗΒ αποφάσισε πως αυτή δεν θα ισχύει πλέον³⁷². Οι ρυθμίσεις σε αυτόν τον τομέα θα βασίζονται στην πλήρη αμοιβαιότητα και την μη διακριτική μεταχείριση μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ και μπορεί να περιλαμβάνουν διευκολύνσεις για επαγγελματικά ταξίδια, ταξίδια σχετιζόμενα με την έρευνα και την εκπαίδευση και ταξίδια σύντομης διάρκειας³⁷³.

Εκτός από αυτά γίνεται αναφορά στην δυνατότητα συμμετοχής του ΗΒ σε προγράμματα της ΕΕ σε τομείς όπως η επιστήμη, η έρευνα, η εκπαίδευση, η πολιτική προστασία και το διάστημα, εφόσον το ΗΒ συμμετέχει στην χρηματοδότησή τους³⁷⁴ και σε μια στενή και ευρεία συνεργασία του ΗΒ με την Ευρατόμ³⁷⁵. Τονίζεται επιπλέον η ευρύτερη συνεργασία σε τομείς κοινούς ενδιαφέροντος, μεταξύ άλλων όσον αφορά την κλιματική αλλαγή και την βιώσιμη ανάπτυξη, την καταπολέμηση του προστατευτισμού και την χρηματοπιστωτική σταθερότητα. Ιδιαίτερα για το πρώτο διακηρύσσεται ότι θα πρέπει να επιβεβαιώνεται η δέσμευση των πλευρών στην Συμφωνία του Παρισιού για το κλίμα³⁷⁶. Τέλος σε διαφορά σημεία επαναλαμβάνεται η προσήλωση των μερών στην Συμφωνία της Μ. Παρασκευής, την αποφυγή σκληρών συνόρων στην Βόρεια Ιρλανδία και στην ειρηνευτική διαδικασία γενικά³⁷⁷.

Σχετικά με την ασφάλεια, διακηρύσσεται η ανάγκη για μια ευρεία, σφαιρική και ισορροπημένη σχέση σε αυτόν τον τομέα, σεβόμενη την αυτονομία της ΕΕ και την κυριαρχία του ΗΒ και αναλογική προς τις δεσμεύσεις που το ΗΒ είναι πρόθυμο να αναλάβει ως προς την ακεραιότητα της έννομης τάξης της ΕΕ³⁷⁸. Η διακήρυξη προσβλέπει σε συνεργασία στην ανταλλαγή δεδομένων, την επιχειρησιακή συνεργασία των αστυνομικών και δικαστικών αρχών σε ποινικές υποθέσεις και την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας. Αυτά συνεπάγονται μεταξύ άλλων ανταλλαγή δεδομένων DNA ή δακτυλικών αποτυπωμάτων και συνεργασία του ΗΒ με την

³⁶⁹ Παρ.27,32

³⁷⁰ Παρ.36

³⁷¹ Παρ. 42-45

³⁷² Παρ.48

³⁷³ Παρ.49-51,55

³⁷⁴ Παρ.11

³⁷⁵ Παρ.66-69

³⁷⁶ Παρ.75-76

³⁷⁷ Παρ. 13,25,54,136

³⁷⁸ Παρ.78

Europol και την Eurojust³⁷⁹. Σε σχέση με την εξωτερική πολιτική και την ασφάλεια, στηρίζεται η συνεργασία των δυο μερών στον ΟΗΕ και το ΝΑΤΟ και ευρύτερα στην διεθνή σκηνή³⁸⁰. Παράλληλα προβλέπεται πολιτικός διάλογος για την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ) και την κοινή πολιτική ασφαλείας και άμυνας (ΚΠΑΑ), με δυνατότητα παρουσίας εκπροσώπων του ΗΒ σε άτυπες υπουργικές συνόδους των κρατών μελών, καθώς επίσης και σε επιχειρήσεις της ΚΠΑΑ³⁸¹. Τέλος προβλέπεται συνεργασία σε πλειάδα άλλων συναφών τομέων, μεταξύ άλλων η αμυντική βιομηχανία³⁸², η ασφάλεια στον κυβερνοχώρο³⁸³, η πολιτική προστασία³⁸⁴, η παράτυπη μετανάστευση³⁸⁵ και η τρομοκρατία³⁸⁶.

Για το θεσμικό πλαίσιο της μελλοντικής σχέσης, η διακήρυξη δεν προκαταβάλλει κάποια συγκεκριμένη νομική μορφή, τονίζει όμως ότι πρέπει να εντάσσεται σε ένα ενιαίο θεσμικό πλαίσιο, αν και κάποιες επιμέρους συμφωνίες της μπορούν να εξαιρούνται από αυτό³⁸⁷. Γενικά το θεσμικό πλαίσιο που περιγράφει είναι παραπλήσιο με αυτό της Συμφωνίας Αποχώρησης, με μια Μεικτή Επιτροπή³⁸⁸, μια ανεξάρτητη ομάδα διαιτησίας που θα εκδίδει δεσμευτικές αποφάσεις³⁸⁹ και διαφύλαξη του μονοπωλίου του ΔΕΕ στην ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου³⁹⁰.

Έχει υποστηριχτεί ότι η πολιτική διακήρυξη ήταν περιττή καθώς το άρθρο 50 ΣΕΕ δεν την προβλέπει, δεν είναι δεσμευτική και δεν ήταν απαραίτητη για την σύναψη της Συμφωνίας Εμπορίου και Συνεργασίας και των άλλων δυο συμφωνιών οι οποίες ρυθμίζουν την σχέση την μελλοντική σχέση των μερών³⁹¹. Πράγματι, η βρετανική κυβέρνηση αρνήθηκε να χρησιμοποιήσει την πολιτική διακήρυξη ως βάση των διαπραγματεύσεων³⁹², και σε κάθε περίπτωση η διακήρυξη περιέχει ένα πολύ γενικό πλαίσιο που μπορεί να ερμηνευτεί με διαφορετικούς τρόπους³⁹³ και το οποίο, όπως θα δούμε παρακάτω, μόνο εν μέρει αντανακλάται στην Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας. Από την άλλη πλευρά πρέπει να επισημανθεί ότι τέτοιες διακηρύξεις είθισται να συνοδεύουν διεθνείς συμφωνίες³⁹⁴ και ότι ο νόμος του ΗΒ για την αποχώρηση από την ΕΕ στην βάση του οποίου κατατέθηκε η Συμφωνία Αποχώρησης

³⁷⁹ Παρ. 82-88

³⁸⁰ Παρ. 90,92-93

³⁸¹ Παρ. 95,99,101

³⁸² Παρ.102

³⁸³ Παρ.108-111

³⁸⁴ Παρ. 112

³⁸⁵ Παρ.114

³⁸⁶ Παρ.115

³⁸⁷ Παρ.118-119

³⁸⁸ Παρ.126-129

³⁸⁹ Παρ.130

³⁹⁰ Παρ.131

³⁹¹ Papageorgiou I. (2021), σ.60

³⁹² Piris J-C(2021), σ.16

³⁹³ Peers S.(2020), σ.172-3, Dougan M.(2020), σ.52

³⁹⁴ Piris J-C.(2021), σ.30

στο βρετανικό κοινοβούλιο ρητά προέβλεπε ότι αυτή έπρεπε να συνοδεύεται από ένα συμφωνημένο πλαίσιο για την μελλοντική σχέση με την ΕΕ³⁹⁵.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : ΟΙ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΗΒ-ΕΕ

Με το που το ΗΒ έγινε επίσημα τρίτη χώρα ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις με την ΕΕ για την μελλοντική σχέση των δυο πλευρών μετά την αποχώρηση από την ΕΕ³⁹⁶. Νομική βάση για τις διαπραγματεύσεις δεν ήταν πλέον το άρθρο 50 ΣΕΕ, το οποίο αφορά αποκλειστικά την αποχώρηση κράτους μέλους, αλλά το άρθρο 218 ΣΛΕΕ³⁹⁷, το οποίο καλύπτει γενικά τις διεθνείς συμφωνίες με άλλες χώρες. Παρόλα αυτά στην πράξη οι διαπραγματεύσεις υπήρξαν μια συνέχεια των διαπραγματεύσεων για την Συμφωνία Αποχώρησης. Οι δυο πλευρές ακολούθησαν λίγο πολύ την ίδια διαπραγματευτική τακτική και την ίδια φιλοσοφία στους στόχους τους.

Οι δυο πλευρές ξεκίνησαν από πολύ διαφορετικές μεταξύ τους θέσεις. Η ΕΕ, πατώντας πάνω στην δική της ερμηνεία της Πολιτικής Διακήρυξης, ήταν πρόθυμη για μια ιδιαίτερα στενή σχέση με το ΗΒ, η οποία θα περιλάμβανε και την εξωτερική πολιτική και άμυνα, υπό την προϋπόθεση όμως ότι το τελευταίο θα δεσμευόταν από τα ρυθμιστικά πρότυπα της ΕΕ, πράγμα που σήμαινε δέσμευση από το κοινοτικό δίκαιο σε τομείς όπως η περιβαλλοντική και εργασιακή προστασία και οι κρατικές ενισχύσεις και αντίστοιχη αρμοδιότητα για το ΔΕΕ, ώστε να διασφαλιστούν ισότιμοι όροι ανταγωνισμού. Ήθελε επίσης μια ενιαία συμφωνία για όλα τα θέματα, η οποία θα διέπονταν από ένα ενιαίο και αυστηρό πλαίσιο διακυβέρνησης³⁹⁸. Αντίθετα για το ΗΒ, το οποίο έθετε ως προτεραιότητα την διαφύλαξη της κυριαρχίας του, η αναφορά στο κοινοτικό δίκαιο και το ΔΕΕ αποτελούσαν κόκκινες γραμμές, ενώ δεν ενδιαφερόταν ούτε για συνεργασία στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής και άμυνας. Επιθυμούσε απλώς μια συμφωνία ελεύθερου εμπορίου, σαν αυτή που η ΕΕ είχε με τον Καναδά, η οποία όμως θα συμπεριλάμβανε επιπλέον πρόσβαση στην ευρωπαϊκή αγορά για τις χρηματοπιστωτικές του υπηρεσίες³⁹⁹ και αμοιβαία αναγνώριση των πιστοποιητικών της άλλης πλευράς για τα βιομηχανικά προϊόντα⁴⁰⁰. Αυτήν θα συμπλήρωναν μεταξύ τους επιμέρους τομεακές συμφωνίες για θέματα όπως η

³⁹⁵ Τσιλιώτης Χ.(2020), σ.239

³⁹⁶ Fabbrini F. (2020), From the Withdrawal Agreement to the Trade and Cooperation Agreement: Reshaping EU-UK Relations, Brexit Paper, Working Paper No.10-2020, σ.2

³⁹⁷ Τσιλιώτης Χ.(2020), σ.74

³⁹⁸ PirisJ-C. (2021), σ.31,35, Fabbrini F.(2020),σ.3, Dougan M.(2020), σ.53-5

³⁹⁹ Maloney N. (2021), Financial Services under the Trade and Cooperation Agreement: Reflections on Unfinished Business for the EU and UK, Brexit Institute, Working Paper No.3-2021, σ.3, Craig P. (2021), Brexit a Drama, The Endgame - Part II: Trade, Sovereignty and Control, European Law Review April, Forthcoming, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3779448>, σ.47

⁴⁰⁰ Ayele Y., Gasiorek M., Holmes P., Jerzewska A., Walmsley S. (2021), Taking stock of the UK-EU Trade and Cooperation Agreement: Trade in Goods, UKTPO, Briefing Paper 52, σ.7

ενέργεια, οι μεταφορές, η αστυνομική συνεργασία και η αλιεία, οι οποίες θα ήταν ανεξάρτητες μεταξύ τους⁴⁰¹.

Οι διαπραγματεύσεις αποδείχτηκαν σκληρές. Οι σημαντικότερες διαφωνίες αφορούσαν την διακυβέρνηση της συμφωνίας, τους ισότιμους όρους ανταγωνισμού και η αλιεία. Η αλιεία ειδικά αναδείχτηκε στο πιο διαφιλονικούμενο σημείο των διαπραγματεύσεων και συμφωνήθηκε τελευταία⁴⁰². Το ΗΒ ήθελε πλήρη έλεγχο των υδάτων του, ενώ η ΕΕ ήθελε να διατηρηθεί το ισχύον καθεστώς με βάση το οποίο στα βρετανικά ύδατα μπορούσαν να ψαρεύουν και άλλα παράκτια κράτη μέλη. Αν και μάλλον ασήμαντο για την βρετανική οικονομία, το θέμα απέκτησε μεγάλη συμβολική σημασία γιατί συνδέθηκε με την επανάκτηση της βρετανικής κυριαρχίας⁴⁰³. Τελικά, λίγο πριν λήξει η μεταβατική περίοδος της Συμφωνίας Αποχώρησης, στις 24 Δεκεμβρίου 2020⁴⁰⁴, τα μέρη κατέληξαν σε μια συμφωνία για την μελλοντική τους σχέση η οποία περιλάμβανε τρεις διεθνείς συνθήκες, μια Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας⁴⁰⁵, που είναι μακράν η μεγαλύτερη σε έκταση και σημασία, και δυο σύντομες τομεακές συμφωνίες, μια σχετικά με διαδικασίες ασφάλειας για την ανταλλαγή και την προστασία διαβαθμισμένων πληροφοριών⁴⁰⁶ και μια με την Ευρατόμ σχετικά με την συνεργασία για τις ασφαλείς και ειρηνικές χρήσεις της πυρηνικής ενέργειας⁴⁰⁷. Οι συμφωνίες αυτές επικυρώθηκαν από το ΗΒ στις 31 Δεκεμβρίου 2020 και από την ΕΕ στις 30 Απριλίου 2021⁴⁰⁸ και αντικατοπτρίζουν έναν συμβιβασμό μεταξύ των μερών⁴⁰⁹.

1. Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας ανήκει στην κατηγορία των συμφωνιών που από τις ευρωπαϊκές Συνθήκες ορίζονται ως συμφωνίες σύνδεσης και συνεπάγονται αμοιβαία δικαιώματα και υποχρεώσεις, κοινές δράσεις και ειδικές

⁴⁰¹ Lydgate E., Szyszcek E., Alan Winters L. Anthony C. (2021) Taking stock of the UK-EU Trade and Cooperation Agreement: Governance, State Subsidies and the Level Playing Field, UKTPO, Briefing Paper 54, σ.2, Piris J-C. (2021), σ.31, Fabbrini F.(2020),σ.5, Craig, P. (2021), σ.5-6

⁴⁰² Fabbrini F. (2020), σ.7, Craig P. (2021), σ.7,16

⁴⁰³ Piris J-C. (2021), σ.36, Dougan M. (2020), σ.55

⁴⁰⁴ Fabbrini F. (2020), σ.12

⁴⁰⁵ Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας, αφενός, και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, αφετέρου, διαθέσιμο σε: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22021A0430\(01\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22021A0430(01)&from=EL)

⁴⁰⁶ Συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας σχετικά με διαδικασίες ασφάλειας για την ανταλλαγή και την προστασία διαβαθμισμένων πληροφοριών, διαθέσιμο σε: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22021A0430\(02\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22021A0430(02)&from=EL)

⁴⁰⁷ Συμφωνία μεταξύ της κυβέρνησης του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και Βόρειας Ιρλανδίας και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας σχετικά με την συνεργασία για τις ασφαλείς και ειρηνικές χρήσεις πυρηνικής ενέργειας, διαθέσιμο σε: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22021A0430\(04\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22021A0430(04)&from=EL)

⁴⁰⁸ Howe M. Reynolds B., Collins D.A., Weber J. (2021), σ.18

⁴⁰⁹ Fabbrini F.(2020), σ.13

διαδικασίες⁴¹⁰. Αυτές οι συμφωνίες απαιτούν την έγκριση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και ομοφωνία στο Συμβούλιο των Υπουργών⁴¹¹, τα οποία και η εν λόγω συμφωνία έλαβε. Ωστόσο έχει υποστηριχθεί ότι η συμφωνία δεν κυρώθηκε νομότυπα γιατί είναι στην πραγματικότητα μια μεικτή συμφωνία, δηλαδή συμφωνία που άπτεται αποκλειστικών αρμοδιοτήτων των κρατών μελών, και συγκεκριμένα όσον αφορά τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης και της παράδοσης καταζητούμενων σε άλλο κράτος, και ως τέτοια έπρεπε να είχε εγκριθεί και από το κάθε μέλος ξεχωριστά με βάση τις εσωτερικές του συνταγματικές διαδικασίες προτού τεθεί σε ισχύ⁴¹². Όπως και να έχει το Συμβούλιο Υπουργών ενέκρινε ομόφωνα την συμφωνία ως συμφωνία που άπτεται μόνο των αρμοδιοτήτων της ΕΕ⁴¹³.

Όπως φαίνεται στο γράφημα 3 του Παραρτήματος Β, η συμφωνία καλύπτει περίπου 2500 σελίδες, αποτελείται από 7 μέρη, στα οποία προστίθενται περίπου 1500 σελίδες παραρτημάτων. Στον πυρήνα της είναι μια συμφωνία ελεύθερου εμπορίου, καλύπτει όμως ένα μεγάλο εύρος θεμάτων. Είναι προφανώς αδύνατο να παρουσιάσουμε εδώ κάτι άλλο από μια πολύ σύντομη περίληψη.

Κατ' αρχάς πρέπει να πούμε ότι η Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας δεν έχει ισχύ στο Γιβραλτάρ⁴¹⁴ και ότι στην Βόρεια Ιρλανδία εξακολουθεί να ισχύει το σχετικό πρωτόκολλο της Συμφωνίας Αποχώρησης. Επίσης η συμφωνία είχε τεθεί σε ισχύ προσωρινά από τις 01/01/2021⁴¹⁵, πριν δηλαδή την επίσημη κύρωση της από την ΕΕ. Ορίζεται ρητά ότι πρέπει να ερμηνεύεται με βάση το διεθνές δίκαιο, συμπεριλαμβανομένης της σύμβασης της Βιέννης περί του δικαίου των συνθηκών του 1969⁴¹⁶. Δεν παράγει, με ελάχιστες εξαιρέσεις, άμεσα δικαιώματα για νομικά ή φυσικά πρόσωπα⁴¹⁷, άρα δεν έχει άμεση ισχύ όπως είχε η Συμφωνία Αποχώρησης, και τυχόν ερμηνεία της από τα δικαστήρια της μιας πλευράς, έμμεση αναφορά στο ΔΕΕ, δεν δεσμεύει την άλλη⁴¹⁸. Επίσης τα εγχώρια δικαστήρια της κάθε πλευράς δεν έχουν δικαιοδοσία στην επίλυση διαφορών μεταξύ των μερών δυνάμει της συμφωνίας⁴¹⁹. Οποιαδήποτε μετέπειτα συμφωνία μεταξύ των πλευρών θεωρείται συμπληρωματική της Συμφωνίας Εμπορίου και Συνεργασίας, εκτός αν δηλώνεται ρητά το αντίθετο⁴²⁰.

⁴¹⁰ Άρθρο 217 ΣΛΕΕ

⁴¹¹ Άρθρο 218 ΣΛΕΕ

⁴¹² Burri T.(2021), The Last Legacy of Brexit: An Unlawfully Concluded Trade and Cooperation Agreement, Submitted to Europe and the World: a law review, διαθέσιμο σε: <https://ssrn.com/abstract=3804713> , σ.2-9

⁴¹³ BurriT.(2021), σ.8-9

⁴¹⁴ Άρθρο 774

⁴¹⁵ Άρθρο 783

⁴¹⁶ Άρθρο 4 παρ.1

⁴¹⁷ Άρθρο 5

⁴¹⁸ Άρθρο παρ.3

⁴¹⁹ Άρθρο 754 παρ.4

⁴²⁰ Άρθρο 2

Όσον αφορά την θεσμική δομή της συμφωνίας, στην κορυφή της βρίσκεται ένα Συμβούλιο Εταιρικής Σχέσης. Αποτελείται από εκπροσώπους των δυο πλευρών και συνεδριάζει μια φορά τον χρόνο ή όποτε άλλοτε ζητήσει κάποιο από τα μέρη. Έχει αρμοδιότητα να εκδίδει αποφάσεις, να κάνει συστάσεις, να εγκρίνει τροποποιήσεις της συμφωνία ή οποιασδήποτε συμπληρωματικής συμφωνίας, όπου αυτό προβλέπεται, να συγκροτεί και να διαλύει ειδικές επιτροπές και να συζητά οποιοδήποτε ζήτημα αφορά την συμφωνία ή συμπληρωματικές συμφωνίες. Οι αποφάσεις του είναι ομόφωνες και δεσμευτικές⁴²¹. Το έργο του Συμβουλίου Εταιρικής Σχέσης υποβοηθούν 19 ειδικές επιτροπές και 4 ομάδες εργασίας⁴²². Σε περίπτωση διαφωνιών προβλέπονται διαβουλεύσεις στα πλαίσια του Συμβουλίου Εταιρικής Σχέσης ή κάποιας εκ των ειδικών επιτροπών⁴²³. Αν η διαφορά δεν μπορεί να επιλυθεί εκεί συστήνεται διαιτητικό δικαστήριο. Σε περίπτωση μη συμμόρφωσης το προσφεύγον μέρος μπορεί να αναστείλει τις υποχρεώσεις του κατ' αναλογικό με την παραβίαση τρόπο. Αυτή η αναστολή μπορεί να αφορά και τομείς άλλους από αυτούς στους οποίους προέκυψε η διαφορά και να συνεπάγεται επιβολή δασμών⁴²⁴. Ο μηχανισμός επίλυσης διαφορών προσιδιάζει στους αντίστοιχους μηχανισμούς του ΠΟΕ⁴²⁵ και είναι αποκλειστικός, δεν επιτρέπει δηλαδή προσφυγή σε θεσμούς άλλους από αυτούς που προβλέπει η συμφωνία⁴²⁶. Ωστόσο είναι σημαντικό ότι σε μια σειρά καίριων τομέων ο μηχανισμός του διαιτητικού δικαστηρίου δεν εφαρμόζεται, παρά προβλέπονται ειδικές για τους τομείς αυτούς διαδικασίες. Οι τομείς αυτοί είναι η αλιεία, οι ισότιμοι όροι ανταγωνισμού στο περιβάλλον και τα εργασιακά, οι κρατικές ενισχύσεις, το μέρος 3 και 4 (αστυνομική/δικαστική ή και θεματική συνεργασία αντίστοιχα)⁴²⁷.

Η συμφωνία περιέχει πληθώρα διατάξεων που επιτρέπουν στα μέρη να την αναστείλουν ή να την καταργήσουν εν όλω ή εν μέρει. Πρώτα απ' όλα, κάθε πλευρά μπορεί να την καταγγείλει ανά πάσα στιγμή, οπότε παύει να ισχύει ένα χρόνο μετά⁴²⁸. Επίσης κάθε μέρος δύναται, αν κρίνει ότι το άλλο παραβιάζει σοβαρά τα ουσιώδη στοιχεία της συμφωνίας, τα οποία ορίζονται ως η δημοκρατία, το κράτος δικαίου και τα ανθρώπινα δικαιώματα, η καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής, στο οποίο περιλαμβάνεται η τήρηση της Συμφωνίας του Παρισιού, και η καταπολέμηση των όπλων μαζικής καταστροφής, να αναστείλει ή να διακόψει την εφαρμογή της συμφωνίας ή συμπληρωματικών της εν όλω ή εν μέρει⁴²⁹. Επιπλέον προβλέπεται η δυνατότητα κάθε μέρος να λάβει μέτρα διασφάλισης, με αντίστοιχο δικαίωμα του άλλου μέρους να λάβει αντίμετρα, σε περίπτωση που προκύψουν σοβαρές οικονομικές, κοινωνικές ή περιβαλλοντικές δυσχέρειες τομεακού ή περιφερειακού

⁴²¹ Άρθρο 7, Craig (2021), σ.9

⁴²² Άρθρο 8,9

⁴²³ Άρθρο 738

⁴²⁴ Άρθρο 746-50, ShadM.R (2021), σ.26

⁴²⁵ Fabbrini F. (2020), σ.13

⁴²⁶ Άρθρο 736

⁴²⁷ Άρθρο 735, PirisJ-C. (2021), σ.33

⁴²⁸ Άρθρο 779

⁴²⁹ Άρθρο 771-772

χαρακτήρα οι οποίες ενδέχεται να διαρκέσουν⁴³⁰. Σε κάθε περίπτωση τα μέρη επανεξετάζουν την λειτουργία της συμφωνίας κάθε πέντε χρόνια⁴³¹. Επιπλέον τα μέρη μπορούν να καταγγείλουν ανά πάσα στιγμή μονομερώς τον πρώτο τομέα (εμπόριο), τον δεύτερο τομέα (αεροπορικές μεταφορές), τον τίτλο Ι του τρίτου τομέα (οδική μεταφορά εμπορευμάτων), τον πέμπτο τομέα (αλιεία) του δεύτερου μέρους της συμφωνίας, αυτό όμως θα συνεπάγεται αυτόματα καταγγελία και άλλων τομέων του δεύτερου μέρους. Μπορούν ακόμα να καταγγείλουν το δεύτερο και το τρίτο μέρος της συμφωνίας συνολικά⁴³².

Για τα εμπορεύματα η συμφωνία προβλέπει πλήρη κατάργηση δασμών και ποσοστώσεων⁴³³, πράγμα που την ξεχωρίζει από κάθε άλλη εμπορική συμφωνία της ΕΕ, αφού ακόμα και στις συμφωνίες με την Νορβηγία ή την Ελβετία προβλέπονται δασμοί για τα αγροτικά προϊόντα⁴³⁴. Αυτή η απαλλαγή εξαρτάται όμως από το αν το ένα προϊόν τηρεί τους κανόνες προέλευσης, οι οποίοι ορίζουν ποιο μέρος της αξίας του πρέπει να οφείλεται σε διαδικασίες ή τμήματα από το ΗΒ ή την ΕΕ για να θεωρηθεί ότι το προϊόν αυτό όντως έχει προέλευση το ΗΒ. Αυτοί οι κανόνες είναι πολύπλοκοι και διαφέρουν ανάλογα με το προϊόν⁴³⁵. Επίσης θα διεξάγονται τελωνειακοί έλεγχοι, αν και προβλέπονται διαδικασίες για να αποφεύγονται περιττές καθυστερήσεις. Τέλος, οι πιστοποιήσεις και εγκρίσεις του ενός μέρους δεν θα ισχύουν στο άλλο, που σημαίνει ότι για να εισαχθεί ένα εμπόρευμα πρέπει να εξασφαλίσει τις σχετικές άδειες από την χώρα εισαγωγής, π.χ. όσον αφορά τα φάρμακα. Προβλέπονται δηλαδή πολλοί μη δασμολογικοί φραγμοί στο ελεύθερο εμπόριο αγαθών μεταξύ ΕΕ και ΗΒ⁴³⁶. Ειδικά για την αλιεία προβλέπεται ότι το ισχύον καθεστώς, όπου κράτη μέλη μπορούν να ψαρεύουν στα βρετανικά ύδατα, θα διατηρηθεί για πεντέμισι χρόνια, μέχρι τον Ιούνιο του 2026, διάστημα κατά το οποίο όμως η ποσότητα των ψαριών που επιτρέπεται να ψαρεύουν τα μη βρετανικά αλιευτικά θα μειωθεί σταδιακά κατά 25%. Μετά από αυτή την ημερομηνία το ΗΒ θα διαπραγματεύεται σε ετήσια βάση με την ΕΕ την πρόσβαση στα ύδατά του για αλιεία. Αν όμως αρνηθεί να παράσχει τέτοια πρόσβαση η ΕΕ έχει δικαίωμα να επιβάλλει δασμούς στα αλιευτικά προϊόντα του ΗΒ⁴³⁷.

Αντίθετα με τα προϊόντα, για τις υπηρεσίες η συμφωνία δεν πάει πολύ πέρα από τους κανόνες του ΠΟΕ. Προβλέπεται εθνική μεταχείριση και μεταχείριση του μάλλον ευνοούμενου κράτους για τις επιχειρήσεις του άλλου μέρους, δηλαδή ότι δεν θα υφίστανται διακρίσεις σε σχέση με τις εγχώριες επιχειρήσεις και ότι θα αντιμετωπίζονται όπως εκείνες κράτους για το οποίο ισχύουν οι πλέον ευνοϊκοί όροι,

⁴³⁰ Άρθρο 773

⁴³¹ Άρθρο 776

⁴³² Howe M. Reynolds B., Collins D.A., Weber J. (2021), σ.35-7

⁴³³ Άρθρο 21,23,26

⁴³⁴ Ayele Y., Gasiorek M., Holmes P., Jerzewska A., Walmsley S. (2021), σ.10, Piris J-C. (2021), σ.34

⁴³⁵ Bhala R. (2021), σ.14-5

⁴³⁶ Shad M.R. (2021), σ.25,

⁴³⁷ Bhala R. (2021),σ.11, Shad M.R. (2021), σ.25, Ayele Y., Gasiorek M., Holmes P., Jerzewska A., Walmsley S. (2021), σ.1-6

κάτι που δεν αναφέρεται όμως στους όρους που στην ΕΕ απολαμβάνουν τα άλλα κράτη μέλη⁴³⁸. Από εκεί και πέρα όμως για να μπορέσει μια επιχείρηση να παράσχει υπηρεσίες στο έδαφος της άλλης πλευράς πρέπει είτε να εγκαταστήσει θυγατρική εκεί είτε η άλλη πλευρά να κρίνει ότι το ρυθμιστικό πλαίσιο στην χώρα καταγωγής είναι εφάμιλλο του δικού της⁴³⁹. Αυτό σημαίνει ότι για τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες φερ' ειπείν πρέπει η Επιτροπή να εκδώσει σχετική απόφαση, κάτι που επαφίεται στην διακριτική της ευχέρεια, ενώ η απόφαση μπορεί να ανακληθεί ανά πάσα στιγμή με προθεσμία 30 ημερών και δεν καλύπτει όλες τις υπηρεσίες του κλάδου⁴⁴⁰. Επίσης δεν προβλέπεται αμοιβαία αναγνώριση για τα επαγγελματικά προσόντα⁴⁴¹.

Όσον αφορά τους ισότιμους όρους ανταγωνισμού, αυτοί διέπονται από την αρχή της μη υποβάθμισης, δηλαδή όσον αφορά την περιβαλλοντική και εργασιακή προστασία τα μέρη δεσμεύονται να διατηρήσουν τα επίπεδα προστασίας που είχαν κατά την λήξη της μεταβατικής περιόδου⁴⁴². Αν παρά ταύτα τα μέρη αποκλίνουν ως προς τα ρυθμιστικά τους πρότυπα προβλέπεται ένας καινοφανής μηχανισμός εξισορρόπησης με τον οποίο ένα μέρος δικαιούται να λάβει μέτρα, κατά τρόπο αναγκαίο και αναλογικό, για να εξισορροπήσει την κατάσταση, τα οποία όμως μπορούν να ελεγχθούν από το διαιτητικό δικαστήριο⁴⁴³. Σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις η συμφωνία εν πολλοίς αντιγράφει τις αυστηρές προδιαγραφές του κοινοτικού δικαίου, χωρίς όμως να αναφέρεται ρητά σε αυτό⁴⁴⁴.

Η συμφωνία περιλαμβάνει τέλος ένα τμήμα για την αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις, πράγμα ασυνήθιστο για τέτοιες συμφωνίες⁴⁴⁵, αλλά συμβατό με τους στόχους της ΕΕ για ένα ενιαίο θεσμικό πλαίσιο. Περιλαμβάνει στενή συνεργασία, παρόμοια με αυτήν που υπάρχει μεταξύ ΕΕ και Νορβηγίας⁴⁴⁶, στην ανταλλαγή πληροφοριών, λόγου χάρι σε θέματα γενετικού υλικού και δακτυλικών αποτυπωμάτων, συνεργασία του ΗΒ με την Ευρώπη και την Eurojust και διατάξεις για την έκδοση καταζητούμενων από το άλλο μέρος. Από την άλλη πλευρά το ΗΒ χάνει την άμεση πρόσβαση στις βάσεις δεδομένων της ΕΕ που είχε ως κράτος μέλος⁴⁴⁷. Ωστόσο κάθε μέρος μπορεί να αναστείλει τμήματα αυτού του μέρους αν το άλλο επιδείξει σοβαρές και συστηματικές ελλείψεις στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου ή των προσωπικών

⁴³⁸ Sorensen K. (2021), Free movement of companies under the New Trade and Cooperation Agreement between the EU and the UK, *Nordic Company Law Journal*, 2021:1, σ.9-11

⁴³⁹ Bouchert I., Morita-Jaeger M. (2021), Taking Stock of the UK-EU Trade and Cooperation Agreement: Trade in Services and Digital Trade, UKTPO, Briefing Paper 53, σ.1-4, Maloney N. (2021), σ.5-11

⁴⁴⁰ Bhala R. (2021), σ.16-7, Piris J-C. (2021), σ.37

⁴⁴¹ Bouchert I., Morita-Jaeger M. (2021), σ.5

⁴⁴² Άρθρο 387,391

⁴⁴³ Άρθρο 411, Howe M. Reynolds B., Collins D.A., Weber J. (2021), σ.25-6

⁴⁴⁴ Lydgate E., Szyszczek E., Alan Winters L. Anthony C. (2021), σ.3, Howe M. Reynolds B., Collins D.A., Weber J. (2021), σ.41-44

⁴⁴⁵ Bhala R.(2021), σ.34

⁴⁴⁶ Piris J-C.(2021), σ.39

⁴⁴⁷ Bhala R.(2021), σ.33-35, Piris J-C.(2021), σ.39-40

δεδομένων⁴⁴⁸. Επιπρόσθετα, αν κράτος μέλος ή το ΗΒ καταγγείλουν την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων καταγγέλλεται και το τμήμα αυτό της συμφωνίας⁴⁴⁹.

2. Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΔΙΑΒΑΘΜΙΣΜΕΝΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΚΑΙ Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΣΦΑΛΕΙΣ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΙΚΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ ΠΥΡΗΝΙΚΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Την Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας συνόδευσαν δυο μικρότερες, ειδικές συμφωνίες. Η πρώτη έχει να κάνει με την ανταλλαγή διαβαθμισμένων πληροφοριών μεταξύ των μερών και είναι συμπληρωματική της προαναφερθείσης, με την οποία τίθεται ταυτόχρονα σε ισχύ⁴⁵⁰, αν και εξαιρείται από την αρμοδιότητα του διαιτητικού δικαστηρίου⁴⁵¹. Προβλέπει ανταλλαγή διαβαθμισμένων πληροφοριών σε εθελοντική βάση⁴⁵² μεταξύ των μερών, που από την πλευρά της ΕΕ διευκρινίζεται πως είναι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο, η Γενική Γραμματεία του Συμβουλίου, η Επιτροπή, η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης και ο Ύπατος Εκπρόσωπος της Ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας⁴⁵³. Το κάθε μέρος δεσμεύεται να διαφυλάσσει τις διαβαθμισμένες πληροφορίες με τρόπο ισοδύναμο με αυτόν στο μέρος από το οποίο τις έλαβε⁴⁵⁴, να διατηρεί για αυτές αντίστοιχη διαβάθμιση με βάση τους δικούς του κανόνες, να μην μεταβάλλει την διαβάθμισή τους, να μην τις κοινοποιεί σε άλλους ή να τις χρησιμοποιεί για σκοπούς άλλους από αυτούς για τους οποίους δόθηκαν, εκτός αν λάβει έγκριση από το αποστέλλον μέρος⁴⁵⁵.

Η Συμφωνία για τις ασφαλείς και ειρηνικές χρήσεις ειρηνικής ενέργειας συνάπτεται με την Ευρατόμ και δεν είναι συμπληρωματική της Εμπορίου και Συνεργασίας⁴⁵⁶. Έχει διάρκεια 30 έτη, αλλά αν κάποιο από τα μέρη δεν δηλώσει ότι θέλει να την τερματίσει ανανεώνεται αυτόματα για 10 έτη⁴⁵⁷. Περιλαμβάνει συνεργασία στους εξής τομείς: α) διευκόλυνση εμπορίας και εμπορικής συνεργασίας β) την προμήθεια πυρηνικών υλικών και εξοπλισμού γ) την μεταφορά τεχνολογίας, συμπεριλαμβανομένης της παροχής πληροφοριών δ) την προμήθεια εξοπλισμού και συσκευών ε) την πρόσβαση σε εξοπλισμό και εγκαταστάσεις και την χρήση τους στ) την ασφαλή διαχείριση αναλωμένων καυσίμων και ραδιενεργών αποβλήτων ζ) την πυρηνική ασφάλεια και ακτινοπροστασία, συμπεριλαμβανομένης της παρακολούθησης των επιπέδων ραδιενέργειας στο περιβάλλον η) τις πυρηνικές

⁴⁴⁸ Άρθρο 693

⁴⁴⁹ Άρθρο 692 παρ.2

⁴⁵⁰ Άρθρο 19

⁴⁵¹ Άρθρο 735 Συμφωνίας Εμπορίου και Συνεργασίας

⁴⁵² Άρθρο 1 παρ.3, άρθρο 18

⁴⁵³ Άρθρο 3 παρ.1

⁴⁵⁴ Άρθρο 4

⁴⁵⁵ Άρθρο 3 παρ.2, άρθρο 4-7

⁴⁵⁶ Άρθρο 18 παρ.1

⁴⁵⁷ Άρθρο 24

διασφαλίσεις και την φυσική προστασία θ) τη χρήση ραδιοϊσοτόπων και ακτινοβολίας στη γεωργία, τη βιομηχανία, την ιατρική και την έρευνα ι) τις γεωλογικές και γεωφυσικές έρευνες ια) τις κανονιστικές πτυχές της ειρηνικής χρήσης της πυρηνικής ενέργειας ιβ) την έρευνα και την ανάπτυξη ιγ) άλλους τομείς σχετικούς με την πυρηνική ενέργεια, οι οποίοι καθορίζονται από τα μέρη⁴⁵⁸. Οι μορφές της συνεργασίας είναι εξίσου ευρείες και περιλαμβάνουν μεταφορά υλικών και εξοπλισμού, ανταλλαγή πληροφοριών, εκπαίδευση προσωπικού και συμμετοχή σε κοινά έργα⁴⁵⁹. Τα μέρη δεσμεύονται σε επίπεδα προστασίας σχετικά με την πυρηνική ενέργεια όχι κατώτερα από αυτά κατά την λήξη της μεταβατικής περιόδου του Μπρέξιτ⁴⁶⁰. Διευκρινίζεται επίσης ότι κάθε άλλη συμφωνία ανάμεσα στο ΗΒ και κράτη μέλη θεωρείται συμπληρωματική αυτής ή κατά περίπτωση αντικαθίσταται από αυτήν⁴⁶¹. Την διακυβέρνηση της συμφωνίας αναλαμβάνει μια μεικτή επιτροπή⁴⁶², ενώ διαφωνίες που δεν επιλύονται εκεί παραπέμπονται σε διαιτητικό δικαστήριο, οι αποφάσεις του οποίου είναι δεσμευτικές⁴⁶³.

Η συμφωνία προβλέπει στενή συνεργασία ΗΒ και ΕΕ στον εν λόγω τομέα και επιτρέπει σε επιστήμονες, ιδρύματα και επιχειρήσεις από το ΗΒ να συμμετέχουν στα προγράμματα της Ευρατόμ⁴⁶⁴. Η εξέλιξη αυτή υποβοηθήθηκε από το γεγονός ότι το ΗΒ ως πυρηνική δύναμη μετείχε ήδη σε ένα πλήθος διεθνών συμβάσεων και οργανισμών σχετικών με την πυρηνική ενέργεια, όπως αναφέρεται σε διάφορα σημεία της ίδιας της συμφωνία⁴⁶⁵.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο : ΟΙ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Η αποχώρηση του ΗΒ από την ΕΕ είχε προφανώς επιπτώσεις όχι μόνο στην ΕΕ γενικά, αλλά και σε καθένα από τα κράτη μέλη. Η άμεση διασύνδεση της ελληνικής οικονομίας με την βρετανική ήταν ήπια, αν και όχι ασήμαντη⁴⁶⁶. Γενικά, την επαύριο του δημοψηφίσματος η ελληνική κυβέρνηση εκτιμούσε μια αρνητική συνέπεια του Μπρέξιτ στο ελληνικό ΑΕΠ ανάμεσα σε 0,3% και 1% εντός διετίας

⁴⁵⁸ Άρθρο 3

⁴⁵⁹ Άρθρο 4

⁴⁶⁰ Άρθρο 8 παρ.3

⁴⁶¹ Άρθρο 18 παρ.1

⁴⁶² Άρθρο 19

⁴⁶³ Άρθρο 21

⁴⁶⁴ Neimagazine 04/01/21, UK signs Nuclear Cooperation Agreement with Euratom, διαθέσιμο σε: <https://www.neimagazine.com/news/newsuk-signs-nuclear-cooperation-agreement-with-euratom-8435713>

⁴⁶⁵ Π.χ. στο προοίμιο

⁴⁶⁶ Alogoskoufis G. (2016), Greece and the upcoming Brexit negotiations σε Wyplosz Ch(ed.) What to do with the UK? EUperspectivesonBrexit, CERPPress, Λονδίνο, σ.54-55, Μαραβέγιας Ν., Στυλιάδης Θ., Χρυσομαλλίδης Χ. (2021), Οι επιπτώσεις της αποχώρησης του ΗΒ από την ΕΕ στην ελληνική ναυτιλία, Περιφέρεια: Επιθεώρηση περιφερειακής οικονομίας και πολιτικής, Τεύχος 11, σ.35-6

ανάλογα με το σενάριο που θα επικρατούσε⁴⁶⁷. Μεγαλύτερη ανησυχία υπήρξε την αμέσως μετά το δημοψήφισμα περίοδο για τυχόν αρνητικές επιπτώσεις του Μπρέξιτ στην σταθερότητα του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος και στον κοινοτικό προϋπολογισμό, δεδομένης της τότε ευθραστότητας του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και της εξάρτησης της χώρας από τα πακέτα στήριξης της ΕΕ, φόβοι που τελικά αποδείχτηκαν αβάσιμοι⁴⁶⁸. Πολύ μεγαλύτερες ήταν οι δυνητικές συνέπειες του Μπρέξιτ στον τουρισμό και την μετακίνηση προσώπων. Το 2015 το ΗΒ ήταν η δεύτερη σημαντικότερη αγορά για τον ελληνικό τουρισμό μετά την Γερμανία, με το 10,2% των αφίξεων και το 14,3% των εισπράξεων να προέρχονται από αυτό⁴⁶⁹. Αντίστοιχα, πριν το Μπρέξιτ φοιτούσαν στο ΗΒ περίπου 10.000 Έλληνες ετησίως και υπολογίζεται ότι διέμεναν μόνιμα περίπου 40-45.000 Έλληνες πολίτες⁴⁷⁰.

Όλα τα παραπάνω διαμόρφωσαν την θέση του ελληνικού κράτους προς το Μπρέξιτ, η οποία συνοψίζεται στην αποτροπή μιας αποχώρησης του ΗΒ χωρίς συμφωνία, στην διατήρηση στενών σχέσεων τόσο της ΕΕ όσο και της Ελλάδας με το ΗΒ ώστε να συνεχιστούν οι εμπορικές και τουριστικές ροές και στην απόδοση προτεραιότητας στην διασφάλιση των δικαιωμάτων των Ευρωπαίων πολιτών στο ΗΒ και των Βρετανών στην ΕΕ. Η στάση αυτή δεν επηρεάστηκε από την αλλαγή κυβέρνησης το 2019⁴⁷¹. Καθώς όμως οι διαπραγματεύσεις για το Μπρέξιτ διεξάχθηκαν όπως είδαμε σε επίπεδο ευρωπαϊκών θεσμών, όσον αφορά την αυτόνομη δράση της η Ελλάδα επικεντρώθηκε στην εφαρμογή μέτρων για την αντιμετώπιση μιας ενδεχόμενης αποχώρησης του ΗΒ χωρίς συμφωνία, στην έγκαιρη υλοποίηση των μέτρων της Συμφωνίας Αποχώρησης και στην εν γένει ενημέρωση των πολιτών και των επιχειρήσεων αμοτέρων των χωρών για τις συνέπειες του Μπρέξιτ⁴⁷².

Το πρώτο μέτρο που λήφθηκε ήταν η δημιουργία τον Ιούλιο του 2016 μιας Ειδικής Συντονιστικής Διυπουργικής Επιτροπής για την μελέτη των επιπτώσεων του Μπρέξιτ στην Ελλάδα. Η Επιτροπή συνεδρίαζε σε σύνθεση υπουργών, γενικών γραμματέων ή τεχνικών εμπειρογνώμων. Υπό την πρώτη σύνθεση, υπό την προεδρία του αναπληρωτή υπουργού εξωτερικών, ο οποίος μετέχει και στο Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων της ΕΕ, δόθηκαν οι απαραίτητες στρατηγικές κατευθύνσεις για την στάση της Ελλάδας ως προς το Μπρέξιτ, ενώ σε συνδυασμό με την Μόνιμη

⁴⁶⁷ Καθημερινή 5/4/2017, Δ.Παπαδημητρίου: «Θα υπάρξουν αρνητικές επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία λόγω Brexit», διαθέσιμο σε: <https://www.kathimerini.gr/politics/903838/d-papadimitriou-tha-yparchoyn-arnitikes-epiptoseis-stin-elliniki-oikonomia-logo-brexit/>

⁴⁶⁸ Καθημερινή 5/4/2017 ό.π.

⁴⁶⁹ Παπαγεωργίου Ν. (2018), Οι στρατηγικές συνέπειες του Brexit για την Ελλάδα και την Κύπρο, Διπλωματική εργασία, σ.41-2, Αλογοσκουφίς Γ. (2016), σ.56

⁴⁷⁰ Αλογοσκουφίς Γ. (2016), σ.57-8, Καθημερινή 5/4/2017, ό.π. Βαρβιτσιώτης Μ. (28/7/2019), Η πρόκληση του Brexit για την Ελλάδα, Καθημερινή, διαθέσιμο σε <https://www.kathimerini.gr/opinion/1035878/i-proklisi-toy-brexit-gia-tin-ellada/>

⁴⁷¹ Νέδος Β. (7/4/2017), Στενές σχέσεις και την επομένη του Brexit, Καθημερινή, διαθέσιμο σε <https://www.kathimerini.gr/politics/904247/stenes-scheseis-kai-tin-epomeni-toy-brexit/>

, Ναυτεμπορική (19/2/2019), Επιστολή Κατρούγκαλου στον Χαντ για τα δικαιώματα των πολιτών μετά το Μπρέξιτ, διαθέσιμο σε: <https://www.naftemporiki.gr/story/1445972/epistoli-katrougkalou-ston-xant-gia-ta-dikaiomata-ton-politon-meta-to-brexit>, Βαρβιτσιώτης Μ. (28/7/2019)

⁴⁷² <https://brexit.gov.gr/proetoimasia-greece/>

Αντιπροσωπεία της Ελλάδας στην ΕΕ η Επιτροπή διαμόρφωσε τις ελληνικές θέσεις στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο Υπουργών. Επιπλέον, το 2017 η Επιτροπή εκπόνησε μελέτη για τις επιπτώσεις του Μπρέξιτ στην Ελλάδα. Το 2019 εκπονήθηκε επίσης ένα ολοκληρωμένο σχέδιο έκτακτης ανάγκης της ελληνικής δημόσιας διοίκησης για την αντιμετώπιση μιας χωρίς συμφωνία αποχώρησης του ΗΒ.

Παράλληλα αναλήφθηκε πλήθος δράσεων για την ενημέρωση των πολιτών και των επιχειρήσεων. Δημιουργήθηκε μια ειδική ιστοσελίδα με πληροφορίες για το Μπρέξιτ και τις συνέπειές του (<https://brexit.gov.gr/>), το Υπουργείο Εξωτερικών διοργάνωσε το 2019 τρεις ημερίδες για την προετοιμασία των ελληνικών επιχειρήσεων για μια χωρίς συμφωνία αποχώρηση, και το 2020 διαδικτυακά σεμινάρια για την παρουσίαση του τελωνειακού μοντέλου του ΗΒ μετά την 1/1/2021, διοργανώθηκαν άλλες ενημερωτικές δράσεις και τις αρχές του Ιανουαρίου 2021 λειτούργησε τηλεφωνική γραμμή βοήθειας σε υπουργεία άμεσα σχετιζόμενα με το Μπρέξιτ⁴⁷³.

Στον νομοθετικό τομέα, πρώτη φορά το ελληνικό κράτος νομοθέτησε για το Μπρέξιτ με τον νόμο 4604/2019 της 19^{ης} Μαρτίου 2019. Ο νόμος αυτός σκοπό είχε να διαχειριστεί τις επιπτώσεις μια αποχώρησης του ΗΒ χωρίς συμφωνία, η οποία τότε φαινόταν πιθανή⁴⁷⁴. Επικεντρωνόταν σε ζητήματα πολιτών και προέβλεπε μεταξύ άλλων ότι τα έγγραφα διαμονής υπηκόων του ΗΒ στην Ελλάδα θα έληγαν στις 31/12/2020, ενώ μέχρι τότε όσοι βρετανοί υπήκοοι διέμεναν τουλάχιστον 5 έτη στην χώρα μπορούσαν να αιτηθούν μόνιμης διαμονής, ενώ όσοι διέμεναν για μικρότερο διάστημα μπορούσαν να αιτηθούν τριετούς άδειας διαμονής. Για τους πολίτες που θα εισέρχονταν στην χώρα μετά τις 1/1/2021 θα ίσχυε η εθνική μεταναστευτική νομοθεσία. Ουσιαστικά δηλαδή διασφάλιζε για τους βρετανούς πολίτες την ύπαρξη μιας μεταβατικής περιόδου ακόμα και χωρίς συμφωνία. Το ίδιο ίσχυε και για τις τουριστικές επιχειρήσεις. Σε κάθε περίπτωση διευκρινιζόταν ότι σε περίπτωση σύναψης Συμφωνίας Αποχώρησης θα ίσχυαν οι διατάξεις αυτής για τα δικαιώματα των πολιτών⁴⁷⁵.

Καθώς τελικά το Μπρέξιτ χωρίς συμφωνία απετράπη τότε ο νόμος αυτός αντικαταστάθηκε από τον νόμο 4652/2020 της 23^{ης} Ιανουαρίου 2020, ο οποίος αποτελεί τον βασικό νόμο που ρυθμίζει ζητήματα Μπρέξιτ στην Ελλάδα⁴⁷⁶. Και αυτός επικεντρώνεται σε ζητήματα πολιτών και στην αντιμετώπιση μιας χωρίς συμφωνία αποχώρησης, παρόλο που μέχρι να εκδοθεί ο νόμος το ενδεχόμενο αυτό είχε οριστικά αποτραπεί. Ο νόμος επαναλαμβάνει τις διατάξεις του προηγούμενου όσον αφορά τα δικαιώματα διαμονής των βρετανών πολιτών στην Ελλάδα και επεκτείνει την εφαρμογή της κοινοτικής νομοθεσίας για θέματα υγειονομικής περίθαλψης στους βρετανούς που διαμένουν νόμιμα στην χώρα ως τις 31/12/2020.

⁴⁷³ <https://brexit.gov.gr/proetoimasia-greece/>

⁴⁷⁴ Φουρλή Π.(2020), σ.48

⁴⁷⁵ Ν.4604/2019, άρθρα 123-128, διαθέσιμο σε: <https://brexit.gov.gr/wp-content/uploads/2020/02/FEK4604.pdf>

⁴⁷⁶ Φουρλή Π.(2020), σ.48-50

Όλα τα παραπάνω ισχύουν πάντα με την επιφύλαξη του δεύτερου μέρους της Συμφωνίας Αποχώρησης, εφόσον κυρωθεί. Προβλέπεται ακόμα ότι οι βρετανικές άδειες οδήγησης εξακολουθούν να ισχύουν στην Ελλάδα, άλλα για τους μόνιμα διαμένοντες αυτές πρέπει να αλλαχθούν με ελληνικές ως τις 31/12/2020. Για το ίδιο διάστημα μπορούν να λειτουργούν στην χώρα με τους πριν το Μπρέξιτ όρους τουριστικές και χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις του ΗΒ, για τις δεύτερες όμως αυτό ισχύει μόνο για την παροχή προϋπαρχουσών υπηρεσιών σε υφιστάμενους πελάτες. Ο ίδιος περιορισμός ισχύει για τις ασφαλιστικές επιχειρήσεις. Για την κάλυψη των αυξημένων αναγκών σε τελωνειακούς και άλλους ελέγχους της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων μετά το Μπρέξιτ προβλέπεται η μετάταξη 190 και η πρόσληψη 270 υπαλλήλων⁴⁷⁷. Αξίζει να σημειωθεί ότι στον νόμο δεν προβλέπεται διατήρηση του δικαιώματος ψήφου των βρετανών πολιτών στις δημοτικές εκλογές.

Συμπληρωματικές του ν.4652/2020 υπήρξαν κοινές υπουργικές αποφάσεις, εγκύκλιοι και τροπολογίες με τις οποίες ρυθμίζονται λεπτομερώς επιμέρους ζητήματα⁴⁷⁸. Από αυτές πιο σημαντική είναι η Κοινή Υπουργική Απόφαση 4000/1/113-α-ΦΕΚ 4610/Β/19-10-2020, με την οποία καθορίζονται οι όροι με τους οποίους μπορούν οι βρετανοί υπήκοοι και τα μέλη των οικογενειών τους που καλύπτονται από την Συμφωνία Αποχώρησης να αιτηθούν άδεια διαμονής. Η απόφαση, σύμφωνα με το άρθρο 18§4 της Συμφωνίας Αποχώρησης, δεν απαιτεί από τους δικαιούχους να ζητήσουν έγγραφο άδειας διαμονής, αλλά τους δίνει την δυνατότητα να το κάνουν αν θέλουν. Οι άδειες έχουν ισχύ 10 έτη για όσους κατοχύρωσαν δικαίωμα μόνιμης διαμονής και 5 έτη για τους υπόλοιπους. Οι νέες άδειες διαμονής εκδίδονται σύμφωνα με τις τεχνικές προδιαγραφές της Ε.Ε., θα ενσωματώνουν τα βιομετρικά χαρακτηριστικά του κατόχου τους και θα αναφέρουν ότι έχουν εκδοθεί σύμφωνα με την Συμφωνία Αποχώρησης⁴⁷⁹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Πριν από το βρετανικό δημοψήφισμα η αποχώρηση κράτους μέλους από την ΕΕ ήταν ένα καθαρά θεωρητικό ζήτημα. Μετά το δημοψήφισμα υπάρχει πλέον ένας νέος κλάδος του ενωσιακού δικαίου, το δίκαιο της αποχώρησης. Οι νομικές ερμηνείες, οι θεσμικές πρακτικές, οι διαπραγματευτικές θέσεις της Ε.Ε και η ίδια η Συμφωνία Αποχώρησης θα αποτελέσουν το πρότυπο για κάθε αποχώρηση κράτους μέλους⁴⁸⁰, πόσο μάλλον αν ληφθεί υπόψη ότι το πρότυπο αυτό επιβλήθηκε από την ΕΕ σε ένα τόσο μεγάλο και σημαντικό κράτος μέλος όπως το ΗΒ.

Πρώτα απ' όλα ξεκαθαρίστηκε ότι η μόνη νόμιμη έξοδος από την ΕΕ είναι το άρθρο 50 ΣΕΕ και διευκρινίστηκαν ζητήματα ερμηνείας του, όπως το ότι η

⁴⁷⁷ Ν.4652/2020, διαθέσιμο σε: <https://brexit.gov.gr/wp-content/uploads/2020/02/FEK4652.pdf>

⁴⁷⁸ <https://brexit.gov.gr/proetoimasia-greece/>

⁴⁷⁹ ΚΥΑ 4000/1/113-α-ΦΕΚ 4610/Β/19-10-2020, διαθέσιμο σε: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/koine-upourgike-apophase-4000-1-113-a.html>

⁴⁸⁰ Φουρλή Π. (2020), σ.37, Dougan M. (2020), σ.5, 58

κοινοποίηση αποχώρησης είναι μονομερώς ανακλητή από το αποχωρούν κράτος μέλος και ότι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έχει διακριτική ευχέρεια ως προς το πόσες φορές και υπό ποιους όρους μπορεί να παρατείνει την διετή περίοδο εντός της οποίας πρέπει να ολοκληρωθεί η αποχώρηση. Επιβεβαιώθηκε ακόμα ότι μόνο οι θεσμοί της ΕΕ διαπραγματεύονται άμεσα με το αποχωρούν κράτος μέλος, ο παραδοσιακός ρόλος της Επιτροπής ως επίσημοι διαπραγματευτή και ο καθοδηγητικός ρόλος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Οι κατευθύνσεις του τελευταίου μάλλον θα επαναληφθούν σε ανάλογες περιπτώσεις στο μέλλον. Αυτό σημαίνει ότι οι διαπραγματεύσεις θα χωρίζονται σε δυο φάσεις, μια πρώτη η οποία θα αφορά την διασφάλιση των δικαιωμάτων των Ευρωπαίων πολιτών, δημοσιονομικά ζητήματα και ό,τι άλλο θα θεωρεί η ΕΕ ως προτεραιότητα και μια δεύτερη για τα υπόλοιπα θέματα. Οι διαπραγματεύσεις για την μελλοντική σχέση μπορούν να ξεκινήσουν μόνο μετά την επισημοποίηση της αποχώρησης.

Αντιστοίχως η Συμφωνία Αποχώρησης του ΗΒ από την ΕΕ είναι το μοντέλο για κάθε μελλοντική συμφωνία αποχώρησης. Αποδεικνύει ότι η αποχώρηση από την ΕΕ είναι ελεύθερη και ουσιαστική, αλλά όχι ακαριαία και απόλυτη. Κατ' αρχάς κάθε συμφωνία αποχώρησης θα έχει άμεσα αποτελέσματα σε φυσικά και νομικά πρόσωπα και θα υπερέχει του εθνικού δικαίου, όπως ακριβώς το ενωσιακό δίκαιο εν γένει. Μπορεί να προβλέπει μια μικρότερη ή μεγαλύτερη μεταβατική περίοδο κατά την οποία το κοινοτικό δίκαιο θα ισχύει στο σύνολό του στο αποχωρούν κράτος μέλος, αλλά ούτε η κυβέρνηση ούτε οι πολίτες του θα συμμετέχουν πια στους θεσμούς της ΕΕ. Θα υπάρχει σε κάθε περίπτωση ένα αυστηρό πλαίσιο διακυβέρνησης της συμφωνίας, που θα περιλαμβάνει μια μεικτή επιτροπή, ένα διαιτητικό όργανο και ρόλο για το ΔΕΕ κάθε φορά που θα προκύπτουν ζητήματα ερμηνείας του κοινοτικού δικαίου. Ίσως το πιο βασικό είναι ότι οποιαδήποτε δικαιώματα και υποχρεώσεις κατοχυρώνονταν από το ευρωπαϊκό δίκαιο πριν το τέλος της μεταβατικής περιόδου θα διατηρούνται μετά από αυτήν έως ότου εκπληρωθούν πλήρως, είτε αφορούν δικαιώματα διαμονής προσώπων, είτε οικονομικές συναλλαγές είτε δημοσιονομικές ή άλλες υποχρεώσεις. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι, ανεξάρτητα από την επίσημη ημερομηνία αποχώρησης ή λήξης της μεταβατικής περιόδου, η αποχώρηση θα είναι μια σταδιακή και μακροχρόνια διαδικασία, κατά την οποία με την πάροδο του χρόνου θα υπάρχουν όλο και λιγότερα άτομα, περιπτώσεις και ζητήματα εντός ενός πρώην κράτους μέλους για τα οποία θα συνεχίζει να ισχύει το κοινοτικό δίκαιο δια της Συμφωνίας Αποχώρησης. Από την άλλη βέβαια, όπως δείχνουν τα Πρωτόκολλα για την Β. Ιρλανδία και τις βρετανικές βάσεις στην Κύπρο, τίποτα δεν εμποδίζει ολόκληρους τομείς του κοινοτικού δικαίου να συνεχίζουν να εφαρμόζονται εσαεί σε ειδικές περιπτώσεις.

Όσον αφορά την Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας και τις άλλες συμφωνίες για την μελλοντική σχέση, από αυτές δεν μπορούμε να εξάγουμε κάποιο γενικό συμπέρασμα, γιατί προφανώς εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τα χαρακτηριστικά της κάθε χώρας, ιδίως της οικονομίας της, τις προτιμήσεις των κυβερνήσεων και την εκάστοτε συγκυρία. Μπορούμε μόνο να παρατηρήσουμε ότι

δεν έχει νόημα να περιμένουμε μια τέτοια συμφωνία με ένα πρώην κράτος μέλος να εντάσσεται απόλυτα σε προκαθορισμένους τύπους συμφωνιών που έχουν συναφθεί από την ΕΕ με τρίτες χώρες.

Ωστόσο μέχρι στιγμής το Μπρέξιτ δεν έχει βρει μιμητές στην υπόλοιπη Ευρώπη και ίσως δεν βρει ποτέ. Έχει λοιπόν περισσότερη σημασία να σταθούμε στο ότι το ίδιο το Μπρέξιτ δεν έχει ολοκληρωθεί. Αφενός μένει να δούμε σε ποιο βαθμό η Συμφωνία Αποχώρησης θα εφαρμοστεί πλήρως και πώς θα επιλυθούν τυχόν ζητήματα που θα προκύψουν από αυτήν, ιδίως από το αμφιλεγόμενο Πρωτόκολλο για την Β. Ιρλανδία. Αφετέρου πρέπει να έχουμε υπόψη ότι η Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας επιτρέπει μεγάλες αυξομειώσεις στην στενότητα των σχέσεων μεταξύ των δυο μερών, καθώς επιτρέπει ταυτόχρονα συμπληρωματικές συμφωνίες και αναστολή ή καταγγελία ολόκληρων τμημάτων της. Επομένως το Μπρέξιτ παραμένει πάντα ένα εξελισσόμενο αντικείμενο μελέτης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Χρονολόγιο

- 22/01/1972: Συνθήκη προσχώρησης ΗΒ στην ΕΟΚ (Τσιλιώτης 2020, σ.143)
- 17/10/1972: Δημοσιεύεται ο European Communities Act 1972 με τον οποίο ενσωματώνεται η προσχώρηση στην ΕΟΚ στο εσωτερικό δίκαιο ΗΒ (Τσιλιώτης 2020,σ.143)
- 01/01/1973: Ένταξη ΗΒ στην ΕΟΚ (Τσιλιώτης 2020, σ.143)
- 05/06/1975: Δημοψήφισμα στο ΗΒ για την παραμονή στην ΕΟΚ (Parageorgiou 2021, σ.14-5)
- 23/02/1982: Δημοψήφισμα στην Γροιλανδία, αποφασίζεται η αποχώρηση από την ΕΟΚ (Τσιλιώτης 2020, σ.15-16)
- 01/02/1985: Μετά από αλλαγή των Συνθηκών η Γροιλανδία παύει να ανήκει στην ΕΟΚ (Φουρλή 2020, σ.11)
- 23/01/2013: Σε ομιλία του ο Βρετανός Πρωθυπουργός David Cameron υπόσχεται δημοψήφισμα για την παραμονή στην Ε.Ε εάν κερδίσει τις επόμενες εκλογές (Parageorgiou 2021, σ.31, Laffan 2019, σ.1)
- 07/05/2015: Νίκη των Συντηρητικών στις βουλευτικές εκλογές. Ο Cameron ξανά πρωθυπουργός, δεσμεύεται να επαναδιαπραγματευτεί θέση ΗΒ στην ΕΕ και να διεξάγει δημοψήφισμα. (Τσιλιώτης 2020, σ.157-8)
- 18-19/02/2016: Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφασίζει σειρά παραχωρήσεων προς το ΗΒ εφόσον στο επικείμενο δημοψήφισμα αποφασιστεί η παραμονή του στην Ε.Ε (Parageorgiou 2021, σ.37)
- 20/02/2016: Ο Cameron ορίζει το δημοψήφισμα για τον Ιούνιο
- 23/06/2016: Δημοψήφισμα. 51.9% υπέρ της αποχώρησης από ΕΕ. (Σερέτη 2019, σ. 5)
- 24/06/2016: Παραίτηση Cameron (Τσιλιώτης 2020, σ. 163)
- 13/07/2016: η TheresaMay διαδέχεται τον D. Cameron στην πρωθυπουργία (Τσιλιώτης 2020, σ. 163)
- 27/07/2016: Η Επιτροπή διορίζει M. Barnier ως διαπραγματευτή της για το Μπρέξιτ (Παπαγεωργίου 2021, σ. 47-8)
- 08/09/2016: Το Προεδρείο του Ευρ. Κοινοβουλίου ορίζει Guy Verhofstad ως συντονιστή του Κοινοβουλίου στις διαπραγματεύσεις για το Μπρέξιτ (Parageorgiou 2021, σ.50-51)
- 03/11/2016: Το βρετανικό Ανώτατο δικαστήριο αποφασίζει στην υπόθεση Miller ότι η κυβέρνηση χρειάζεται την άδεια της Βουλής για να ανακοινώσει την πρόθεσή της στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο να αποχωρήσει από την Ε.Ε (Parageorgiou 2021, σ.37)

- 17/01/2017: Λόγος της Πρωθυπουργού Τ. May στο Λάνκαστερ Χάουζ, με τον οποίο δίνει τους στόχους της κυβέρνησης για το Μπρέξιτ (Piris 2021, σ.8)
- 17/03/2017: Η European Union (Withdrawal) Act 2017 της βρετανικής Βουλής εξουσιοδοτεί την κυβέρνηση να ξεκινήσει τις διαδικασίες του άρθρου 50 για αποχώρηση από την Ε.Ε (Τσιλιώτης 2020, σ. 217-8)
- 29/03/2017: Η Τ. May αποστέλλει επιστολή στον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου ενημερώνοντας τον ότι το ΗΒ προτίθεται να αποχωρήσει από την ΕΕ. Αρχίζει επίσημα η διαδικασία του άρθρου 50 της ΣΕΕ (Σερέτη 2019, σ.5)
- 29/04/2017: Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εκδίδει κατευθυντήριες γραμμές για τις διαπραγματεύσεις Μπρέξιτ (Parageorgiou 2021, σ.43-44, Τσιλιώτης 2020, σ.225)
- 22/05/2017: Το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων αποφασίζει την έναρξη των διαπραγματεύσεων με διαπραγματευτή εκ μέρους της ΕΕ τον Μ. Barnier (Parageorgiou 2021, σ.48, Φουρλή 2020, σ.32, Τσιλιώτης 2020, σ.224-7)
- 08/06/2017: Πρόωρες εκλογές στο ΗΒ. Κυβέρνηση μειοψηφίας May (Τσιλιώτης 2020, σ.231)
- 19/06/2017: Ουσιαστική έναρξη διαπραγματεύσεων (Parageorgiou 2021, σ.56, Τσιλιώτης 2020 σ.228, Φουρλή 2020, σ.32)
- 08/12/2017: Κοινή Έκθεση Προόδου για την 1^η φάση των διαπραγματεύσεων (Τσιλιώτης 2020, σ. 233, Σερέτη 2019, σ.5)
- 15/12/2017: Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφασίζει ότι η πρόοδος στις διαπραγματεύσεις επαρκής για να περάσουν στην επόμενη φάση (Piris 2021, σ.13)
- Αρχές 2018: δύσκολες διαπραγματεύσεις όσον αφορά την διακυβέρνηση, την μεταβατική περίοδο και την Βόρεια Ιρλανδία (Martill 2021, σ.7)
- 19/03/2018: Πρώτο προσχέδιο Συμφωνίας Αποχώρησης (Bradley 2020, σ.8-9)
- 26/06/2018: Ψηφίζεται στην βρετανική βουλή η European Union (Withdrawal) Act 2018 με την οποία ορίζεται ότι το Κοινοβούλιο πρέπει να εγκρίνει την Συμφωνία Αποχώρησης από την ΕΕ (Jensen 2019, σ.1)
- 06/07/2018: Το βρετανικό Υπουργικό Συμβούλιο εγκρίνει το Σχέδιο Τσέκερς (Piris 2021, σ.13)
- 14/11/2018: Δημοσιοποίηση σχεδίου Συμφωνίας Αποχώρησης (Σερέτη 2019, σ.7, Jensen 2019, σ.2)
- 22/11/2018: Δημοσιοποίηση σχεδίου Πολιτικής Διακήρυξης (Τσιλιώτης 2020, σ.238-9)
- 25/11/2018: Έγκριση Συμφωνίας Αποχώρησης από Ε.Ε από τους ηγέτες των 27 (Σερέτη 2019, σ.7)

- 10/12/2018: Το Δικαστήριο της ΕΕ αποφασίζει στην υπόθεση Wightman ότι ένα κράτος μέλος μπορεί να ανακαλέσει την πρόθεσή του να αποχωρήσει από την ΕΕ (Papageorgiou 2021, σ.28)
- 11/01/2019: Το Συμβούλιο των Υπουργών της ΕΕ εξουσιοδοτεί τους Προέδρους της Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου να υπογράψουν την Συμφωνία Αποχώρησης (Τσιλιώτης 2020, σ.250)
- 15/01/2019: 1^η απόρριψη Συμφωνίας από την βρετανική βουλή (202 ψήφοι υπέρ-432 κατά) (Figuiera, Martill 2020, σ.3, Martill 2021, σ.10)
- 12/03/2019: 2^η απόρριψη Συμφωνίας από την βρετανική βουλή (242 υπέρ-391, κατά) (Figuiera, Martill 2020, σ.3 Martill 2021, σ.11)
- 13/03/2019: Το Κοινοβούλιο ψηφίζει να ζητήσει η βρετανική κυβέρνηση παράταση της διετούς προθεσμίας αποχώρησης από την ΕΕ βάσει του Άρθρου 50 ΣΕΕ (Martill 2021, σ.12)
- 19/03/2019: 3^η απόρριψη Συμφωνίας από την βρετανική βουλή (286 υπέρ-344 κατά) (Figuiera, Martill 2020, σ.3 Martill 2021, σ.11)
- 22/03/2019: Η διετής προθεσμία αποχώρησης από την ΕΕ βάσει του Άρθρου 50 ΣΕΕ επεκτείνεται ως 12/04/2019 (Papageorgiou 2021, σ.42)
- 11/04/2019: Η διετής προθεσμία αποχώρησης από την ΕΕ βάσει του Άρθρου 50 ΣΕΕ επεκτείνεται ως 31/10/2019 (Papageorgiou 2021, σ.42)
- 23/05/2019: Ευρωεκλογές. Πανωλεθρία των Συντηρητικών και παραίτηση May. (Possner 2020, σ.4)
- 23/07/2019: Ο Boris Johnson αντικαθιστά την T. May στην Πρωθυπουργία (Martill 2020, σ.4)
- 04/09/2019: Το Κοινοβούλιο ψηφίζει να ζητήσει η βρετανική κυβέρνηση παράταση της διετούς προθεσμίας αποχώρησης από την ΕΕ βάσει του Άρθρου 50 ΣΕΕ (Τσιλιώτης 2020, σ.250)
- 17/10/2019: ΗΒ και ΕΕ καταλήγουν σε αναθεωρημένη Συμφωνία Αποχώρησης (Bradley 2020, σ.8-9, Possner 2020, σ.6)
- 28/10/2019: Η διετής προθεσμία αποχώρησης από την ΕΕ βάσει του Άρθρου 50 ΣΕΕ επεκτείνεται ως 31/1/2020 (Papageorgiou 2021, σ.42)
- 29/10/2019: Η βρετανική βουλή προκηρύσσει πρόωρες εκλογές (Τσιλιώτης 2020, σ.259)
- 12/12/2019: Πρόωρες εκλογές στο ΗΒ. Θρίαμβος Συντηρητικών (Possner 2020, σ.1)
- 09/01/2020: Η αναθεωρημένη Συμφωνία Αποχώρησης ψηφίζεται στην Βουλή (Τσιλιώτης 2020, σ.260, Bradely 2020, σ.8-9)

- 23/01/2020: Η Συμφωνία Αποχώρησης γίνεται επίσημα νόμος του ΗΒ. (Τσιλιώτης 2020, σ.260)
- 24/01/2020: Η Συμφωνία Αποχώρησης υπογράφεται από τους Προέδρους της Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (Τσιλιώτης 2020, σ.261)
- 29/01/2020: Η Συμφωνία Αποχώρησης εγκρίνεται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (Φουρλή 2020, σ.31, Τσιλιώτης 2020, σ.260-1)
- 30/01/2020: Η Συμφωνία Αποχώρησης εγκρίνεται από το Συμβούλιο Υπουργών της ΕΕ (Φουρλή 2020, σ.31, Τσιλιώτης 2020, σ.260-1)
- 01/02/2020: Το ΗΒ είναι επίσημα εκτός ΕΕ (Τσιλιώτης 2020, σ. XV)
- 25/02/2020: Το Συμβούλιο των Υπουργών εγκρίνει τις διαπραγματευτικές κατευθύνσεις της Επιτροπής αναφορικά με μελλοντική σχέση με ΗΒ (Fabbrini 2020, σ.3)
- 12/03/2020: η Επιτροπή δημοσιεύει δικό της προσχέδιο συμφωνίας για την μελλοντική σχέση (Fabbrini 2020, σ.5)
- 08/12/2020: ΗΒ και ΕΕ συμφωνούν στην Κοινή Επιτροπή ζητήματα αναφορικά με την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου Β. Ιρλανδίας (Piris 2021, σ.28)
- 24/12/2020: ΗΒ και ΕΕ καταλήγουν σε συμφωνία για την μελλοντική τους σχέση (Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας) (Riaz 2021, σ.22, Piris 2021, σ.2)
- 31/12/2020: : Η Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας επικυρώνεται από το ΗΒ (Howe 2021, σ.18)
- 01/01/2021: Τίθεται σε ισχύ η Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας μεταξύ ΗΒ-ΕΕ (Λιάπης 2021)
- 27/04/2021: Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εγκρίνει την Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας (Howe 2021, σ.18)
- 30/04/2021: Η Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας επικυρώνεται επίσημα από την ΕΕ Howe 2021, σ.18)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Πίνακας περιεχομένων της Συμφωνίας Εμπορίου και Συνεργασίας

Μέρος (ή Τομέας)	Τίτλος	Όνομα
Προοίμιο		
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΚΟΙΝΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ		
	I	Γενικές Διατάξεις
	II	Αρχές Εφαρμογής και Ορισμοί
	III	Θεσμικό Πλαίσιο
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΕΜΠΟΡΙΟ, ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ, ΑΛΙΕΙΑ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ		
ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: ΕΜΠΟΡΙΟ	I	Εμπορευματικές Συναλλαγές
	II	Υπηρεσίες και Επενδύσεις
	III	Ψηφιακό Εμπόριο
	IV	Κινήσεις κεφαλαίων, πληρωμές, μεταφορές και προσωρινά μέτρα διασφάλισης
	V	Διανοητική Ιδιοκτησία
	VI	Δημόσιες Συμβάσεις
	VII	Μικρομεσαίες επιχειρήσεις
	VIII	Ενέργεια
	IX	Διαφάνεια
	X	Ορθές ρυθμιστικές πρακτικές και ρυθμιστική συνεργασία
	XI	Ισότιμοι όροι ανταγωνισμού για ανοικτό και θεμιτό ανταγωνισμό και βιώσιμη ανάπτυξη
	XII	Εξαιρέσεις
ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ	I	Αεροπορικές μεταφορές
	II	Ασφάλεια πτήσεων
ΤΡΙΤΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: ΟΔΙΚΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ	I	Οδική μεταφορά εμπορευμάτων
	II	Οδικές μεταφορές επιβατών
ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ ΒΡΑΧΕΙΑΣ ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ	I	Συντονισμός της κοινωνικής ασφάλισης
	II	Θεωρήσεις για επισκέψεις βραχείας διάρκειας
ΠΕΜΠΤΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: ΑΛΙΕΙΑ		Αλιεία
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΕΠΙΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΚΑΙ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΕ ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ		
	I	Γενικές Διατάξεις
	II	Ανταλλαγές DNA, δακτυλικών αποτυπωμάτων και δεδομένων σχετικά με άδειες κυκλοφορίας οχημάτων
	III	Διαβίβαση και επεξεργασία δεδομένων από τις καταστάσεις ονομάτων επιβατών
	IV	Συνεργασία στον τομέα των επιχειρησιακών πληροφοριών
	V	Συνεργασία με την Ευρώπη
	VI	Συνεργασία με την Eurojust
	VII	Παράδοση
	VIII	Αμοιβαία συνδρομή
	IX	Ανταλλαγή πληροφοριών ποινικού μητρώου
	X	Καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας
	XI	Δήμευση και δέσμευση
	XII	Λοιπές διατάξεις

	XIII	Επίλυση διαφορών
ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ		
	I	Υγειονομική ασφάλεια
	II	Ασφάλεια στον κυβερνοχώρο
ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ: ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΝΩΣΙΑΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΧΡΗΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ		
		Συμμετοχή σε ενωσιακά προγράμματα, χρηστή δημοσιονομική διαχείριση και δημοσιονομικές διατάξεις
ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟ: ΕΠΙΛΥΣΗ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΚΑΙ ΟΡΙΖΟΝΤΙΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ		
	I	Επίλυση διαφορών
	II	Βάση της συνεργασίας
	III	Εκπλήρωση υποχρεώσεων και ουσιώδη στοιχεία
ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟ: ΤΕΛΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ		
		Τελικές Διατάξεις

Γράφημα 3 Πίνακας περιεχομένων της Συμφωνίας Εμπορίου και Συνεργασίας, Πηγή: Bhalal, R. (2021), σ.47

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A) Μελέτες

- Alogoskoufis G. (2016), Greece and the upcoming Brexit negotiations σε Wyplosz Ch(ed.) What to do with the UK? EU perspectives on Brexit, CERP Press, Λονδίνο
- Ayele Y., Gasiorek M., Holmes P., Jerzewska A., Walmsley S. (2021), Taking stock of the UK-EU Trade and Cooperation Agreement: Trade in Goods, UKTPO, Briefing Paper 52
- Bhala, R. (2021), Britain's Brexit Deal Debacle. Manchester Journal of International Economic Law, 18(1)
- Bouchert I., Morita-Jaeger M. (2021), Taking Stock of the UK-EU Trade and Cooperation Agreement: Trade in Services and Digital Trade, UKTPO, Briefing Paper 53
- Bradley K. (2020), Agreeing to disagree: The European Union and the United Kingdom after Brexit, Brexit Institute, Working Paper N.7-2020, σ.7
- Buesa A., Kataryniuk I., L' Hotellerie-Fallois P., Moreno S. (2021), The EU-UK Trade and Cooperation Agreement (TCA), Banco de Espana, Article 08/21, διαθέσιμο σε: <https://ssrn.com/abstract=3821574>
- Burri T.(2021), The Last Legacy of Brexit: An Unlawfully Concluded Trade and Cooperation Agreement, Submitted to Europe and the World: a law review, διαθέσιμο σε: <https://ssrn.com/abstract=3804713>
- Chang M. (2020), The Financial Settlement for the Withdrawal of the United Kingdom from the European Union, Brexit Institute, Working Paper N.3-2020
- Connolly E., Doyle J. (2021), Brexit and the Northern Ireland Peace Process, Brexit Institute, Working Paper N.11-2021
- Craig P. (2021), Brexit a Drama, The Endgame - Part II: Trade, Sovereignty and Control, European Law Review April, Forthcoming, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3779448>
- Daddows O. (2019), Global Britain, the discursive construction of Britain's post-Brexit world-role, Global Affairs 5(1)
- Dougan M. (2020), So long, Farewell, Auf Wiedersehen, Goodbye: The UK's Withdrawal Package, Paper submitted to Common Market Law Review for peer review (March 2020), σ.47 (διαθέσιμο σε <https://ssrn.com/abstract=3553407>)
- Fabbrini F. (2020), From the Withdrawal Agreement to the Trade and Cooperation Agreement: Reshaping EU-UK Relations, Brexit Paper, Working Paper No.10-2020
- Figueira F., Martill B. (2020) Bounded Rationality and the Brexit negotiations: why Britain failed to understand the EU, Journal of European Public Policy, doi: 10.1080/13501763.2020.1810103
- Garner O. (2021), Part Three of the EU-UK TCA- From a "Disrupted" Area of Freedom, Security and Justice to "New Old" Intergovernmentalism in Justice and Home Affairs?, Brexit Institute, Working Paper N.1-2021
- Gomley-Heenan C., Aughey A. (2017), Northern Ireland and Brexit: Three effect on the "border in the mind", The British Journal of Politics and International Relations, doi: 10.1177/1369148117111060

- Hadjigeorgiou N., Skoutaris N. (2019), The status of the sovereign base areas in Cyprus following Brexit, Occasional Paper Series 3, Peace Research Institute Oslo
- Harvey C. (2020), Designing a Special Arrangement for N. Ireland: the Irish Protocol in Context, Brexit Institute, Working Paper, N.6-2020
- Hayton R. (2020), Conservative Party Statecraft and the Johnson Government, The Political Quarterly, διαθέσιμο σε <https://doi.org/10.1111/1467-923X.13006>
- Hayward K. (2020), The 2019 General Election in Northern Ireland: the Rise of the Center Ground?, The Political Quarterly 91(1)
- Henderson, A., Jeffery, C., Wincott, D., Wyn Jones, R. (2017). How Brexit was made in England. The British Journal of Politics and International Relations, 19(4)
- Hix S. (2018), Brexit: Where is the EU-UK relationship heading? JCMS: Journal of Common Market Studies 56(S1)
- Hix S. (2018), Brexit: Where is the EU-UK relationship heading? JCMS: Journal of Common Market Studies 56(S1),
- Hobolt S. (2016), The Brexit vote: a divided nation, a divided continent, Journal of European Public Policy, 23(9)
- House of Lords, European Union Committee (2017), 13th Report of Session 2016-7, Brexit: Gibraltar
- Howe M. Reynolds B., Collins D.A., Weber J. (2021), The Lawyers Advise: UK-EU Trade and Cooperation Agreement- Unfinished Business? Politeia, London, διαθέσιμο σε: https://www.politeia.co.uk/wpcontent/Politeia%20Documents/2021/May/The%20Lawyers%20Advise%20-%20UK-EU%20TCA%20-%20Unfinished%20Business-pages-deleted.pdf?_t=1621274663
- Jensen M.D., Kelstrup J.D. (2019), House United, House Divided: Explaining the EU's Unity in the Brexit Negotiations, JCMS: Journal of Common Market Studies, 57(S1)
- Jones E. (2019), The Brexit negotiations: Hampered by the UK's Weak Strategy, Brexit Institute, Working Paper, N.5-2019
- Kentas G. (2018), A Critical Assessment of the Cyprus Protocol Annexed to the UK's Withdrawal Agreement: The Consensual Continuation of a Metacolonial Realm, Cyprus Review 30(1)
- Laffan B. (2019), How the EU27 came to be, JMCS: Journal of Common Market Studies, 57(1)
- Lydgate E., Szyzcek E., Alan Winters L. Anthony C. (2021) Taking stock of the UK-EU Trade and Cooperation Agreement: Governance, State Subsidies and the Level Playing Field, UKTPO, Briefing Paper 54
- Maloney N. (2021), Financial Services under the Trade and Cooperation Agreement: Reflections on Unfinished Business for the EU and UK, Brexit Institute, Working Paper No.3-2021
- Martill B, Steiger U. (2020), Negotiating Brexit: The cultural sources of British hard bargaining, JCMS: Journal of Common Market Studies, 59(2)
- Martill B. (2021), Deal or no Deal: Theresa May's Withdrawal Agreement and the Politics of (Non-) Ratification, JCMS: Journal of Common Market Studies, doi: 10.1111/jcms.13205

- Martill, B. (2020), Shadows of the Empire: Hard Brexit, Commonwealth Revival, and UK-Canada Relations. Balsillie Papers, 3(3)
- Murphy M.C. (2021), Northern Ireland and Brexit: where sovereignty and stability collide?, Journal of Contemporary European Studies, 29(3)
- Owen J., Thinart Jack M., Rutter J.(2019), Preparing Brexit: No Deal, Institute for Government, διαθέσιμο σε: https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/preparing-brexit-no-deal-final_0.pdf
- Papageorgiou I. (2021), Interpretation and implementation of Article 50 TEU. Legal and Institutional assessment, Policy department for citizen's rights and constitutional affairs, Directorate-General for Internal Policies, European Parliament
- Peers S. (2020), The End- or a new Beginning? The EU/UK Withdrawal Agreement, Yearbook of European Law 39(1)
- Piris J-C. (2021), The making of Brexit: Legal Aspects of the 2016-2020 Negotiations, EU3D Research Paper 6
- Prosser C.(2020), The end of the EU affair: the UK general election of 2019, West European Politics, doi: 10.1080/01402382.2020.1773640
- Sorensen K. (2021), Free movement of companies under the New Trade and Cooperation Agreement between the EU and the UK, Nordic Company Law Journal, 2021:1
- Tonra B. (2021), Defence and Security in Trade and Cooperation Agreement: The missing piece, Brexit Institute, Working Paper N.2-2021
- Turner O. (2019), Global Britain and the Narrative of Europe, The Political Quarterly 90(4)
- Van Kessel St., Chelotti N., Drake H., Rach J., Rodi P.(2020), Eager to leave? Populist radical right parties' responses to the UK Brexit vote, The British Journal of Politics and International Relations, 22(1)
- Wincott D. (2020), Symposium Introduction: The Paradox of Structure: The UK State, Society and "Brexit", JCMS: Journal of Common Market Studies, 58(6)
- Λιάπης Κ. (2021), Brexit: Το περιεχόμενο της συμφωνίας κι οι επιπτώσεις για τον Ευρωπαϊκό πολίτη, διαθέσιμο σε: <https://odeth.eu/brexit-to-periechomeno-tis-symfwnias-ki-oi-ep/>
- Μαραβέγιας Ν., Στυλιάδης Θ., Χρυσομαλλίδης Χ. (2021), Οι επιπτώσεις της αποχώρησης του ΗΒ από την ΕΕ στην ελληνική ναυτιλία, Περιφέρεια: Επιθεώρηση περιφερειακής οικονομίας και πολιτικής, Τεύχος 11
- Μωρίκη Σ. (2021), Brexit και Πληροφόρηση: Επιπτώσεις, προκλήσεις και προοπτικές συνεργασίας, διαθέσιμο σε: <https://odeth.eu/brexit-kai-pleroforhsh-epitpwseis-plerokhs/>
- Παπαγεωργίου Ν. (2018), Οι στρατηγικές συνέπειες του Brexit για την Ελλάδα και την Κύπρο, Διπλωματική εργασία
- Σερέτη Χ. (2019), Brexit και Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι πιθανές συνέπειες στις εξωτερικές σχέσεις και την πολιτική, Δίκτυο για την Μεταρρύθμιση στην Ελλάδα και την Ευρώπη

- Τσιλιώτης Χ. (2020), Η αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Brexit) υπό το πρίσμα του Ενωσιακού και του Βρετανικού Συνταγματικού Δικαίου, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη
- Φουρλή Π. (2020), Αποχώρηση κράτους μέλους από την Ε.Ε: Νομικές ρυθμίσεις και πρακτικά ζητήματα. Το παράδοξο της ενοποιητικής διάστασης του άρθρου 50 ΣΕΕ, Διπλωματική εργασία

B) Δημοσιεύματα στα ΜΜΕ-ιστοσελίδες

- Aarup S.A. (20/7/2021), EU Commission outlines stance for post-Brexit negotiations on Gibraltar, Politico, διαθέσιμο σε: <https://www.politico.eu/article/european-commission-releases-draft-mandate-for-post-brexit-gibraltar-talks/>
- BBC (16/11/2018), Stephen Barclay named new Brexit Secretary, διαθέσιμο σε: <https://www.bbc.com/news/uk-46241693>
- BBC (20/02/2016), EU reform deal: What Cameron wanted and what he got, διαθέσιμο σε: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-eu-referendum-35622105>
- Deutsche Welle (9/7/2021), διαθέσιμο σε <https://www.dw.com/en/brexit-eu-tells-uk-cost-of-divorce-bill-is-final/a-58221214>
- Euractiv.gr (13/11/2020), Brexit: Για τις διμερείς σχέσεις Ελλάδας-Ηνωμένου Βασιλείου συζήτησε ο Μ.Βαρβιτσιώτης με την Γ.Μόρτον, διαθέσιμο σε: <https://www.euractiv.gr/section/i-eyropi-kai-o-kosmos/news/brexit-gia-tis-dimereis-scheseis-elladas-inomenoy-vasileioy-syzytise-o-m-varvitsiotis-me-tin-g-morton/>
- Euronews (26/5/2021), Gibraltar waits on EU to determine post-Brexit future with Schengen deal set to expire, διαθέσιμο σε: <https://www.euronews.com/2021/05/26/gibraltar-waits-on-eu-to-determine-post-brexit-future-with-schengen-deal-set-to-expire>
- Gallardo C. (2/7/2021), France gives Brits three more months to apply for post-Brexit residence cards, Politico, διαθέσιμο σε: <https://www.politico.eu/article/france-gives-brits-three-more-months-to-apply-for-post-brexit-residence-cards/>
- Gallardo C. (30/6/2021), Belfast High Court rejects challenge to Northern Ireland protocol, Politico, διαθέσιμο σε: <https://www.politico.eu/article/belfast-high-court-rejects-case-against-northern-ireland-protocol/>
- <https://brexit.gov.gr/> (Ιστοσελίδα της ελληνικής κυβέρνησης για το Brexit)
- Neimagazine (04/01/21), UK signs Nuclear Cooperation Agreement with Euratom, διαθέσιμο σε: <https://www.neimagazine.com/news/newsuk-signs-nuclear-cooperation-agreement-with-euratom-8435713>
- Rankin J. (21/7/2021), UK's Northern Ireland protocol demands sap Brussels' goodwill, The Guardian, διαθέσιμο σε: <https://www.theguardian.com/politics/2021/jul/21/uk-northern-ireland-protocol-demands-sap-brussels-goodwill>
- Valero G. (21/7/2021), EU to detail future relationship with Gibraltar next week, euractiv.com, διαθέσιμο σε: <https://www.euractiv.com/section/uk-europe/news/eu-to-detail-future-relationship-with-gibraltar-next-week/>
- Van der Burchard H. (26/7/2021), UK rejects EU's Northern Ireland 'solutions', Politico, διαθέσιμο σε: <https://www.politico.eu/article/eu-lays-out-solutions-on-medicines-and-food-checks-for-northern-ireland/>
- Van der Burchard H. (28/7/2021), EU pauses both Brexit lawsuits against the UK, Politico, <https://www.politico.eu/article/eu-uk-legal-actions-paused/>

- Βαρβιτσιώτη Ε. (11/4/2019), Διχασμός στις Βρυξέλλες για το Brexit, Καθημερινή, διαθέσιμο σε: <https://www.kathimerini.gr/world/1018916/dichasmos-stis-vryxelles-gia-to-brexit/>
- Βαρβιτσιώτης Μ. (28/7/2019), Η πρόκληση του Brexit για την Ελλάδα, Καθημερινή, διαθέσιμο σε <https://www.kathimerini.gr/opinion/1035878/i-proklisi-toy-brexit-gia-tin-ellada/>
- Καθημερινή (29/4/2017), Τσίπρας: Ένδειξη ισχυρής ενότητας η ομοφωνία των «27» για το Brexit, διαθέσιμο σε: <https://www.kathimerini.gr/politics/907399/tsipras-endeixi-ischyris-enotitas-i-omofonia-ton-27-gia-to-brexit/>
- Καθημερινή (7/12/2020), Τι θα ισχύει μετά το Brexit για τους Βρετανούς που μένουν μόνιμα στην Ελλάδα, διαθέσιμο σε: <https://www.kathimerini.gr/economy/561186847/ti-tha-ischyei-meta-to-brexit-gia-toys-vretanoys-roy-menoun-monima-stin-ellada/>
- Καθημερινή 5/4/2017, Δ.Παπαδημητρίου: «Θα υπάρξουν αρνητικές επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία λόγω Brexit», διαθέσιμο σε: <https://www.kathimerini.gr/politics/903838/d-papadimitrioy-tha-yparchoyn-arnitikes-epiptoseis-stin-elliniki-oikonomia-logo-brexit/>
- Μανιφάβας Δ. (9/10/2019), Η Ελλάδα προετοιμάζεται για σκληρό Brexit, Καθημερινή, <https://www.kathimerini.gr/economy/local/1046224/i-ellada-proetoimazetai-gia-skliro-brexit/>
- Ναυτεμπορική (19/2/2019), Επιστολή Κατρούγκαλου στον Χαντ για τα δικαιώματα των πολιτών μετά το Μπρέξιτ, διαθέσιμο σε: <https://www.naftemporiki.gr/story/1445972/epistoli-katrougkalou-ston-xant-gia-ta-dikaiomata-ton-politon-meta-to-brexit>
- Νέδος Β. (7/4/2017), Στενές σχέσεις και την επομένη του Brexit, Καθημερινή, διαθέσιμο σε <https://www.kathimerini.gr/politics/904247/stenes-scheseis-kai-tin-epomeni-toy-brexit/>

Γ) Νομοθεσία και επίσημα κείμενα

- Agreement on the Withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community, as endorsed at a special meeting of European Council on 25 November 2018, διαθέσιμο σε https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/759019/25_November_Agreement_on_the_withdrawal_of_the_United_Kingdom_of_Great_Britain_and_Northern_Ireland_from_the_European_Union_and_the_European_Atomic_Energy_Community.pdf
- Boris Johnson, PM letter to Donald Tusk 19/8/2019, διαθέσιμο σε: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/826166/20190819_PM_letter_to_His_Excellency_Mr_Donald_Tusk.pdf
- Boris Johnson's first speech as Prime Minister: 24 July 2019, διαθέσιμο σε: <https://www.gov.uk/government/speeches/boris-johnsons-first-speech-as-prime-minister-24-july-2019>
- European Council (Art. 50), Guidelines following the United Kingdom's notification under Article 50 TEU, 29 April 2017, Brussels, 29 April 2017, EUCO XT 20004/17, BXT 10 CO EUR 5 CONCL 2, διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/04/29/euco-brex-it-guidelines/>
- European Council meeting (18 and 19 February 2016)- Conclusions, διαθέσιμο σε: <https://www.consilium.europa.eu/media/21787/0216-euco-conclusions.pdf>

- May Theresa (2017), Speech at Lancaster House, διαθέσιμο σε: <https://www.gov.uk/government/speeches/the-governments-negotiating-objectives-for-exiting-the-eu-pm-speech>
- The Belfast Agreement, διαθέσιμο σε: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/136652/agreement.pdf
- Theresa May's letter invoking Art.50, The Prime Minister's Office, 29 March 2017, διαθέσιμο σε: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/604079/Prime_Ministers_letter_to_European_Council_President_Donald_Tusk.pdf
- Απόφαση αρ.4/2020 της Μικτής Επιτροπής που συγκροτήθηκε με την Συμφωνία για την Αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας της 17ης Δεκεμβρίου 2020 για τον προσδιορισμό των εμπορευμάτων για τα οποία δεν υφίσταται κίνδυνος 2020/2248, διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22020D2248&from=EN>
- Απόφαση αρ.5/2020 της Μικτής Επιτροπής που συγκροτήθηκε με την Συμφωνία για την Αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας της 17ης Δεκεμβρίου 2020 για τον καθορισμό του αρχικού ανώτατου εξαιρούμενου συνολικού ετήσιου επιπέδου στήριξης και του αρχικού κατώτατου ποσοστού που αναφέρονται στο άρθρο 10 παράγραφος 2 του πρωτοκόλλου για τις Ιρλανδία / Βόρεια Ιρλανδία της συμφωνίας για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας [2020/2249], διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22020D2249&from=EN>
- Απόφαση αρ.7/2020 της Μικτής Επιτροπής που συγκροτήθηκε με την Συμφωνία για την Αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας της 22ας Δεκεμβρίου 2020 για την κατάρτιση καταλόγου 25 προσώπων που είναι πρόθυμα και ικανά να ασκήσουν καθήκοντα μέλους διαιτητικού οργάνου βάσει της συμφωνίας, διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22020D2251&from=NL>
- ΚΥΑ 4000/1/113-α-ΦΕΚ 4610/Β/19-10-2020, διαθέσιμο σε: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/koine-upourgike-apophase-4000-1-113-a.html>
- Ν.4604/2019, άρθρα 123-128, διαθέσιμο σε: <https://brexit.gov.gr/wp-content/uploads/2020/02/FEK4604.pdf>
- Ν.4652/2020, διαθέσιμο σε: <https://brexit.gov.gr/wp-content/uploads/2020/02/FEK4652.pdf>
- Πράξη περί των όρων προσχωρήσεως της Τσεχικής Δημοκρατίας, της Δημοκρατίας της Εσθονίας, της Κυπριακής Δημοκρατίας, της Δημοκρατίας της Λετονίας, της Δημοκρατίας της Λιθουανίας, της Δημοκρατίας της Ουγγαρίας, της Δημοκρατίας της Μάλτας, της Δημοκρατίας της Πολωνίας, της Δημοκρατίας της Σλοβενίας και της Σλοβακικής Δημοκρατίας και των προσαρμογών των Συνθηκών επί των οποίων βασίζεται η Ευρωπαϊκή Ένωση - Πρωτόκολλο αριθ. 3 σχετικά με τις Περιοχές των Κυρίαρχων Βάσεων του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και Βορείου Ιρλανδίας στην Κύπρο, διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12003T/PRO/03&from=EN>

- Συμφωνία για την Αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας διαθέσιμο σε: <https://brexit.gov.gr/wp-content/uploads/2019/02/symfwnia-apoxwrhshs.pdf>
- Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας, αφενός, και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, αφετέρου, διαθέσιμο σε: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22021A0430\(01\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22021A0430(01)&from=EL)
- Συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας σχετικά με διαδικασίες ασφάλειας για την ανταλλαγή και την προστασία διαβαθμισμένων πληροφοριών, διαθέσιμο σε: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22021A0430\(02\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22021A0430(02)&from=EL)
- Συμφωνία μεταξύ της κυβέρνησης του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και Βόρειας Ιρλανδίας και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας σχετικά με την συνεργασία για τις ασφαλείς και ειρηνικές χρήσεις πυρηνικής ενέργειας, διαθέσιμο σε: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22021A0430\(04\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22021A0430(04)&from=EL)
- Συνθήκη Λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:12012M050>
- Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΕΕ), διαθέσιμη στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:12012M050>